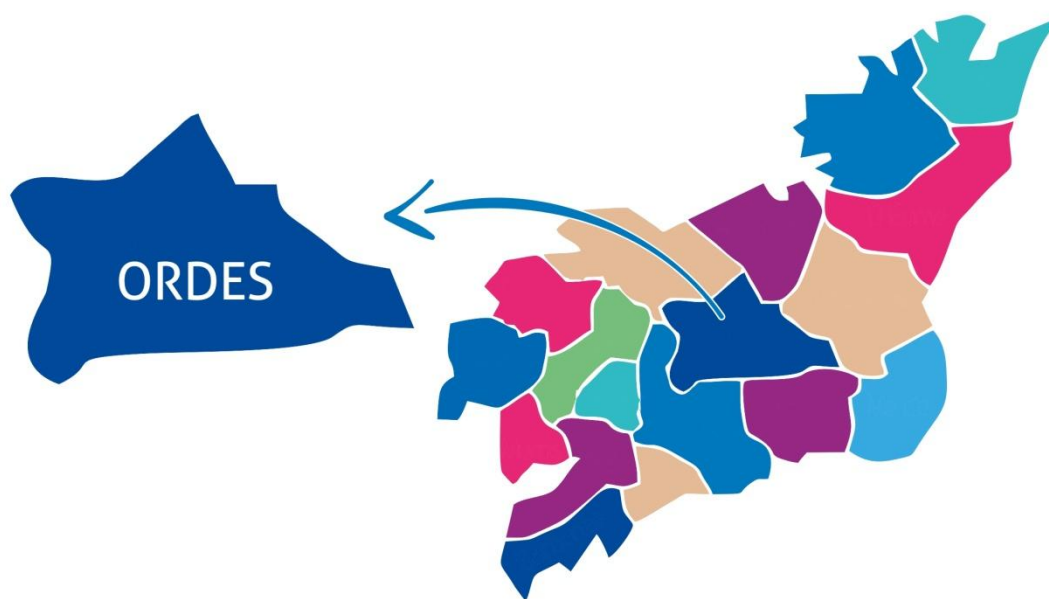

OS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE ORDES

Plan de Acción de Servizos Sociais

REDE DE CONCELLOS
para o benestar

OS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE ORDES

Plan de Acción de Servizos Sociais

ÍNDICE

INTRODUCCIÓN.	9
OBXECTIVOS DA DIAGNOSE.	11
ESTRUTURA DA DIAGNOSE.	14
A COMARCA DE ORDES.	16
1. A DINÁMICA DEMOGRÁFICA. ELEMENTOS BÁSICOS E EVOLUCIÓN.	17
1.1 A estrutura da poboación. evolución e proxeccións	17
1.2 O asentamento da poboación. Densidade, dispersión e condicións da vivenda.	24
1.3 Extracto da dinámica demográfica na Comarca de Ordes.	27
2. O CONTEXTO SOCIOECONÓMICO. ASPECTOS BÁSICOS E EVOLUCIÓN.	28
2.1 Economía, traballo e ensino.	28
2.2 A cohesión social.	31
2.3 Os gastos dos fogares.	37
2.4 Síntese do contexto socioeconómico na Comarca.	38
3. OS SERVIZOS SOCIAIS. SITUACIÓN E EVOLUCIÓN.	40
3.1 As entidades e os equipamentos de benestar na Comarca.	40
A)As Entidades de Servizos Sociais.	41
B)Os Centros de Servizos Sociais.	42
3.2 Os Departamentos municipais de Benestar.	47
A)O financiamento dos Servizos Sociais.	47
B)Os recursos humanos nos Servizos Sociais municipais.	53
C)A actividade e os principais programas dos departamentos municipais de benestar. O Servizo de Axuda no Fogar.	55
3.3 Extracto da situación dos servizos sociais na Comarca de Ordes.	60
4. CONCLUSIÓN E RECOMENDACIÓNS.	64
4.1 As principais conclusións	65
A) A evolución demográfica	65
B) O avellentamento e a soidade.	69
C) As múltiples exclusións.	71
D) Os coidados.	74
E) Os equipos locais de benestar.	77

4.2	As principais recomendacións.	79
	A) A evolución demográfica	79
	B) A soidade e o avellentamento.	87
	C) As múltiples exclusións.	94
	D) Os coidados.	100
	E) Os equipos e a continuidade das políticas de benestar.	104
4.3	Consideracións finais.	107

ÍNDICE DE IMAXES

Imaxe 1. Situación e composición da comarca de Ordes.	16
Imaxe 2. Distribución das entidades prestadoras de servizos sociais nos concellos da comarca de Ordes.	42
Imaxe 3. Distribución dos centros de servizos sociais nos concellos da comarca de Ordes.	43

ÍNDICE DE TÁBOAS

Táboa 1. Evolucións comparadas da poboación Provincia da Coruña – Comarca de Ordes. 1996, 2007, 2017.	17
Táboa 2. Evolución da poboación dos Concellos da Comarca de Ordes. 1998, 2007, 2017.	18
Táboa 3. Distribución por tramos de idade nos concellos da Comarca de Ordes. 2017.	20
Táboa 4. Evolución da idade media na comarca de Ordes, provincia da Coruña e Galicia. 2002 – 2017.	21
Táboa 5. Saldo vexetativo dos concellos da Comarca de Ordes. 1975 - 2016.	22
Táboa 6. Índice de avellentamento e sobreavellentamento na Comarca de Ordes, Provincia da Coruña e Galicia. 2017, 2020, 2025 e 2030.	23
Táboa 7. Evolución da densidade poboacional da Comarca de Ordes por concellos. Habitantes por quilómetro cadrado. 2002 – 2017.	25
Táboa 8. Evolución do PIB por habitante en €. Galicia, Provincia, Comarca de Ordes e Concellos. 2010 – 2014.	28
Táboa 9. Distribución da poboación por nivel de estudos. Galicia, provincia e Comarca. 2011.	31
Táboa 10. Evolución da Taxa de risco de pobreza ou exclusión social (estratexia Europa 2020). Galicia, provincia e Área Suroriental da Coruña. 2011 – 2016.	32
Táboa 11. Evolución dos Ingresos mensuais dos fogares e dos Ingresos por persoa. Galicia, provincia e Área Suroriental da Coruña. 2011 – 2016.	33
Táboa 12. Evolución da Renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Ordes e Concellos. 2010 – 2015.	33
Táboa 13. Evolución da estrutura de ingresos dos fogares, en porcentaxe. Galicia e provincia. 2011 – 2016.	34
Táboa 14. Evolución do peso das prestacións sobre a renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Ordes e Concellos. 2010 – 2015.	35
Táboa 15. Evolución da mediana de ingresos do fogar atendendo á súa fonte principal. Galicia e provincia. 2011 – 2016.	36
Táboa 16. Distribución dos centros de servizos sociais da comarca de Ordes segundo o seu ámbito de actuación.	44
Táboa 17. Número dos centros de servizos sociais da comarca de Ordes, segundo a súa tipoloxía, titularidade, concello no que se localiza e número de prazas totais autorizadas.	44
Táboa 18. Evolución ratio de cobertura, número de centros e prazas nos centros de atención ás persoas maiores 2005 – 2017.	46
Táboa 19. Orzamento municipal dos Concellos da Comarca de Ordes para o exercicio 2018, importe do programa de “Servizos Sociais e promoción social” dos orzamentos municipais e % do programa sobre o orzamento municipal.	48
Táboa 20. Achegas realizadas pola Deputación da Coruña ós concellos da comarca de Ordes en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018.	50
Táboa 21. Achegas realizadas pola Xunta de Galicia ós concellos da comarca de Ordes en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018.	52
Táboa 22. Número de profesionais segundo ocupación profesional e concello que forman parte dos equipos de servizos sociais na Comarca de Ordes. 2018.	53
Táboa 23. Número de horas prestadas e usuarios/as atendidos/as segundo a modalidade de SAF libre concorrencia e dependencia nos concellos da comarca de Ordes. 2018.	56
Táboa 24. Ratio de cobertura do servizo de SAF segundo as modalidades de libre concorrencia e dependencia nos concellos da comarca de Ordes. 2018.	57
Táboa 25. Número de horas prestadas do SAF libre concorrencia nos concellos da comarca de Ordes 2016 - 2018.	58
Táboa 26. Importe das achegas realizadas pola Deputación da Coruña para o financiamento do SAF libre concorrencia nos concellos da comarca de Ordes. 2016 - 2019.	59
Táboa 27. Tipo de xestión do servizo de axuda no fogar nos concellos da comarca de Ordes en función da súa modalidade e número de persoal encargado da coordinación e da prestación directa do servizo. 2018.	59

ÍNDICE DE GRÁFICOS

Gráfico 1. Pirámide de poboación Comarca de Ordes, 2017.	18
Gráfico 2. Distribución da poboación por grupos de idade. Comarca de Ordes. 2017.	19
Gráfico 3. Evolución da pirámide poboacional da Comarca de Ordes, anos 1998- 2007 e 2017.....	20
Gráfico 4. Evolución do saldo vexetativo da Comarca de Ordes. 1975 - 2016.....	21
Gráfico 5. Saldo migratorio da Comarca de Ordes. 1998 – 2016.....	22
Gráfico 6. Pirámide de poboación da Comarca de Ordes, 2030 en base a proxeccións de poboación.	23
Gráfico 7. Evolución da composición dos fogares da comarca de Ordes. 2001-2011.	26
Gráfico 8. Estrutura do tecido empresarial da Comarca de Ordes por condición xurídica. 2014.	29
Gráfico 9. Evolución da afiliación á Seguridade Social por réximes na Comarca de Ordes. 2011-2018.	30
Gráfico 10. Evolución do custo mensual das hipotecas activas. Galicia, provincia e Concellos galegos. 2011-2016.....	38
Gráfico 11. Finalidade das achegas recibidas polos concellos da comarca de Ordes da administración autonómica e provincial para o financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais. Ano 2018.	53

Introdución.

A Diagnose sobre os servizos sociais na Comarca de Ordes forma parte da serie de documentos diagnósticos que integran o Plan de Acción de servizos sociais da Deputación da Coruña.

O Plan de Acción de servizos sociais da Deputación da Coruña ten como obxectivo dotar á Deputación dun marco estratéxico para o desenvolvemento das políticas de benestar na provincia en relación cos Concellos menores de 20.000 habitantes e coas entidades sociais do territorio.

Este novo marco susténtase na axeitada interpretación do contexto demográfico e socioeconómico do territorio como elemento fundamental para a construción conxunta dun novo modelo de política pública que dea resposta á evolución das necesidades sociais. É, neste sentido, onde radica a importancia de contar non unicamente con datos fiables e actualizados sobre a realidade na que vimos traballando dende os departamentos de servizos sociais, senón dunha adecuada interpretación dos mesmos que nos leve a deseñar medidas efectivas no camiño cara a construción de sociedades máis xustas e con maior benestar.

Deste xeito, se ben a Diagnose que aquí se presenta é un apartado fundamental no conxunto do Plan de Acción, a incorporación dun sistema de traballo participativo leva a transcender ós meros datos a través da obtención de diferentes interpretacións das súas causas e dos fenómenos que os xeran. Así, se ben as problemáticas sociais se poden definir en termos de políticas públicas como *wicked problems* ou problemas malvados debido ás súas múltiples relacións cruzadas, non é posible o deseño dun Plan de Acción efectivo sen asumir tanto a complexidade das propias situacións sociais como a multiplicidade das visións que os actores da política teñen sobre os mesmos, aspectos estes que serán a base das medidas deseñadas dentro do propio Plan de Acción da Deputación.

Con todo, e aínda que a existencia de matices na interpretación da realidade social é un elemento consubstancial ás propias políticas sociais, existen aspectos cuantificables que evidencian a presenza de situacións definidas comunmente como non desexadas sobre as que é preciso incidir dende os poderes públicos. Así, realidades como o devalo demográfico xeral ou o despoboamento de zonas importantes do territorio, o avellentamento ou a presenza de núcleos salientables de exclusión social constitúen realidades que, conxuntamente con outras, marcan e marcarán a actuación dos departamentos de benestar social a medio prazo.

Dentro deste esquema xeral é onde cobra especial valor a obtención de datos fiables sobre a realidade social e sobre a actividade que están a realizar os departamentos municipais de servizos sociais.

A continuación preséntase a Diagnose sobre a situación dos servizos sociais na Comarca de Ordes como parte dos traballos de diagnose, do territorio provincial e das comarcas da provincia, a partir dos cales se elabora o Plan de Acción de servizos sociais.

Obxectivos da diagnose.

A Diagnose dos Servizos Sociais da Comarca de Ordes enmarcarse nos traballos do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña e, como tal, é a ferramenta que utilizará a Deputación para conformar o seu marco de actuación e a súa relación cos Concellos e coas Entidades Sociais en relación ás políticas de benestar.

O **obxectivo da Diagnose do Plan de Acción de Servizos Sociais** é o seguinte:

A Diagnose do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña ten como obxectivo fornecernos de datos oficiais, fiables e contrastados sobre a situación demográfica e socioeconómica do territorio, así como sobre a actuación que as administracións locais están a levar a cabo en relación ás políticas de benestar. Esta recompilación de información será unha parte fundamental sobre a que deseñar o conxunto de medidas que conformen o Plan de Acción, así como a liña de base sobre a cal realizar o seguimento posterior da súa efectividade no marco dun novo modelo de relación entre administracións e entes sociais no seu traballo de procura na mellora da autonomía das persoas.

Para facer fronte a este obxectivo xeral, a Diagnose do Plan de Acción de Servizos Sociais realizou as seguintes tarefas:

- Análise de fontes estatísticas oficiais galegas e estatais.
- Análise documental de publicacións oficiais e de recoñecido prestixio.
- Análise da normativa e dos actos administrativos propios da Deputación e dos Concellos relacionados coas políticas de benestar.
- Análise do Rexistro Unificado de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais da Xunta de Galicia.
- Análise do Sistema de Información de Usuarios dos Servizos Sociais (SIUSS)
- Recompilación de información cuantitativa municipal relacionada coa dotación de recursos dos departamentos de benestar.
- Outras.

Un dos elementos máis importantes do Plan de Acción e da Diagnose como unha das súas partes centrais, é o conxunto de valores sobre os que se sustenta e que, polo tanto, serán os que guíen o seu desenvolvemento. Estes valores, dun xeito coherente coa Lei 13/2008 de Servizos Sociais de Galicia, aterran o marco normativo vixente á actuación da Deputación da Coruña dentro da súa misión global de apoiar ós Concellos, con especial atención ós de menos de 20.000 habitantes, de modo que supoñen non só a nosa interpretación da lexislación senón os principios que a Deputación

Ile traslada a tódalas actuacións e ós modelos de relación enmarcados dentro do propio Plan de Acción.

Os valores do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña son os seguintes:

- **Compromiso.** O Plan de Acción de Servizos Sociais supón o compromiso da institución coa cidadanía e cos equipos dos Concellos á hora de responder ás demandas sociais e prestar servizos de calidade que promovan e melloren a autonomía das persoas.
- **Solidariedade.** O Plan de Acción define un marco de relación estable entre a Deputación e os Concellos que garante a sustentabilidade dos servizos sociais comunitarios a través da dotación de recursos e de ferramentas compartidas, poñendo a primeira pedra para a creación da Rede de Concellos para o Benestar. A través do valor da solidariedade garántese que a Rede de servizos sociais comunitarios estea ó alcance de toda a cidadanía da provincia, eliminando as fendas territoriais e promovendo o acceso universal.
- **Integración.** O Plan de Acción contén a creación dun modelo de apoio institucional e técnico que a Deputación da Coruña poñerá a disposición dos Concellos. Este modelo garantizará que a asistencia técnica da Deputación chegue a tódolos equipos municipais dando unidade ás intervencións dentro da necesaria adaptación ás realidades locais.
- **Participación.** O Plan de Acción constrúese sobre a base da participación das persoas profesionais dos servizos sociais tanto nos Concellos como nas Entidades Sociais, e mantén ese espírito a través da creación de espazos de reflexión conxunto para compartir experiencias e mellorar na prestación de servizos. A participación é un elemento consubstancial á Rede e á mellora continua, ademais de constituír a base para a co-responsabilidade dos membros da Rede e para o seu compromiso.
- **Proximidade.** O Plan de Acción ten como un dos seus alicerces fundamentais o achegamento tanto á realidade social de cada contexto de referencia como o achegamento ás persoas como xeito de fomentar a súa autonomía. A proximidade dos equipos ás persoas e a proximidade do apoio técnico ós equipos son elementos constituíntes do novo modelo de política de benestar e teñen no fomento do traballo relacional o seu máximo expoñente.
- **Liderado público.** O liderado público das políticas de benestar potencia e dálle forza ás iniciativas de coordinación e complementariedade coas entidades do terceiro sector. O liderado público é a garantía de que a cidadanía pode exercer os seus dereitos sociais con independencia das súas posibilidades ou localización territorial. O liderado público da rede de axentes que traballan nas políticas de benestar afianza as súas capacidades, multiplica o efecto das súas intervencións, posibilita a participación da cidadanía e garante a resposta ás necesidades sociais.

- **Intelixencia.** O Plan de Acción comprende no seu seo un importante abano de información sobre a realidade dos servizos prestados polos Concellos e polas entidades sociais no territorio. Estes datos, así como diferentes propostas especificamente deseñadas para mellorar a toma de información e a súa xestión para incrementar a coordinación local e o rendemento dos servizos, serán elementos básicos á hora de planificar o desenvolvemento das actuacións e xerar maior coñecemento sobre as intervencións. O coñecemento e a intelixencia nos servizos sociais son elementos sobre o que pivotará o desenvolvemento da Rede e a adaptación dos servizos á realidade social.
- **Diversidade.** A diversidade é o valor sobre o que se asenta tanto a especificidade comarcal das análises e das actuacións territoriais de proximidade contempladas no Plan de Acción, como o recoñecemento da complexidade social á que ten que dar resposta os servizos sociais locais. Esta crecente diversidade social comporta un esforzo por parte dos equipos técnicos á hora de adaptarse ás diferentes circunstancias e, polo tanto, a necesidade de maior apoio, maiores recursos e mellores ferramentas á hora de deseñar intervencións no territorio.

Ademais, e na liña mencionada de coherencia coa normativa de referencia, o Plan de Acción asume como propios os principios xerais presentes no Art. 4 da Lei 13/2008 de Servizos Sociais de Galicia que son: (I) a universalidade; (II) a prevención; (III) a responsabilidade pública; (IV) a igualdade; (V) a equidade; (VI) a solidariedade; (VII) a atención integral e personalizada; (VIII) a autonomía persoal e vida independente; (IX) a participación; (X) a integración e normalización; (XI) a globalidade; (XII) a descentralización e proximidade; (XIII) a coordinación; (XIV) a economía, eficacia e eficiencia; (XV) a planificación; e (XVI) a avaliación e a calidade.

Estrutura da Diagnose.

A Diagnose dos Servizos Sociais da Comarca de Ordes, para a consecución dos obxectivos establecidos no punto previo, aséntase sobre a análise, tanto a nivel comarcal como na desagregación para os Concellos que a compoñen (Cerceda, Frades, Mesía, Ordes, Oroso, Tordoia, e Trazo) dunha serie de indicadores agrupados atendendo ós seguintes contidos:

- Análise **demográfica**, atendendo á evolución da **estrutura poboacional** e ás proxeccións sobre poboación. Un dos apartados a salientar dentro do estudo das variables demográficas é o asentamento da poboación no territorio, de tal xeito que serán analizadas as dinámicas demográficas a nivel parroquial e o grao de dispersión da poboación na comarca.
- Análise **socioeconómica**. Co obxectivo de estudar o contexto de actuación de carácter socioeconómico, analizaranse elementos como o nivel de renda dos habitantes da comarca, o nivel formativo, a existencia e a evolución do desemprego, ou a conformación dos ingresos dos fogares.
- Análise da **actividade e dos recursos** dos departamentos de benestar social. Dentro deste apartado, estudaranse os principais indicadores relacionados coa actividade dos servizos sociais, a composición dos diferentes departamentos municipais ou as entidades que conforman o Terceiro Sector de Acción Social na comarca e nos seus diferentes Concellos así como os equipamentos e recursos dispoñibles en materia de servizos sociais na zona.
- Finalmente, achegaranse as **conclusións e recomendacións** da análise cuantitativa realizada, que conformarán o contexto para a definición dos principais eixos estratéxicos do Plan de Acción e que, de xeito coherente cos deseñados a nivel provincial, serán aterrados á realidade específica da Comarca e dos Concellos.

As principais fontes de información utilizadas para a elaboración desta Diagnose correspóndense ós Institutos de Estatística tanto galegos (Instituto Galego de Estatística) como estatal (Instituto Nacional de Estadística). Estas fontes son complementadas con diferentes recursos especializados de recoñecido prestixio relacionadas, con informes oficiais procedentes da Deputación da Coruña e dos propios Concellos, así como con datos procedentes da Consellería de Política Social, entre os que salienta o Sistema de Información de Usuarios de Servizos Sociais. Neste último sentido salienta a utilización do Rexistro Unificado de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais como fonte oficial sobre a que realizar os estudos das entidades e dos centros que prestan servizos no territorio.

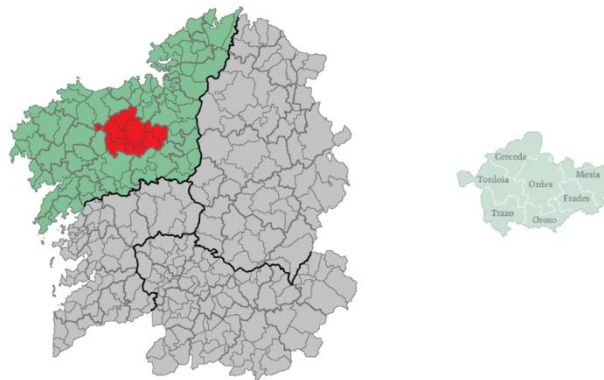
Ademais, é preciso mencionar que serán estudados os orzamentos e os equipos que os Concellos teñen a disposición do público nos seus diferentes departamentos de Servizos Sociais locais, de tal xeito que se conformará unha imaxe tanto do territorio, das condicións da cidadanía e dos recursos

(tanto públicos, sociais como privados) que actúan no territorio dentro das políticas de benestar, completando así unha visión integral da política.

A comarca de Ordes.

A comarca de Ordes está composta polos Concellos de Cerceda, Frades, Mesía, Ordes, Oroso, Tordoia, e Trazo (pertencentes todos eles ó Partido Xudicial de Ordes agás o concello de Cerceda que se encadra no Partido Xudicial da Coruña) cunha extensión de 753 qm². A súa situación xeográfica sitúase no centro de Galicia, limitando polo norte coas comarcas de Bergantiños e A Coruña, polo leste coa comarca de Betanzos; polo sur coa de Arzúa e polo oeste coa comarca de Santiago.

Imaxe 1. Situación e composición da comarca de Ordes.

Fonte: AGADER e Wikipedia.

O territorio ten unha actividade gandeira xeneralizada, con grandes explotacións de vacún e forestais. Asemade, existe actividade téxtil, agro industrial, ademais da relacionada cos complexos industriais de elevada importancia situados en Cerceda

A continuación procederase á análise dos diferentes apartados mencionados, iniciando así a Diagnose sobre os Servizos Sociais na Comarca de Ordes como paso previo á elaboración do Plan de Acción de Servizos Sociais.

1. A dinámica demográfica. Elementos básicos e evolución.

Un dos elementos centrais da Diagnose é a análise das principais dinámicas demográficas presentes no territorio co obxectivo de conformar unha imaxe sobre a evolución da poboación que será básica á hora de establecer un proceso de planificación das posibles necesidades e dos recursos a poñer á disposición da cidadanía para garantir os seus dereitos.

Neste sentido, o apartado actual amosa un salientable abano de indicadores demográficos oficiais nos que se verán reflectidas as dinámicas poboacionais a nivel comarcal e a nivel municipal, ás que se lle engadirán as proxeccións oficiais sobre a dinámica demográfica futura, conformando así unha parte do pano de fondo sobre o que actuarán as políticas de benestar, é dicir, as persoas.

1.1A ESTRUCTURA DA POBOACIÓN. EVOLUCIÓN E PROXECCIÓNS

A poboación da comarca do Ordes no ano 2017 é de 36.702 habitantes, o que corresponde o 3,28% do total da provincia da Coruña e o 1,39% da poboación galega.

Segundo amosan os datos, a evolución da poboación ó longo dos últimos vinte anos (1998 -2017) presenta unha descenso de 1.305 habitantes, o 3% da súa poboación. Con todo, é posible diferenciar dúas fases, unha primeira de 1998 a 2007, onde se produce un lixeiro incremento do número de habitantes da comarca (405 persoas máis) e, unha segunda de 2007 a 2017, na que se produce unha notable redución da poboación, pasando dos 38.412 ós 36.702 habitantes, é dicir, perdendo un total de 1.710 habitantes.

Táboa 1. Evolucións comparadas da poboación Provincia da Coruña – Comarca de Ordes. 1996, 2007, 2017.

Territorio	1998	2007	2017
Provincia da Coruña	1.106.325	1.132.792	1.120.294
Comarca de Ordes	38.007	38.412	36.702

Fonte: IGE.

A evolución de ascenso e descenso de poboación da comarca de Ordes aseméllase tanto ó caso galego como ó da provincia da Coruña.

Os datos que amosan a evolución dos diferentes Concellos que forman parte da Comarca recóllense na seguinte táboa.

Táboa 2. Evolución da poboación dos Concellos da Comarca de Ordes. 1998, 2007, 2017.

Territorio	1998	2007	2017
Concello de Cerceda	5.658	5.587	4.992
Concello de Frades	3.150	2.817	2.422
Concello de Mesía	3.489	3.080	2.637
Concello de Ordes	11.861	12.359	12.580
Concello de Oroso	4.732	6.554	7.452
Concello de Tordoia	5.205	4.467	3.433
Concello de Trazo	3.912	3.548	3.186
Total Comarca de Ordes	38.007	38.412	36.702

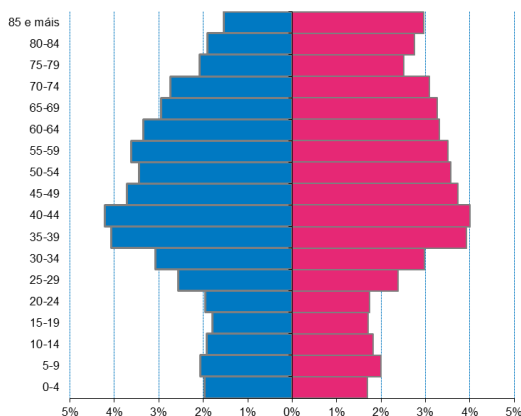
Fonte: IGE.

Na táboa obsérvase unha evolución negativa na maioría dos concellos agás en Ordes e Oroso. Así, nestes concellos a poboación vai en aumento cunha evolución positiva e progresiva incrementando a súa poboación en dúas décadas, no caso de Ordes o incremento é do 6%, e dicir, 719 habitantes, e en Oroso, o número de habitantes aumenta en 2.720 habitantes, o que supón un incremento do 57,48% nos últimos vinte anos.

A diminución de poboación no resto de concellos da comarca sitúase entre o 12% de Cerceda e o 34% de Tordoia, que perde un total de 1.772 habitantes.

Polo que respecta á estrutura da poboación, o seguinte gráfico reflicte a pirámide poboacional da Comarca de Ordes, mostrando a composición da cidadanía da comarca, por sexo e tramos de idade.

Gráfico 1. Pirámide de poboación Comarca de Ordes, 2017.

Fonte: IGE.

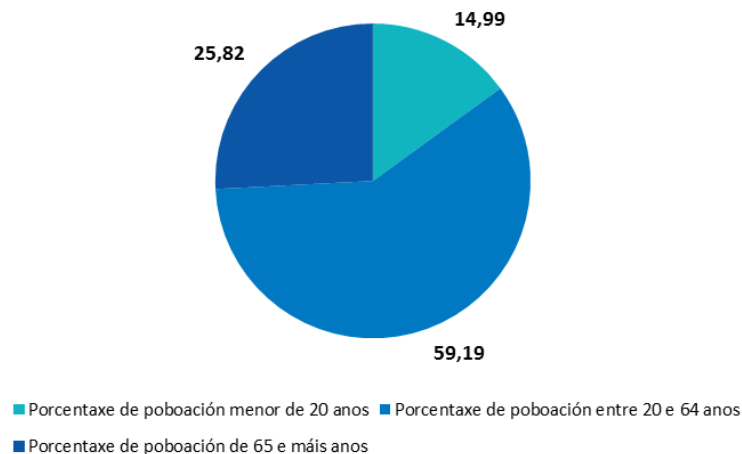
Tal e como se observa no gráfico, a estrutura da pirámide poboacional da Comarca de Ordes vén determinada por unha base estreita que vai ancheando a partires dos chanzos das idades comprendidas entre os 25 e 65 anos, para volver a reducirse nas idades máis avanzadas. Imaxe esta, que indica un descenso destacado da natalidade na Comarca.

Así, os tramos de idade entre os 0 e os 24 anos apenas representan o 2% da poboación da Comarca. A medida que avanza a idade, ás porcentaxes aumentan ata un máximo do 4% da poboación feminina de 40 a 44 anos e un 4% na masculina de 35 a 44 anos.

No relativo ás diferenzas por sexo obsérvase un peso lixeiramente superior de homes nos primeiros chanzos de idade, tendencia que se inverte a partires dos 65 anos, onde a presenza feminina é superior á masculina, chegando a ser máis do dobre a poboación feminina que a masculina entre as cohortes de 85 e máis anos; indicativo dunha maior esperanza de vida entre a poboación feminina da comarca.

Por grandes treitos de idade, a distribución da poboación presenta a seguinte forma.

Gráfico 2. Distribución da poboación por grupos de idade. Comarca de Ordes. 2017.

Fonte: IGE.

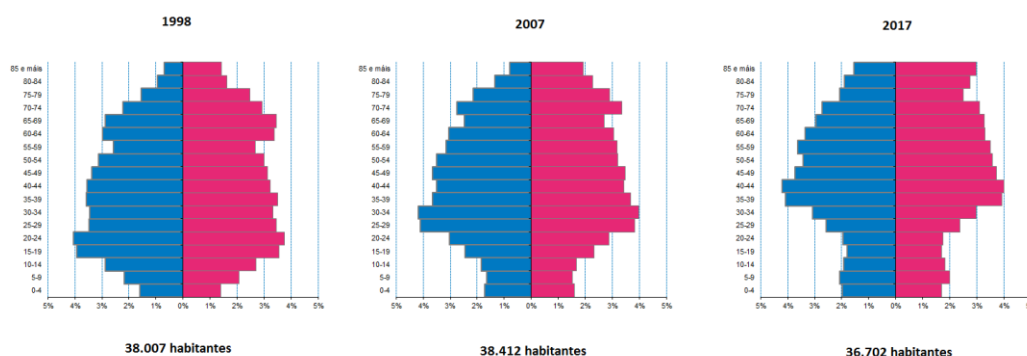
O gráfico amosa unha distribución da poboación para o 2017 onde o grosso da poboación é maior de 20 anos (o 85% da poboación é maior de 20 anos). Cabe salientar que o peso da poboación maior de 65 anos (26%) supera á menor de 20 anos (15%) en 11 puntos.

A imaxe da distribución actual da poboación na Comarca é resultado da súa evolución ó longo dos últimos anos, nos que se produce un descenso progresivo e constante. Este proceso, como se pode observar na evolución da pirámides do gráfico, comporta unha constante redución da base da pirámide composta polas persoas de menor idade (moi visible no paso de 1998 ó 2007, e acentuado do 2007 ó 2017), en tanto que se produce un progresivo incremento da parte superior desta, formada polas persoas de maior idade.

A fotografía da distribución actual da poboación na comarca é resultado da evolución observada ó longo dos últimos anos nos que se produce un proceso de devalo demográfico acentuado. Este proceso, como se pode observar na evolución das estruturas poboacionais do gráfico 3, comporta unha constante redución da base das pirámides, que está composta polas persoas de menor idade,

en tanto que se acompaña dun progresivo incremento da parte superior destas, chegando a duplicarse os últimos tramos de idade nestes 20 últimos anos.

Gráfico 3. Evolución da pirámide poboacional da Comarca de Ordes, anos 1998- 2007 e 2017.

Fonte: IGE.

As imaxes da evolución da pirámide poboacional da comarca permiten identificar graficamente o proceso comentado. É dicir, un progresivo avellentamento da poboación unido a un progresivo incremento da esperanza de vida e a unha baixa natalidade.

Esta mesma estrutura demográfica comarcal trasládase á realidade municipal que presenta, por grandes grupos de idade, a seguinte distribución.

Táboa 3. Distribución por tramos de idade nos concellos da Comarca de Ordes. 2017.

Territorio	Menores de 20 anos	Entre 20 e 65 anos	Maiores de 65 anos
Concello de Cerceda	13%	57%	31%
Concello de Frades	10%	59%	30%
Concello de Mesía	11%	56%	33%
Concello de Ordes	17%	60%	23%
Concello de Oroso	21%	64%	15%
Concello de Tordoia	9%	54%	37%
Concello de Trazo	11%	57%	32%
Total Comarca de Ordes	15%	59%	26%

Fonte: IGE.

A nivel municipal, tal e como mostran os datos, so os concellos de Ordes (17%) e Oroso (21%) superan a porcentaxe do 15% de poboación menor de 20 anos da comarca, o resto de concellos sitúanse por baixo desta cifra, destacando a situación de Tordoia no que este grupo de idade so representa o 9% da súa poboación. En canto ó grupo de maiores de 65 anos, na maioría dos concellos superan o 30% da poboación, sendo os concellos de Ordes e Oroso os que presentan unha incidencia menor deste grupo na súa poboación, co 23% e 15% respectivamente.

Esta distribución municipal amosa que a tendencia xeral da comarca vese truncada nos casos de Oroso e Ordes, polo que é posible indicar que existen certas características locais relacionadas cunha dinámica poboacional diferente, conformando un panorama demográfico comarcal heteroxéneo.

Outro dos indicadores que proporciona información sobre a evolución da poboación, e máis concretamente sobre o proceso de avellentamento, é a idade media das persoas que habitan a comarca en comparación cos da provincia e do conxunto de Galicia.

Táboa 4. Evolución da idade media na comarca de Ordes, provincia da Coruña e Galicia. 2002 – 2017

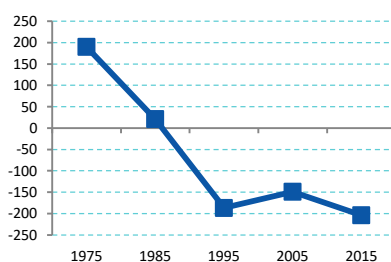
Territorio	2002	2007	2017
Galicia	42,89	44,22	46,76
Provincia da Coruña	42,49	43,87	46,46
Comarca de Ordes	43,38	44,99	47,47

Fonte: IGE.

Como se pode comprobar, a evolución xeral da idade media dos galegos é crecente. A comarca de Ordes presenta unha media de idade lixeiramente superior (apenas un punto) en comparación coas idades medias que mostran Galicia e a provincia da Coruña. Con todo, a evolución da idade media na comarca é semellante á dos territorios de referencia.

Por outro lado, a análise dos nacementos e as defuncións no conxunto da Comarca, é dicir do saldo vexetativo, presenta unha imaxe clara do proceso de devalo na natalidade. No seguinte gráfico obsérvase como o saldo da comarca pasa dun saldo vexetativo positivo a comezos da serie a un negativo cada vez máis acentuado, pese a que existe un punto de inflexión a mediados dos anos 90 (1995-2005) que semellaba encamiñarse cara a matización da situación, cousa que se descarta a partir do ano 2005 cando o saldo vexetativo (sempre negativo) volve a descender.

Gráfico 4. Evolución do saldo vexetativo da Comarca de Ordes. 1975 - 2016.

Fonte: IGE. INE. Movemento natural da poboación.

Neste senso, os concellos da comarca de Ordes presentan unhas dinámicas paralelas, aínda que o caso de Oroso presenta unhas cifras particulares, onde a excepción do ano 1989 e 1993, no resto da serie analizada o saldo é positivo. O concello de Ordes presenta uns saldos normalmente negativos, se ben se intercala con algún ano onde resulta ser positivo. No resto de concellos (Cerceda, Frades, Mesía, Tordoia e Trazo) a dinámica negativa do saldo vexetativo é constante.

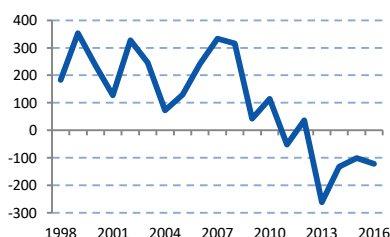
Táboa 5. Saldo vexetativo dos concellos da Comarca de Ordes. 1975 - 2016.

Territorio	1975	1985	1995	2005	2015
Concello de Cerceda	3	-12	-44	-27	-48
Concello de Frades	18	-1	.23	-23	-20
Concello de Mesía	9	2	-18	-29	-33
Concello de Ordes	82	34	-55	-26	-65
Concello de Oroso	26	10	8	23	46
Concello de Tordoia	23	-8	-29	-46	-60
Concello de Trazo	29	-4	-26	-21	-24

Fonte: IGE. INE. Movemento natural da poboación.

Estes datos hai que completalos co saldo migratorio da Comarca. Neste sentido, tal e como se pode advertir no gráfico seguinte, a tendencia xeral da comarca pasa de ser receptora de inmigrante a ser emisora de emigrantes. Así, se ben ata o 2011 este saldo era positivo, a partir do ano 2013 troca en negativo. No ano 2012 o saldo positivo é de 36 persoas, mentres que no ano seguinte, 2013, acádase a cifra máis negativa de todo o período con 261 persoas máis que emigraron das que inmigraron.

Gráfico 5. Saldo migratorio da Comarca de Ordes. 1998 – 2016

Fonte: IGE

Analizando de xeito pormenorizado o saldo migratorio, hai que diferenciar entre o saldo interno (movementos intraprovinciais e co resto de Galicia) e o saldo externo (co resto de España e co estranxeiro). Así, a Comarca de Ordes, en canto a saldo interno, este é irregular, intercalando anos nos que se recibe máis poboación da que marcha e viceversa, e non presenta diferencias substanciais entre as dúas variables (movementos) que compoñen este saldo.

No saldo externo a dinámica ata o 2012 foi positiva, a partir deste ano o signo do saldo externo é negativo na comarca. Neste punto, hai que diferenciar as diferentes dinámicas que presentan os movementos que forman este saldo, polo que respecta ós movementos cara o resto de España estes son negativos entre o 1998 e 2004 e entre o 2013 e 2016, habendo o período 2005-2012 no que o saldo desta variable é positivo cara a comarca. Polo que respecta ós movementos cara o estranxeiro estes teñen saldo positivo ata o 2012 cando tornan de xeito permanente en negativos.

Así, a estrutura demográfica comarcal caracterízase polo seu progresivo avellentamento. Neste sentido, é preciso facer referencia ós índices de avellentamento e sobreavellentamento como os elementos de referencia para a análise deste fenómeno demográfico. O índice de avellentamento amosa o número de persoas de 65 ou máis anos por cada 100 menores de 20 anos, en tanto que o

índice de sobreavellentamento relaciona as persoas de 85 ou máis anos por cada 100 de 65 ou menos anos.

Táboa 6. Índice de avellentamento e sobreavellentamento na Comarca de Ordes, Provincia da Coruña e Galicia. 2017, 2020, 2025 e 2030.

Índice	2017	2020	2025	2030
Índice de avellentamento Ordes	174,8	181,1	201,5	238,4
Índice de avellentamento A Coruña	148,98	156,2	177,2	213,1
Índice de avellentamento Galicia	154,77	162,5	185,1	223,6
Índice de sobreavellentamento Ordes	17,7	19,8	19,7	20,3
Índice de sobreavellentamento A Coruña	16,35	18,3	17,9	18,3
Índice de sobreavellentamento Galicia	17,48	19,4	18,9	19

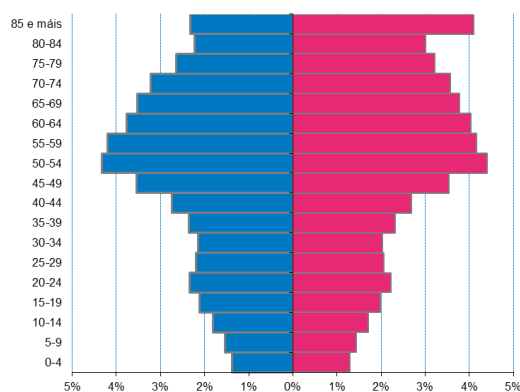
Fonte: IGE

Os datos oficiais ofrecen tanto a posibilidade de analizar a situación actual dos índices relacionados co avellentamento, como realizar proxeccións de futuro. Neste senso, a situación da Comarca de Ordes presenta un grao de avellentamento máis acentuado que a media galega e da provincia da Coruña. Esta situación mantense nas proxeccións, o que implica un índice de avellentamento na Comarca para o 2030 sensiblemente superior ó dos territorios de referencia.

Polo que respecta ó índice de sobreavellentamento, o índice que presenta a Comarca se ben na actualidade está na media da galega e algo por enriba da provincial, nas proxeccións a futuro sitúan á comarca de Orde por enriba dos índices de referencia.

Deste xeito, como consecuencia deste proceso de avellentamento xeral e do incremento da esperanza de vida, a proxección da estrutura da poboación da comarca prevista para o 2030, responde á seguinte imaxe gráfica.

Gráfico 6. Pirámide de poboación da Comarca de Ordes, 2030 en base a proxeccións de poboación.

Fonte: IGE

Tal e como permite comprobar o gráfico, a estrutura demográfica prevista para o 2030 supón a continuidade da evolución observada ata a actualidade, cun descenso da poboación que sitúa á comarca con 32.371 habitantes. A pirámide da proxección poboacional sobre o 2030 da comarca de

Ordes presenta unha base de ata os 14 anos menor do 2% da poboación por treito. O conxunto que abarca dos 15 aos 44 anos é similar, superando, moi lixeiramente, o 2% cada treito en non acadando ningún o 3% da poboación.. Esta barreira supérase a partir dos 45 anos. O chanzo dos 50 aos 54 anos, tanto en homes coma en mulleres, será o treito máis representativo da sociedade de Ordes, acadando as mulleres o 4,4% e os homes o 4,3% da poboación total da comarca. A partir dos 59 anos a poboación descende paulatinamente ata chegar ao treito de idade máis avanzado (85 anos e máis), no que se produce un repútanmete no caso da poboación feminina, que sitúa a este colectivo como un dos colectivos de poboación da comarca máis representativos (representado elas soas o 4,1% do total da comarca).

1.20 ASENTAMENTO DA POBOACIÓN. DENSIDADE, DISPERSIÓN E CONDICIÓNS DA VIVENDA.

Un dos elementos determinantes para o deseño de políticas de benestar adaptadas á poboación é o seu modelo de asentamento e de ocupación do territorio. Neste sentido, a comarca de Ordes comprende 75 parroquias e 729 entidades singulares de poboación entre os seus 7 concellos.

Esta distribución completa un panorama dunha contundente dispersión da poboación xa que, como se pode comprobar, se está a definir un territorio no que a poboación non se agrupa principalmente en torno ás cabeceiras de concello (a excepción de Ordes e Oroso), existindo multiplicidade de núcleos diferenciados habitados.

No Concello de Cerceda, o principal núcleo de poboación, Cerceda (San Martín), concentra o 39% da poboación do concello. Entre medias sitúanse catro parroquias que abarcan entre o 23% e o 7% da poboación total, quedando Xesteda (Santa Columba) relegada á parroquia menos habitada do concello con 325 persoas que representan o 6,5% da poboación de Cerceda. A evolución dende o ano 2000 ata o 2017 é de perda de poboación na meirande parte das parroquias, a excepción de Cerceda (San Martín) e As Encrobas (San Román) onde medraron en habitantes pese a ser unha subida leve.

No caso do Concello de Frades contabilízase un total de 12 parroquias, onde na súa totalidade o devalo demográfico é unha realidade. Tódalas parroquias deste concello perden habitantes, sen excepción. En canto á dispersión, Frades presenta unha dispersión moi elevada xa que Abellá (Santo Estevo) é a parroquia máis habitada do concello e concentra soamente o 18% do total da poboación municipal con 444 habitantes. Mesos (San Salvador) móstrase como parroquia máis deshabitada do concello con 88 persoas.

En Mesía a situación non é moi diferente. Das 12 parroquias, Visantoña (San Martín) engloba case o 20% da poboación do concello, estando o 80% restante distribuído nas restante 11 parroquias que non superan os 400 habitantes, sendo Bruma (San Lorenzo) a parroquia que menos xente concentra (41 habitantes) que non chega a supoñer o 2% da poboación dun concello de 2.637 habitantes.

En canto a Ordes e ás súas 13 parroquias, preséntase unha distribución diferente á dos concellos da comarca. Neste caso, o 59% da poboación concéntrase en Ordes (Santa María), parroquia, que a

diferencia do resto do concello, amplía a súa poboación en 1.409 (unha suba de case un 24% dende o ano 2000). O resto de parroquias non supera o 8% da representación total da poboación do concello. É Lesta (San Andrés) con 213 habitantes a parroquia máis pequena do concello de Ordes, onde tamén se perde poboación.

Oroso é un caso máis particular se cabe. Oroso (San Martiño) aglutina o 60% (4.493 habitantes) da poboación do concello. No ano 2000 tiña 2.412, é dicir, incrementou a poboación da parroquia nun 86% a poboación. O resto de parroquias están bastante deshabitadas pese a incrementar poboación coma son os casos de A Gándara (San Miguel), ou Deixebre (Santa María). É Pasarelos (San Román) a parroquia con menos habitantes (47) que non chega a representar o 1% do total do concello.

Tanto o caso de Tordoia coma o de Trazo son tan similares que se poden tratar conxuntamente. En ámbolos dous concellos a parroquia que concentra maior número de xente non supera o 21% do total do concello; Cabaleiros (San Xulián) no primeiro caso e Xavestre (San Cristobal) no segundo. Cuns niveis poboacionais semellantes, tódalas parroquias perden habitantes.

Un dos elementos que contribúe a relacionar a dimensión do territorio e o volume de poboación é a evolución da densidade poboacional dos territorios, definida como o número de habitantes por quilómetro cadrado de superficie. Neste sentido, segundo os datos que recolle a seguinte táboa, obsérvase como a comarca ten unha densidade poboacional moito máis baixa que a galega e a provincia da Coruña, todo e manterse en niveis que roldan os 50 habitantes por qm² o longo do período analizado.

Táboa 7. Evolución da densidade poboacional da Comarca de Ordes por concellos. Habitantes por quilómetro cadrado. 2002 – 2017.

Territorio	2002	2007	2017
Galicia	91,2	92,7	91,6
Provincia de A Coruña	137,9	141	141,1
Comarca de Ordes	50	50,7	49,2
Concello de Cerceda	48,6	50,2	45,4
Concello de Frades	36,8	34,7	30,7
Concello de Mesía	30,8	28,8	24,9
Concello de Ordes	76,1	78,4	81,4
Concello de Oroso	76,8	89,5	100,6
Concello de Tordoia	38,9	35,9	29,5
Concello de Trazo	36,7	34,7	31,2

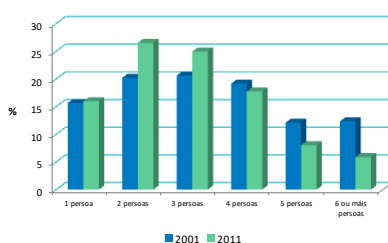
Fonte: IGE

Outro dos elementos a ter en conta en canto á dispersión da comarca, é a heteroxeneidade no comportamento dos diferentes concellos. Así, no concello de Oroso hai unha densidade que, aínda que por baixo da media da provincia, conta con 100,6 persoas por qm² (superior á media galega) e cun incremento ó longo do tempo. Ordes tamén incrementa a súa densidade poboacional. Pola contra, tanto Frades, Mesía, Tordoia e Trazo, a parte de ter unha densidade máis baixa, prodúcese un descenso desta no período analizado. Cerceda presenta oscilacións ó longo do período.

Tal e como se vén comentando, a complexidade da ocupación do territorio por parte da poboación en Galicia, froito dun modelo de asentamento tradicionalmente espallado en múltiples núcleos e entidades para o aproveitamento do territorio propio, ten especial incidencia no caso da comarca de Ordes, onde, a parte de que a súa densidade é inferior á media galega e da provincia na maioría dos concellos, o devalo demográfico incide nun territorio está cada vez máis desocupado. Así, das 75 parroquias da comarca, só 5 gañan poboación entre o ano 2000 e o 2017. O resto das 70 parroquias descendieron en poboación. Deste xeito, hai un descenso xeral da poboación estendido ó longo da maioría dos concellos e parroquias que compoñen a comarca.

No marco da análise do asentamento da poboación no territorio, é preciso tamén facer referencia ós fogares e á súa ocupación en función do número de persoas que habitan neles. A continuación amósase a evolución da composición dos fogares da comarca de Ordes, comarca que no 2001 tiña 11.220 vivendas e no 2011 pasa a contar con 12.873 vivendas.

Gráfico 7. Evolución da composición dos fogares da comarca de Ordes. 2001-2011.

Fonte: IGE

Como se pode comprobar, a composición dos fogares non muda substancialmente no período analizado xa que, se ben no 2001 as vivendas de 3 persoas son o principal tipo de vivenda, no 2011 son as de 2 residentes as principais vivendas; con pouca diferenza entre un tipo e outro, tanto no 2001 como no 2011. As vivendas de 1 residente mantéñense estables, sendo o 16% das vivendas tanto no 2001 coma no 2011. As que experimentan un maior descenso son as vivendas de 5 e 6 ou máis residentes que se reducen á metade.

En canto ás características das vivendas, o 80% das vivendas da Comarca son en réxime de propiedade das cales un 18% ten hipoteca pendente de pago. Só un 6% están en réxime de alugueiro.

Así, na Comarca de Ordes o 52% das vivendas teñen unha superficie entre ós 76 m² e os 120m², vivendas cunha superficie superior os 120m² son o 31% e so o 13% son vivendas de menos de 75 m². En termos de evolución, entre o 2001 e o 2011, o tipo de vivendas que máis incrementa é a de máis de 120 m² pasando do 17% ó 31%, mentres que a que perde peso é a de menos de 75 m², que pasa de representar o 24% do parque inmobiliario a ser o 13%.

Polo que respecta ás condicións da vivendas en termos de problemas de infraestrutura, no ano 2015 o 57% dos fogares da área de A Coruña Suroriental¹ declarou ter problemas relacionados coa falta de espazo, ruídos procedentes do exterior, luz natural insuficiente, deficiencias de illamento, goteiras, humidades e podremia en solos ou ventás. Con todo, esta cifra empeora con respecto ó 2010 aumentando en algo máis de 3 puntos.

A incidencia de internet contratado nos fogares foi en aumento constante pasando un 40% no 2012 a un 66 % no 2016. Así mesmo, a tenza dun ordenador foi en aumento dende o 2012 ó 2015 (pasando dun 50% a un 60% das vivendas con este aparato electrónico) e, a partires do 2016, a porcentaxe de fogares con ordenador descende ó 55%.

Finalmente, outro dos elementos a salientar pola súa incidencia tanto nun contexto de asentamento da poboación como o descrito como na presenza de servizos públicos é a mobilidade. Neste sentido, no ano 2015 o 82% das vivendas da área posúen como mínimo un automóbil para uso persoal.

1.3 EXTRACTO DA DINÁMICA DEMOGRÁFICA NA COMARCA DE ORDES.

Tal e como se puido comprobar ó longo do achegamento realizado tanto á evolución demográfica da comarca de Ordes como ao modelo de asentamento de poboación e ás condicións das vivendas, o contexto xeral da comarca vén determinado por un continuo descenso na poboación, unido a un proceso de avellentamento desta.

Esta dinámica xeral, visible a través de datos relativos á evolución global da poboación, á idade media ou ós saldos vexetativos e migratorios, trasládase ó modelo de asentamento da poboación no territorio, de tal xeito que, tanto a perda de poboación como o avellentamento, son realidades evidentes na maioría dos concellos da comarca a excepción de Ordes e Oroso, onde os principais asentamentos incrementan en número de habitantes.

En canto á situación dos fogares da comarca, o parque de vivendas está maioritariamente por vivendas de tamaño medio-grande en réxime de propiedade. Neste sentido, hai que deterse no aumento de vivendas que declaran contar con problemas relacionados coa falta de espazo ou humidades, problemas afectan a máis da metade dos fogares no 2015. Finalmente é preciso salientar o asentamento das novas tecnoloxías nos fogares en torno ó aceso dun ordenador e internet que, todo e presentar una evolución positiva ó longo dos últimos anos, manifesta a existencia dunha fenda dixital da Área con respecto ós promedios das Áreas máis desenvolvidas neste aspecto.

---

¹ A área de A Coruña Suroriental está formada polas comarcas de Arzúa, Ordes e Terra de Melide.

2. O contexto socioeconómico. Aspectos básicos e evolución.

Tal e como se indicaba con anterioridade, o contexto socioeconómico determina en boa medida as condicións de vida dos habitantes do territorio e, polo tanto, é unha parte fundamental á hora de elaborar unha política de benestar.

Dentro deste apartado, e co obxectivo de contextualizar a situación da cidadanía da comarca, utilizaranse diferentes indicadores relacionados coa evolución da renda, da actividade económica e laboral ou, por exemplo, da cohesión social de tal xeito que se establezan as bases para, de modo complementario coa evolución demográfica xa observada, avanzar nas principais características da sociedade sobre a que deben actuar as medidas do Plan de Acción.

2.1 ECONOMÍA, TRABALLO E ENSINO.

Un dos índices máis habituais que permite medir a situación xeral económica dun territorio é a evolución do Produto Interior Bruto por habitante, entendido este como o resultado da actividade produtiva de tódalas unidades de produción residentes na Comarca en relación ó número de habitantes. A continuación amósase unha táboa comparativa cos datos de Galicia, da provincia da Coruña, da Comarca de Ordes e dos Concellos integrantes.

Táboa 8. Evolución do PIB por habitante en €. Galicia, Provincia, Comarca de Ordes e Concellos. 2010 – 2014.

Territorio	2010	2012	2014
Galicia	20.574	19.660	20.077
Provincia da Coruña	21.918	21.462	22.055
Comarca de Ordes	18.584	21.111	21.014
Concello de Cerceda	32.723	55.938	52.005
Concello de Frades	15.592	15.938	17.965
Concello de Mesía	19.287	20.920	21.465
Concello de Ordes	17.054	16.089	15.883
Concello de Oroso	17.788	15.697	16.054
Concello de Tordoia	11.840	11.375	12.798
Concello de Trazo	13.624	13.483	15.197

Fonte: IGE

A comarca de Ordes presenta unha evolución positiva do PIB per cápita, cun leve descenso no período 2012-2014.

A nivel comparativo entre Galicia, a provincia e a realidade comarcal as diferenzas son mínimas. Así, a Comarca de Ordes presenta uns niveis entre o 95% do dato provincial e o 105% do dato galego.

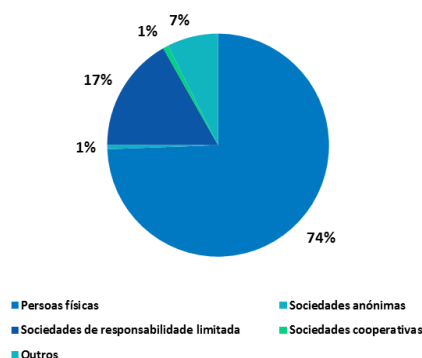
Con todo, os datos a nivel municipal evidencian diferenzas entre os territorios. O concello de Cerceda presenta uns datos superiores ao resto de concellos, acadando o 260% do PIB galego. Por riba da media galega tamén se sitúa o concello de Mesía, que obtén o 107% desta. Ámbolos dous concellos presentan unha evolución de ascenso (etapa 2010-2012) e logo de descenso (etapa 2012-2014).

Por debaixo da media galega sitúanse o resto de concellos. O concello de Frades presenta o 89% do dato galego, e, ao mesmo tempo, unha evolución favorable en todo o período analizado. Oroso, tralo descenso na primeira etapa (2010-2012) experimenta un leve incremento na segunda etapa (2012-2014) para situarse como cuarto concello con máis renda da comarca (80% do dato galego), superando así ao concello de Ordes, quen presenta un descenso continuado a través do período analizado, que o sitúa co 79% do dato galego.

O concello de Trazo, co 76% do dato galego experimenta unha suba no segundo período de máis de 1.700€. O concello de Tordoia, que presenta a mesma evolución (de forma máis mitigada) sitúase como o concello con menor renda da comarca con 15.200€, o que equivale ao 64% do dato galego.

O tecido empresarial da comarca de Ordes está formado por un total de 4.323 empresas, o ano 2016, que, segundo a súa forma xurídica, distribúense como amosa o seguinte gráfico.

Gráfico 8. Estructura do tecido empresarial da Comarca de Ordes por condición xurídica. 2014.

Fonte: IGE

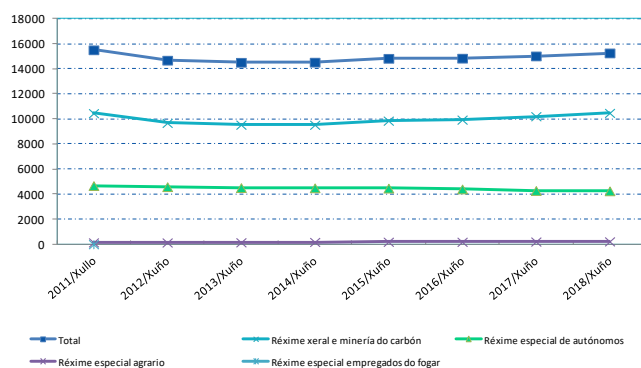
O gráfico amosa que o 74% das empresas da Comarca son persoas físicas, en tanto que o 17% corresponde ás sociedades limitadas. De entre as figuras restantes salienta a presenza de 35 sociedades cooperativas e 25 sociedades anónimas representando, cada forma, o 1% do total, empresarial de Ordes.

A actividade empresarial xira entorno o sector agrario, cun 43%, e o sector servizos, cun 38%, cunha notable presenza do comercio e a hostalaría, que con 922 empresas acadan o 21% da actividade comarca. O sector da construción concentra un 13% da actividade, mentres que o sector industrial ten un 7%.

Polo que respecta ó sector maioritario, o sector primario o agro, é necesario analizar as Unidades de Traballo / Ano (UTA)² que recollen a actividade das explotacións dos concellos e da comarca. Neste senso, no ano 1999 había activas un total de 6.533 explotacións agrarias que xeraban 9.779 Unidades de Traballo / Ano (UTA) ocupadas maioritariamente por persoas procedentes do núcleo familiar. Con todo, estas cifras son substancialmente menores ás 4.179 UTA xeradas polas 3.703 explotacións activas no ano 2009.

Con respecto á afiliación á Seguridade Social, entre os anos 2011 e 2018 a cifra de persoas afiliadas descende nun 1,6%. Así, a evolución do número da afiliacións presenta unha etapa de descenso ata o 2014, a partir de cando inicia un período de aumento progresivo. En canto ós réximes de afiliación, a evolución destes é dispar. Así, o réxime xeral ascende nun 0,2%, o réxime especial de persoas autónomas descende un 9%, en tanto que o réxime especial agrario incrementa nun 57%, que en números absolutos ascende a 81 persoas e o de empregados do fogar aumenta nun 34%.

Gráfico 9. Evolución da afiliación á Seguridade Social por réximes na Comarca de Ordes. 2011-2018.

Fonte: IGE

Esta tendencia xeral á estabilidade da afiliación á seguridade social, é compatible coa diminución do desemprego que, entre o ano 2011 e o mes de maio do 2018 baixa nun 37%, pasando das 2.717 persoas desempregadas a un total de 1.710. Esta baixada dáse tanto no colectivo feminino, cunha diminución do 27% ata chegar ás 1.118 mulleres desempregadas, como nos homes, cuxa baixada é dun 53% ata os 592 homes desempregados.

A formación, e as infraestruturas e servizos para tal fin, son outro dos elementos a analizar no desenvolvemento económico dun territorio.

² Unha UTA equivale ao traballo que realiza unha persoa a tempo completo ao longo dun ano.

Neste sentido, no ano 2016 a Comarca de Ordes conta cun total de 18 centros onde se imparten ensinanzas oficiais do réxime xeral³ non universitario, do total de 538 existentes na provincia da Coruña e dos 1.378 actualmente operativos en toda Galicia. A totalidade destes centros son de titularidade pública. Por concellos hai 5 centros en Ordes, 4 en Oroso, 3 se localizan en Mesía, 2 en Trazo, 2 en Cerceda e Frades e Tordoia contan cun centro cada un.

Estes centros son utilizados pola poboación da Comarca para cursar diferentes ensinanzas oficiais, obtendo no ano 2011 a seguinte distribución da poboación en función do seu nivel de estudos.

Táboa 9. Distribución da poboación por nivel de estudos. Galicia, provincia e Comarca. 2011.

Territorio	Poboación total	Sen estudos	Menores de 16 anos	Primeiro grao	Segundo grao	Estudos superiores
Galicia	2.759.888	11,4%	12,6%	14,9%	47,3%	13,9%
Provincia da Coruña	1.137.555	11,0%	12,7%	14,2%	46,5%	15,5%
Comarca de Ordes	38.298	19,4%	11,7%	15,7%	45,6%	7,5%

Fonte: IGE

Os datos recollidos na táboa reflicten as diferenzas sobre a distribución académica da poboación de Ordes con respecto aos territorios de referencia. Así, a porcentaxe de persoas sen estudos (ou que foron menos de 5 anos á escola) é un notablemente superior á realidade galega e provincial, 8 puntos. Esta diferenza matízase nas categorías de menores de 16 anos que estaban a cursar estudos oficiais (persoas que foron á escola 5 anos ou máis sen completar EXB, ESO ou bacharelato elemental), e persoas que contan co primeiro e segundo grao, onde a Comarca sitúase máis próxima ós promedios de Galicia e da provincia. En canto á poboación con estudos superiores, a diferenza entre os datos de Ordes e dos territorios de referencia volve a ser negativa para a comarca situándose 6 puntos por debaixo de Galicia e 8 con respecto á provincia.

2.2A COHESIÓN SOCIAL.

Continuando coa análise dos indicadores relevantes dentro das políticas de benestar, as condicións de vida das familias son un aspecto fundamental a analizar no marco do estudo do contexto socioeconómico da comarca de Ordes como característica da súa cidadanía en termos de cohesión social.

Neste sentido, é necesario deterse no indicador da taxa de risco de pobreza ou exclusión social (estratexia Europa 2020⁴), cuxa evolución se detalla na seguinte táboa.

³ Dentro das ensinanzas de réxime xeral inclúense as seguintes: Ensinanzas Ordinarias (Educación Infantil, Educación Primaria, Educación Secundaria Obligatoria, Bacharelato, Ciclos Formativos e Programas de Cualificación Profesional Inicial) e Ensinanzas de Adultos (Nivel I, Nivel II, ESO de adultos, Bacharelato e Ciclos Formativos).

⁴ Este indicador define a poboación en risco de pobreza ou exclusión social é aquela que está nalgunha das seguintes situacións: (I) En risco de pobreza: o ingreso por unidade de consumo está por debaixo do 60% da mediana dos ingresos por unidade de consumo; (II) En carencia

Táboa 10. Evolución da Taxa de risco de pobreza ou exclusión social (estratexia Europa 2020). Galicia, provincia e Área Suroriental da Coruña. 2011 – 2016.

Territorio	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Galicia	22,05	23,58	22,83	22,11	22,55	20,33
Provincia da Coruña	21,49	21,49	22,27	19,95	19,13	18,04
Área da Coruña Suroriental	23,18	21,33	19,61	19,21	15,95	14,69

Fonte: IGE

Os datos oficiais da Taxa de Risco de Pobreza agrúpanse por áreas que no caso da comarca de Ordes, como xa se indica anteriormente, forma parte da Área da Coruña Suroriental xunto coas comarcas de Arzúa e Melide.

A análise da taxa de risco de pobreza ou exclusión social permite apuntar que o 15% da poboación da comarca se atopa nesta situación no ano 2016. Esta constatación indica que máis de 5.500 persoas da comarca entran dentro das características do indicador e que, por exemplo, se atopan en situación de carencia material severa ou que contan cunha renda mensual por baixo do limiar de pobreza, situado no 60% da mediana dos ingresos equivalentes de todas as persoas galegas, que suporía 638,68€ mensuais para o caso de acollerse á cifra de limiar do risco de pobreza do conxunto de Galicia ou 669,55€ para o caso de acollerse á cifra do limiar do risco de pobreza para a provincia da Coruña do 2016.

A taxa de risco de pobreza diminúe notablemente dende o ano 2011, situando a área da Coruña Suroriental como a área que presenta a taxa de pobreza máis baixa da provincia, por debaixo das taxas galega e da provincia.

Polo que respecta ás familias da área, no 2016 o 43,7% dos fogares declaran que chegan con dificultade a fin de mes, dentro da que se inclúen un 10% que chegan a fin de mes con moita dificultade. Este indicador amosa unha evolución decrecente dende o 2007, que chega ó seu teito no ano 2013 cun 54% de fogares que chegaban a fin de mes con dificultade.

Con respecto ás cifras de ingresos fixadas estatisticamente para considerar un fogar dentro da categoría de dificultade ou moita dificultade para chegar a fin de mes, para o conxunto de Galicia establécese para o 2016 que a mediana de ingresos ascende a 1.490€ no caso da dificultade e 883€ no caso da moita dificultade. Estas cifras son, para o caso da provincia da Coruña, de 1.575€ e 880€ respectivamente.

Neste sentido, se ben a Área da Coruña Suroriental presentaba a taxa de risco de pobreza ou exclusión social máis baixa de tódalas áreas, o volume de fogares da área que chegan con dificultade a fin de mes é superior que o dos territorios de referencia.

---

material severa; e (III) Persoas de 0 a 59 anos que viven en fogares sen ingresos de traballo ou con baixa intensidade de ingresos de traballo, é dicir, onde o número de días que os adultos de 18 a 59 anos dese fogar tiveron ingresos por traballo supón ata o 20% do número total de días que poderían telos durante o ano natural anterior á realización da enquisa

Estes datos relaciónanse co nivel de ingresos dos fogares do territorio que para o ano 2016 presenta un promedio fixado en 2.082€ mensuais para os fogares da Área, cifra maior que os 2.007€ de Galicia e máis baixa que os 2.095€ do total da provincia. Ademais, en termos de ingresos por cada persoa que forma parte do fogar, a cifra para a Área, no mesmo 2016, sitúase nos 746€ mensuais, cifra inferior á de Galicia (792€) e á da provincia (834€).

A evolución dos ingresos dos fogares e das persoas recóllese na seguinte táboa:

Táboa 11. Evolución dos Ingresos mensuais dos fogares e dos Ingresos por persoa. Galicia, provincia e Área Suroriental da Coruña. 2011 – 2016.

Ano	Galicia		Provincia		Área da Coruña Suroriental	
	Ingreso dos fogares	Ingreso por persoa	Ingreso dos fogares	Ingreso por persoa	Ingreso dos fogares	Ingreso por persoa
2011	1.908€	745€	1.984€	772€	1.690€	643€
2012	1.906€	734€	1.995€	775€	1.769€	671€
2013	1.910€	744€	1.993€	783€	1.875€	658€
2014	1.915€	749€	2.015€	795€	1.992€	704€
2015	1.930€	759€	2.036€	807€	2.027€	720€
2016	2.007€	792€	2.095€	834€	2.082€	746€

Fonte: IGE

Os datos que recolle a táboa 11 presentan un panorama onde os ingresos promedios dos fogares e das persoas son crecentes no período analizado, sobre todo dende o ano 2013. Nesta tendencia a Área amosa unha mellor evolución ca dos territorios de referencia, se ben é preciso indicar que o punto de partida é substancialmente menor tanto en ingresos dos fogares como en ingresos das persoas.

Neste senso, na comparación dos datos evidenciase como a área presenta 75€ máis de ingreso por fogar respecto á Galicia e 13€ menos respecto á provincia da Coruña, mentres que amosa 46€ e 88€ menos de ingresos por persoa que Galicia e a provincia.

Neste sentido, e para seguir conformando a imaxe da capacidade económica da poboación da comarca de Ordes, os datos oficiais ofrecen a posibilidade de afondar na realidade da renda dispoñible bruta por habitante.

Este indicador, desagregado a nivel municipal e comarcal, obtense a partir do saldo de rendas primarias sumando as prestacións sociais e as transferencias correntes que son un recurso para os fogares; e restando os impostos sobre a renda, as cotizacións sociais e as transferencias correntes. Polo que é relevante para amosar a situación económica da cidadanía na comarca con respecto ós territorios de referencia.

Táboa 12. Evolución da Renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Ordes e Concellos. 2010 – 2015.

Territorio	2010	2012	2015
Galicia	13.661 €	13.365 €	13.838 €

Territorio	2010	2012	2015
Provincia da Coruña	14.488 €	14.247 €	14.751 €
Comarca de Ordes	11.675 €	11.536 €	12.012 €

Concello de Cerceda	11.475 €	11.971 €	12.680 €
Concello de Frades	11.961 €	11.192 €	11.584 €
Concello de Mesía	10.719 €	10.850 €	11.470 €
Concello de Ordes	12.083 €	11.655 €	11.948 €
Concello de Oroso	12.940 €	12.429 €	12.845 €
Concello de Tordoia	9.702 €	10.375 €	10.518 €
Concello de Trazo	10.907 €	10.712 €	11.897 €

Fonte: IGE

Os datos oficiais da renda dispoñible por habitante amosan un escenario marcado por una primeira etapa cun mínimo descenso que se complementa cunha segunda cunha lixeira alza, obtendo en termos xerais que ó longo do período estudado un lixeiro incremento na renda bruta dispoñible por habitante da comarca.

A nivel comparativo, a renda da Comarca representa en todo o período sobre o 82% da renda da provincia, e aproximadamente o 86% da renda de Galicia; de tal xeito que en termos xerais cabe indicar que a cidadanía da Comarca dispón dunha renda inferior ó promedio de Galicia e da provincia.

A nivel municipal a situación mellora en termos xerais para os concellos de Cerceda, Mesía, Tordoia e Trazo. O primeiro experimenta unha suba de 1.200€ dende o ano 2010. Os tres concellos restantes presentan un incremento entre 750€ e 990€.

Os concellos que perden renda son Frades, cun descenso de máis de 370€; o concello de Ordes, que diminúe a súa renda en máis de 130€, e Oroso que presenta un descenso de 95€ no 2015 respecto ao ano 2010.

No marco da análise da economía das familias e fogares da comarca é relevante deterse na procedencia dos ingresos cos que contan fogares. Para esta aproximación empréganse ós datos oficiais vixentes que permiten un achegamento territorial á realidade de Galicia e da provincia, e que amosan información sobre as orixes destes ingresos en función do traballo por conta allea, por conta propia, por prestacións ou por rendas e outros ingresos.

Os datos da evolución, do 2011 ó 2016, da estrutura de ingresos dos fogares amósase na seguinte táboa:

Táboa 13. Evolución da estrutura de ingresos dos fogares, en porcentaxe. Galicia e provincia. 2011 – 2016.

Ano	Traballo por conta allea		Traballo por conta propia		Prestacións		Rendas e outros	
	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña
2011	52,93	54,62	10,05	9,5	33,86	32,64	3,15	3,25
2012	50,58	52,78	10,16	9,96	36,31	34,28	2,95	2,99

Ano	Traballo por conta allea		Traballo por conta propia		Prestacións		Rendas e outros	
	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña
2013	49,87	51,69	10,48	10,74	36,9	34,81	2,75	2,76
2014	50,43	52,14	9,87	9,75	36,87	35	2,82	3,1
2015	50,84	53,26	9,89	8,87	36,35	34,75	2,92	3,12
2016	50,47	51,99	10,49	10,43	36,02	34,31	3,02	3,27

Fonte: IGE

A evolución da estrutura de ingresos dos fogares que presenta a táboa amosa, ó longo do período, estabilidade nos pesos das diferentes orixes de fondos que conforman os ingresos dos fogares. Así, para o caso de Galicia o traballo por conta allea supón ó redor do 50% dos ingresos dos fogares, en tanto que as prestacións supoñen o 36% e o traballo por conta propia non supera o 10,5%. As porcentaxes e a evolución difiren pouco para o caso da provincia, se ben o peso do traballo por conta allea sitúase ó redor do 52% e as prestacións no 34%, en tanto que o traballo por conta propia tampouco supera o 10,5% xa observado para o conxunto de Galicia.

Seguidamente, e para continuar coa análise da renda dispoñible, hai que facer mención ó peso que teñen as prestacións sociais sobre o total da renda das persoas a nivel municipal e a súa evolución dende o ano 2010 ata o 2015.

Táboa 14. Evolución do peso das prestacións sobre a renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Ordes e Concellos. 2010 – 2015⁵.

Territorio	2010	2012	2015
Galicia	29%	32%	32%
Provincia da Coruña	28%	31%	31%
Comarca de Ordes	28%	31%	32%
Concello de Cerceda	33%	36%	36%
Concello de Frades	28%	32%	33%
Concello de Mesía	33%	35%	35%
Concello de Ordes	28%	31%	31%
Concello de Oroso	21%	24%	24%
Concello de Tordoia	35%	37%	41%
Concello de Trazo	32%	36%	35%

Fonte: IGE

Os datos evidencian que o peso das prestacións sobre a renda na comarca de Ordes sitúase en todo o período analizado á par dos territorios de referencia.

⁵ Esta análise constrúese sobre os datos oficiais procedentes do IGE relacionados coa conta de distribución secundaria da renda, que amosa como se asigna o saldo das rendas primarias dos fogares por medio da redistribución, é dicir, mediante os impostos correntes sobre a renda, o patrimonio, etc., as cotizacións e prestacións sociais en efectivo e as outras transferencias correntes. Nesta conta rexístranse as operacións que para os fogares residentes, constitúen unha redistribución da renda en efectivo, tanto en recursos (prestacións sociais, indemnizacións de seguros non vida, ...) coma en empregos (impostos correntes, cotizacións sociais, primas netas de seguro...). O saldo da conta é a renda dispoñible, que reflicte as operacións correntes e que exclúe, explicitamente, as transferencias de capital, as ganancias e perdas de posesión reais e as consecuencias de sucesos como as catástrofes naturais. Ademais, dentro das prestacións sociais inclúense as prestacións da seguridade social en efectivo, as prestacións doutros sistemas de seguros sociais e as prestacións da asistencia social en efectivo.

No plano local, a evolución dos datos dos concellos é parella, cun incremento xeral do peso das prestacións sobre a renda dispoñible. Con todo, é posible identificar casos como o Trazo que reduce nun punto o peso das prestacións entre o 2012 e 2015. Os concellos de Frades e Tordoia que presentan un incremento progresivo do 28% e 35% ó 33% e 41% respectivamente. Os concellos de Cerceda (36%), Mesía (35%), Ordes (31%) e Oroso (24%), manteñen a mesma porcentaxe dende o 2012.

Neste contexto é necesario destacar o caso de Oroso como o único concello no que menos dun cuarto da renda bruta dispoñible por habitante provén das prestacións.

Dentro desta análise, tamén é preciso realizar un achegamento ás cantidades ingresadas atendendo á fonte do ingreso do fogar. Así, como foi observado na táboa 11, no 2016 o ingreso promedio dos fogares rolda os 2.000€ para Galicia e para a provincia, e para a Área da Coruña Suroriental este sitúase sobre os 2.082€. Estas cifras poden ser desagregadas atendendo á fonte principal do ingreso, é dicir, a se o ingreso procede principalmente do traballo ou das prestacións como principal fonte. Neste sentido, e co obxectivo de afondar na realidade, tomase a mediana de ingresos⁶ como

Táboa 15. Evolución da mediana de ingresos do fogar atendendo á súa fonte principal. Galicia e provincia. 2011 – 2016.

Ano	Ingresos do traballo		Ingresos por prestacións	
	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña
2011	2.033	2.100	1.212	1.276
2012	2.080	2.143	1.243	1.283
2013	2.057	2.073	1.265	1.334
2014	2.100	2.164	1.282	1.329
2015	2.100	2.190	1.293	1.342
2016	2.150	2.199	1.365	1.400

Fonte: IGE

A táboa 15 amosa a mediana das contías percibidas polos fogares en función da súa principal fonte de ingresos. Así, e dentro dun contexto xeral de incremento limitado das cantidades, obsérvase que aqueles fogares cuxo ingreso principal procede de prestacións contan cunha cifra que rolda o 60% dos ingresos dos fogares cuxo ingreso principal procede do traballo. Ademais, tamén é posible observar unha limitada diferenza tanto en ingresos do traballo como en ingresos procedentes de prestacións favorable á provincia da Coruña.

En relación ós ingresos procedentes do traballo, hai que indicar que estes proceden maioritariamente dos salarios ou do traballo por conta allea, como xa se comenta na táboa 13. Así, para o ano 2014 o salario bruto anual promedio en Galicia ascendía a 20.195€, sendo preciso diferenciar entre as persoas contratadas con duración indefinida, cuxo salario promedio era de 21.591,5€ e das persoas con contratos de duración determinada, cuxo salario promedio era de

⁶ A mediana dos ingresos é o valor que, ordenando todos os fogares de menor a maior ingreso, deixa unha metade deles por debaixo do dito valor e a outra metade por enriba.

15.229,3€. Esta contía promedio supón un ingreso mensual en termos de salario bruto de 1.552,5€ e, en termos netos, de 1.227,4€.

Con todo, é preciso indicar que para o ano 2014 estímase que un 11,2% dos salarios en Galicia considéranse dentro da categoría de salarios baixos, considerando salario baixo a aquelas persoas que gañan 2/3 ou menos da mediana das ganancias brutas por hora na rexión/país de referencia. Esta cifra é do 11% para a provincia da Coruña.

Outro dato que serve para acabar de conformar a imaxe dos ingresos cos que contan as familias da comarca é o dos fogares onde as prestacións representan máis do 50% do total dos ingresos.

Neste sentido, as cifras oficiais de Galicia e da provincia para o período 2011 – 2016 amosan un abano de fogares do 42% - 44% que integran este grupo, en tanto que na provincia este abano sitúase no 40% - 42%. Con todo, salienta o número de fogares nos que o ingreso por prestacións supón o total dos ingresos, que para o 2016 se sitúa en Galicia no 31% e na provincia no 28% do total.

Con respecto á realidade da Área da Coruña Suroriental, para o ano 2016 a porcentaxe de fogares nas que os ingresos de prestacións superan o 50% do total é do 45%, en tanto que aqueles fogares nos que o único ingreso procede de prestacións é do 31%. Estas cifras amosan estabilidade dende o ano 2011.

Dentro destas prestacións teñen especial importancia as relacionadas coas pensións de carácter contributivo que, no ano 2017, son percibidas por 9.887 persoas na Comarca de Ordes e teñen un importe medio de 735,64€. Este importe medio evoluciona á alza dende os 654,27€ do ano 2011, a nivel comparativo a comarca sitúase por baixo dos 896,24€ do promedio galego ou dos 927,97€ do promedio das pensións contributivas da provincia.

2.3 Os GASTOS DOS FOGARES.

A aproximación á realidade das vivendas no territorio realizado na análise demográfica, complétase no actual apartado co estudo dos principais gastos dos fogares e a súa incidencia sobre os hábitos de vida da poboación o cal, vencellado cos datos expostos sobre a renda e os ingresos analizados no anterior apartado, contribuirá a continuar contextualizando as políticas de benestar.

Os datos sobre propiedade e hipotecas analizados na parte demográfica teñen aquí a súa actualización para o ano 2016 por áreas. Neste senso, na área da Coruña Suroriental o gasto en hipoteca dos fogares ten unha incidencia dun 13,9% das vivendas. Esta cifra é menor en comparación tanto con Galicia como co dato provincial, que amosan un 18,7% e un 20,3% respectivamente.

A evolución, dende o ano 2011 ata o 2018, dos gastos hipotecarios nos concellos segundo o número de habitantes reflíctese no gráfico seguinte:

Gráfico 10. Evolución do custo mensual das hipotecas activas. Galicia, provincia e Concellos galegos. 2011-2016.

Fonte: IGE

Segundo os datos, a evolución do custo mensual das hipotecas é descendente en todo o período analizado a excepción da última anualidade, onde o dato para Galicia e para a provincia da Coruña repunta lixeiramente. Con todo, o custo mensual para os Concellos menores de 10.000 habitantes é substancialmente menor, supoñendo no ano 2016 o 90% do custo de Galicia e o 87% do custo da provincia. Así, o gasto medio en hipotecas para estes concellos sitúase ó redor dos 355€ mensuais. Polo que respecta a Ordes (como concello situado entre os 10.000 e os 20.000 habitantes) o gasto mensual en hipotecas redúcese dende o 2014, situando este para o ano 2016 nos 420,82€.

Outro dos elementos que é posible ter en conta á hora de estudar as condicións socioeconómicas da poboación atópase relacionada co aforro que os fogares declaran afrontar en alimentos e reparacións⁷. Así, se ben a porcentaxe de fogares que declara este tipo de aforro en Galicia e na provincia é do 44,3% e do 42,7% para o ano 2016, na Área da Coruña Suroriental esta porcentaxe elevase ata o 84%, sendo a área cunha maior incidencia en termos de fogares que aforran.

Ademais, á hora de cuantificar este aforro, os datos oficiais amosan que, en tanto en termos xerais os fogares que aforran en Galicia e na provincia declaran uns aforros promedio de 67€ e 72€ mensuais respectivamente, os fogares da Área da Coruña Suroriental o sitúan nos 96,6€ mensuais para o ano 2016.

2.4 SÍNTESE DO CONTEXTO SOCIOECONÓMICO NA COMARCA.

A comarca de Ordes conta cunha estrutura económica sustentada ó redor da figura xurídica das persoas físicas (autónomos/as) relacionadas co sector primario e os servizos, centrado este último, fundamentalmente, na actividade comercial e hostaleira. Polo que respecta o principal sector económico, o agro, este presenta un retroceso en termos de número de explotacións e UTAs activas

⁷ O aforro en alimentos defínese como o aforro que tivo lugar ó ser o propio fogar o que os produce u ben llos regalou algún familiar ou amigo e, polo tanto, lle evitou ao fogar a súa compra. Con respecto ó aforro en reparacións, refírese a que algún membro do fogar, familiar ou amigo realizou tarefas tales como pintar, reparar avarías, facer ou montar mobles... que supuxeron para o fogar un aforro de máis de 500 euros. Definicións obtidas do IGE.

na comarca. Neste sentido, o contexto económico xeral da comarca presenta un PIB semellante aos datos galego e provincial, aínda que a nivel municipal hai casos como Tordoia co 64% do PIB galego ou Trazo co 76% e, no outro extremo o concello de Cerceda que, polas súas particularidades, sitúase por riba dos datos referentes a Galicia e á Provincia da Coruña.

Polo que respecta ó mercado laboral se ben os datos de desemprego baixan na comarca, as afiliacións á seguridade social diminúen nun 1,6%.

A análise dos indicadores sobre a capacidade económica do territorio presenta un contexto marcado por unha limitada capacidade económica. Así, todo e formar parte da área que conta coa taxa de risco de pobreza ou exclusión social máis baixa da provincia, para o 2016, a comarca presenta unha renda bruta dispoñible inferior á de Galicia e á da provincia e unha evolución á alza do peso das prestacións sobre a renda dispoñible, aspectos que contribúen a incrementar a dependencia das economías locais e comarcal das transferencias públicas.

Outro elemento de referencia, son os de fogares que declaran ter dificultade ou moita dificultade para chegar a fin de mes, se ben esta cifra descende nos últimos anos, o volume de fogares que declaran estar nestas situación son o 44% e o 10% respectivamente.

Con todo, entre os indicadores sobre a capacidade económica salientan os relacionados coa presenza de aforros nas economías domésticas derivados da obtención de recursos para afrontar reparacións ou gastos en alimentación alleos á súa obtención no mercado. Así, nestes apartados os datos oficiais amosan como os fogares da área son os que declaran unha maior incidencia e un maior aforro en termos económicos sobre este aspecto.

3. Os servizos sociais. Situación e evolución.

As administracións locais, atendendo á normativa vixente, teñen un rol fundamental dentro do conxunto coordinado de prestacións, programas e equipamentos que son as políticas de benestar, destinadas estas a garantir a igualdade de oportunidades no acceso á calidade de vida e á participación social de toda a poboación.

Neste sentido, dentro do conxunto de servizos integrados dentro do sistema público de servizos sociais, é responsabilidade das administracións locais a xestión dos servizos sociais comunitarios, entendidos como o acceso normalizado ós servizos sociais e primeiro nivel de intervención (Art. 9.1 da Lei 13/2008 de Servizos Sociais de Galicia), sendo, por tanto, a súa función principal a atención ós cidadáns no achegamento e acceso ó sistema de servizos sociais.

A continuación serán analizadas diferentes variables relacionadas tanto coa existencia e localización de entidades (públicas, privadas e sociais) que traballan en materia de benestar na comarca, como coa súa actividade. Así, dentro deste apartado, estudaranse aspectos como os equipamentos e a súa evolución ó longo do tempo, o financiamento das entidades públicas e os seus equipos de traballo, ou os programas máis salientables que estas desenvolven, facendo especial fincapé naqueles servizos locais de elevada capilaridade territorial e de salientable impacto en termos de emprego e de atención ás persoas usuarias, como é o caso do Servizo de Axuda no Fogar.

3.1 AS ENTIDADES E OS EQUIPAMENTOS DE BENESTAR NA COMARCA.

O conxunto de servizos e prestacións que conforman o sistema de servizos sociais necesita contar coas infraestruturas e equipamentos suficientes que permitan unha axeitada prestación dos mesmos, así como un desenvolvemento que responda tanto á realidade da poboación como ás necesidades dos cidadáns de cada territorio.

Neste sentido, e como primeiro paso, é necesario coñecer a rede de actores, tanto de titularidade pública como privada, que integran na comarca de Ordes o sistema de servizos sociais, así como identificar e ter unha imaxe clara dos centros e equipamentos que, no eido do benestar social, actúan e traballan na comarca.

A)As Entidades de Servizos Sociais⁸.

As entidades que prestan servizos no eido dos servizos sociais na comarca de Ordes son un total de 24, das cales 8 son públicas, 3 son iniciativas de carácter social e 13 son privadas.

Entidades públicas:

- 1 Concello de Cerceda.
- 2 Concello de Frades.
- 3 Concello de Mesía.
- 4 Concello de Ordes.
- 5 Concello de Oroso.
- 6 Concello de Tordoia.
- 7 Concello de Trazo.
- 8 Mancomunidade de Concellos da Comarca de Ordes.

Entidades de iniciativa social:

- 9 A Poderosa, Asociación para a Promoción e Desenvolvemento da Muller e Familias de Anxeriz – Tordoia.
- 10 Asociación Andaina pro saúde mental – Oroso.
- 11 Asociación de Mulleres de Tordoia – Pedralonga – Tordoia.

Entidades de iniciativa privada:

- 12 B.S.J – Tordoia.
- 13 Chupetes Galicia S.L – Oroso.
- 14 Ende Ben Ordes S.L – Ordes.
- 15 Josefa Castro e Hijos S.C. – Oroso.
- 16 M.M.V – Ordes.
- 17 Os Pillabáns S.C – Cerceda.
- 18 Os Pillabáns S.L. – Cerceda.
- 19 Porto Avieira Atención á Terceira Idade S.L – Oroso.
- 20 R.Mª. F. A – Ordes.
- 21 Sonaga Gestión S.L – Oroso.
- 22 T.R.S – Ordes.
- 23 Vitais S.C – Ordes.
- 24 Xeira Consultora S.Coop. Galega – Ordes.

---

⁸ Neste apartado recóllense as entidades que están rexistradas no Rexistro Único de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais da Xunta de Galicia, na comarca de Ordes, ata o 30/06/2018.

Imaxe 2. Distribución das entidades prestadoras de servizos sociais nos concellos da comarca de Ordes.

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

Os Concellos de Ordes e Oroso son os que concentran un maior número de entidades, 8 e 6 respectivamente. Nos Concellos de Cerceda, con 3 entidades, e Tordoia, con 4, comparten espazo entidades de diferente titularidade. Polo que respecta os de Mesía, Frades e Trazo contan unicamente coa administración local como entidade prestadora de servizos sociais.

As áreas estratéxicas de actuación nas que se clasifican as entidades da comarca de Ordes abeiro do disposto no artigo 12.2 do Decreto 254/2011⁹ e recollidas no Rexistro Único de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais dependente da Consellería de Política Social da Xunta de Galicia, indican que as entidades sociais e privadas da comarca teñen como principal ámbito de actuación a infancia, as persoas maiores e a discapacidade, salientando tamén a existencia de entidades adicadas á familia e á comunidade. Polo que respecta ás entidades públicas, que son as propias administracións locais, o seu ámbito de actuación abarca tódalas áreas estratéxicas ó ser a porta de entrada os servizos sociais.

Ademais, é preciso mencionar que a Comarca conta entre as súas entidades coa Mancomunidade de Concellos da Comarca de Ordes que, entre outros servizos mancomunados, asume os servizos sociais comunitarios básicos dos Concellos de Frades e Ordes, e que no ano 2017 e previos tamén integraba a Oroso.

B) Os Centros de Servizos Sociais¹⁰.

Na comarca de Ordes hai un total de 17 centros de servizos sociais, sendo 10 de titularidade pública, 1 de iniciativa social e 6 de iniciativa privada.

Centos públicos:

⁹ Decreto 254/2011, do 23 de decembro, polo que se regula o réxime de rexistro, autorización, acreditación e a inspección dos servizos sociais de Galicia (DOG nº 14, do 20 de xaneiro de 2012).

¹⁰ Neste apartado recóllense os centros que están rexistrados no Rexistro Único de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais da Xunta de Galicia, na comarca de Ordes, ata o 30/06/2018.

- 1 Centro de día para as persoas maiores de Cerceda – Cerceda.
- 2 Centro Social de Ordes – Ordes.
- 3 Escola Infantil 0-3 Municipal A Ulloa de Oroso – Oroso.
- 4 Escola Infantil de Oroso – Oroso.
- 5 Escola Infantil de Ordes – Ordes.
- 6 Escola Infantil Municipal Os Pillabáns de Cerceda – Cerceda.
- 7 Fogar Residencial de Cerceda – Cerceda.
- 8 Punto de Atención á Infancia de Tordoia – Tordoia.
- 9 Punto de Atención á Infancia de Trazo – Trazo.
- 10 Centro Social da Terceira Idade – Cerceda.

Centos de iniciativa social:

- 11 Residencia de Maiores de Ordes – Ordes.

Centos de iniciativa privada:

- 12 Centro de día para Persoas Maiores Porto Avieira – Oroso.
- 13 Centro de día para Persoas Maiores Vitais – Ordes.
- 14 Escola Infantil A Granxa – Ordes.
- 15 Escola Infantil Pequelúa – Ordes.
- 16 Escola Infantil Trastes – Oroso.
- 17 Fogar Residencial Porto Avieira – Oroso.

Imaxe 3. Distribución dos centros de servizos sociais nos concellos da comarca de Ordes.

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

Os Concellos que contan cun número maior de centros de servizos sociais son Ordes (6) e Oroso (5) , seguidos de Cerceda con 4 centros. É preciso mencionar que nos Concellos de Frades e Mesía non se conta con equipamentos de benestar.

Táboa 16. Distribución dos centros de servizos sociais da comarca de Ordes segundo o seu ámbito de actuación.

Ámbito de actuación	Centros		
	Titularidade pública	Titularidade privada	
		Iniciativa social	Iniciativa privada
Dependencia	2	1	3
Infancia	6		3
Maiores	2		

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

Como se pode comprobar, a maior parte dos centros teñen como obxecto de traballo á infancia, en tanto que tamén salientan os relacionados coa dependencia. En relación ás titularidades, a iniciativa pública e privada xestionan a totalidade dos equipamentos de atención á primeira infancia, en tanto que a iniciativa social tamén xestiona equipamentos de atención ás persoas en situación de dependencia.

O tipo de centros presentes na comarca de Ordes, en base ós ámbitos de actuación anteriormente citados, recóllese na seguinte táboa.

Táboa 17. Número dos centros de servizos sociais da comarca de Ordes, segundo a súa tipoloxía, titularidade, concello no que se localiza e número de prazas totais autorizadas.

Tipo de centros	Ámbito de actuación	Número	Titularidade	Concello no que se localiza	Total prazas autorizadas
Centro de día	Dependencia	3	Pública	Cerceda	40
			Privada	Oroso	12
				Ordes	40
Centro social	Maiores	1	Público	Ordes	-
Escola infantil	Infancia	7	Pública	Oroso	58
				Ordes	41
				Cerceda	74
			Privada	Ordes	41
				Ordes	15
				Oroso	30
				Oroso	41
Fogares e Clubes	Maiores	1	Pública	Cerceda	-
Punto de atención á infancia	Infancia	2	Pública	Tordoia	20
				Trazo	20
Residencia	Dependencia	3	Pública	Cerceda	22
			Social	Ordes	49
			Privada	Oroso	24

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

Como se pode comprobar e como se menciona con anterioridade, a maior parte dos equipamentos da Comarca sitúanse nos Concellos de Ordes e Oroso, seguido do Concello de Cerceda, focalizándose a iniciativa privada e social en Ordes e Oroso nos ámbitos de atención á primeira infancia e á dependencia.

Para a atención ás persoas maiores e á dependencia non residencial a Comarca conta con 3 centros e un total de 92 prazas autorizadas. Os Concellos nos que localizan estes centros son Cerceda, que conta cun centro público, xestionado polo Consorcio Galego de Servizos de Igualdade e Benestar, con 40 prazas autorizadas, Ordes, cun centro privado para 40 usuarios/as, e Oroso, tamén cun centro de titularidade privada con 12 prazas autorizadas.

Polo que respecta á atención residencial, a comarca conta con 3 residencias cun total de 95 prazas autorizadas. A residencia de Cerceda pública, tamén xestionada polo Consorcio Galego de Servizos de Igualdade e Benestar, con 22 prazas autorizadas, a de Ordes de iniciativa social, cunha capacidade total de 49 prazas autorizadas, e a de Oroso privada para 24 persoas usuarias.

Así mesmo, na comarca localízanse 2 centros sociais onde tanto as persoas maiores como o resto da veciñanza comparten espazo e actividades.

Na comarca hai un total de 9 centros de atención á primeira infancia, 7 escolas infantís, cun total de 300 prazas, e 2 puntos de atención a infancia con 40 prazas en total. Os puntos de atención á infancia están localizados un no Concello de Trazo, con 20 prazas, e outro no de Tordoia, con tamén 20 prazas, os dous centros son de titularidade pública. Así, o Concello de Cerceda conta 1 escola infantil municipal que dispón de 41 prazas. No Concello de Ordes hai 3 escolas infantís, 1 municipal para 74 nenas e nenos, e 2 privadas, de 15 e 30 prazas cada unha. O Concello de Oroso tamén ten 3 escolas infantís, 2 de titularidade pública, unha conta con 58

Análise e cobertura dos centros.

O Mapa galego de servizos sociais é, segundo o artigo 44.2 da Lei 13/2008 de servizos sociais de Galicia, o instrumento de planificación encargado tanto da definición das áreas sociais de Galicia como dos criterios de dotación de centros e servizos sociais no territorio

Se ben o Mapa galego de servizos sociais non está publicado nos termos que recolle a Lei 13/2008, no ano 2008 a Xunta de Galicia publica o *“Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial”*. Esta publicación contén tanto o inventario dos recursos sociais de Galicia, para identificar os recursos existentes no territorio no eido dos servizos sociais, como os criterios para a dotación de centros e servizos sociais, definindo, para determinados equipamentos, as ratios de cobertura obxectivo a lograr nos vindeiros anos para os diferentes territorios.

Nesta diagnose emprégase a metodoloxía definida no *“Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial”* para a determinación das ratios de cobertura así como para as prazas obxectivo dos diferentes equipamentos sociais, co obxectivo de poder establecer unha comparativa e describir a situación actual dos equipamentos de servizos sociais atendendo ó ámbito territorial obxecto desta diagnose, o comarcal, que defire nalgúns casos das áreas sociais definidas no Mapa.

No “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*” a Comarca de Ordes inclúese na área social denominada área rural 5 que está formada polos concellos de Cerceda, Frades, Mesía, Ordes, Oroso, Tordoia e Trazo, é dicir, os mesmos que forman a Comarca.

Os centros de atención ás persoas maiores.

No ano 2005¹¹ a comarca contaba con 2 centros residenciais, unha miniresidencia, con 50 prazas, no concello de Ordes e unha vivenda comunitaria, con 24 prazas, no Concello de Oroso. Así, o índice de cobertura das 74 prazas autorizadas na comarca era do 0,87¹².

No 2017 a comarca conta con 3 centros residencias e un total de 95 prazas autorizadas. Os centros cos que conta son unha residencia pública no concello de Cerceda con 22 prazas autorizadas, unha residencia de iniciativa social en Ordes para 49 persoas usuarias e un fogar residencial privado en Oroso cunha capacidade total de 24 prazas autorizadas. O índice de cobertura que supón as 95 prazas autorizadas é do 1%, lonxe aínda da ratio do 5¹³% de prazas residenciais por área que determina o *Mapa galego de equipamentos e servizos sociais*. Neste sentido, para acadar o obxectivo a Comarca debería contar con 480 prazas autorizadas, o que supón que para lograr o obxectivo faltan 385 prazas en centros residencias para a atención a persoas maiores e dependentes na comarca.

Polo que respecta ós centros non residenciais, centros de día, a Comarca non contaba no 2005 con ningún. No 2017 a Comarca conta con 3 centros de día e un total de 92 prazas autorizadas. Estes equipamentos están no concello de Cerceda, cun centro de titularidade pública e 40 prazas autorizadas, no de Ordes, de titularidade privada, cunha capacidade de 40 prazas e no de Oroso, tamén privado, para 12 persoas usuarias. O índice de cobertura dos equipamentos non residenciais é do 0,96, máis próximo ó 2¹⁴% do obxectivo de prazas en centros non residenciais que determina o *Mapa galego de equipamentos e servizos sociais* que no 2005. Na comarca, para acadar este obxectivo faltan 100 prazas.

Táboa 18. Evolución ratio de cobertura, número de centros e prazas nos centros de atención ás persoas maiores 2005 – 2017.

Tipo de centro	Ratios de cobertura obxectivo	Ano	Nº de centros	Prazas totais	índice de cobertura ≥ 65 anos (%)	Prazas ratios obxectivos	Diferenza de prazas
Residencias	5	2005	2	74	0,87	424	-350
		2017	3	95	1	480	-385

¹¹ Os datos que recolle o “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*” corresponden ó ano 2005.

¹² O índice de cobertura dos centros de atención ás persoas maiores no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*” determínase segundo a seguinte fórmula número de prazas en centros adicados á atención as persoas maiores entre o número de persoas maiores de 65 anos.

¹³ A Secretaría Xeral de Benestar establece no 5% a ratio de prazas residencias mínima por área, obxectivo que se recolle no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*”

¹⁴ A Secretaría Xeral de Benestar establece no 2% a ratio de prazas de centros de día mínima por área, obxectivo que se recolle no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*”.

Tipo de centro	Ratios de cobertura obxectivo	Ano	Nº de centros	Prazas totais	índice de cobertura $\geq$ 65 anos (%)	Prazas ratios obxectivos	Diferenza de prazas
Centros de día	2	2005	0	0	0	170	-170
		2017	3	92	0,96	192	-100

Fonte: Elaboración propia.

Centros de atención á infancia.

Os concellos da Comarca, a excepción dos de Frades e Mesía, contan con centros de atención á primeira infancia. No Concello de Cerceda hai un unha escola infantil con 41 prazas, no Concello de Ordes hai 3 escolas infantís e 119 prazas autorizadas, 1 de titularidade pública e 74 prazas e 2 de titularidade privada cun total de 45 prazas, Oroso dispón tamén de 3 escolas infantís e un total de 140 prazas, 2 delas públicas cun total de 99 prazas (58 e 41 prazas) e 1 privada con capacidade para 41 rapaces. Os concellos de Trazo e Tordoia contan con cadanseu punto de atención á infancia (PAI) con 20 prazas cada un.

A oferta actual de prazas nos centros de atención á primeira infancia na Comarca de Ordes é de 340 prazas autorizadas. Esta oferta supón a cobertura do 31,65% das nenas e nenos de entre 0 e 3 anos cos que conta a Comarca no 2017 (1074 nenas/os). Neste sentido, na comarca faltan 14 prazas para acadar o obxectivo definido no Cumio de Barcelona da Unión Europea para o 2010 do 33% de taxa de escolarización para menores de 3 anos

3.2 OS DEPARTAMENTOS MUNICIPAIS DE BENESTAR.

A) O financiamento dos Servizos Sociais.

Os orzamentos municipais xuntos coas achegas realizadas polas Deputacións provinciais e a administración autonómica son as principais fontes de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Este financiamento é completado cos ingresos xerados en concepto de copagamento que realizan as persoas usuarias dos servizos.

A estrutura por programas dos orzamentos municipais¹⁵ permite determinar o gasto municipal que as entidades locais destinan ós servizos sociais comunitarios. Así, segundo os orzamentos municipais aprobados ou prorrogados para o exercicio 2018, o gasto dos concellos da Comarca de Ordes e da Mancomunidade de Concellos de Ordes (que conta con competencias en servizos sociais para os

¹⁵ Segundo a Orde EHA/3565/2008, de 3 de decembro, pola que se aproba a estrutura dos orzamentos das entidades locais.

Concellos de Frades e Ordes) en “servizos sociais e promoción social”, é dicir, na política de gasto 23¹⁶ dos orzamentos, vai do teito que marca Mesía co 15,1% ó chan de Oroso co 5,9%.

Táboa 19. Orzamento municipal dos Concellos da Comarca de Ordes para o exercicio 2018, importe do programa de “Servizos Sociais e promoción social” dos orzamentos municipais e % do programa sobre o orzamento municipal.

Concello	Orzamento municipal	Política de gasto 23: Servizos Sociais e promoción social	% da Política de gasto 23 sobre o Orzamento
Cerceda	6.929.015,45 € ¹⁷	697.027,66 €	10,06%
Frades	2.087.505,48 € ¹⁸	32.000,00 €	1,53%
Mesía	2.288.040,79 € ¹⁹	345.469,24 €	15,10%
Ordes	10.101.183,08 € ²⁰	53.116,91 €	0,53%
Oroso	6.963.825,86 € ²¹	412.806,87 €	5,93%
Tordoia	2.750.000,00 € ²²	290.265,29 €	10,56%
Trazo	2.737.000,00 € ²³	239.441,66 €	8,75%
Mancomunidade de Ordes	1.265.749,18 € ²⁴	1.029.047,09 €	81,30%

Fonte: BOP coa aprobación definitiva dos orzamentos municipais para o exercicio 2018 e Ministerio de Facenda

<https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx>

Nesta táboa é preciso comentar a introdución da Mancomunidade como ente de prestación de servizos que, no ano 2018, xestionaba os servizos sociais comunitarios básicos dos Concellos de Ordes e Frades e que, polo tanto, agrupaba boa parte do orzamento que estes Concellos adicarían á

¹⁶ A Orde EHA/3565/2008, de 3 de decembro, pola que se aproba a estrutura dos orzamentos das entidades locais, no anexo I define a política de gasto 23: Servizos sociais e promoción social neste sentido: “Imputaranse a esta política de gasto os levados a cabo pola entidade local para a promoción da igualdade de xénero, promoción e reinserción social de marxinados, así como para a xestión dos servizos sociais; prestación de servizos a persoas dependentes e de asistencia social, residencias de anciáns e outros de natureza análoga. Tamén se incluírán as transferencias finalistas a entidades e familias que colaboren na consecución destes fins.

Incluíranse os gastos correspondentes á Administración Xeral, que corresponderán ás actividades dirixidas á planificación, coordinación, control, organización, xestión administrativa e desenvolvemento de funcións de apoio dos distintos centros directivos que integran a política de gasto.”

¹⁷ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 03/01/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº182 de 24 de setembro de 2018, o orzamento de gasto que recolle a publicación do BOP é de 9.871.508,61€.

¹⁸ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 28/02/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº40 de 27 de febreiro de 2018.

¹⁹ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 27/02/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº43 de 2 de marzo de 2018.

²⁰ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 29/06/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº127 de 5 de xullo de 2018.

²¹ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 22/03/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº56 de 22 de marzo de 2018.

²² Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 18/12/2017 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº241 de 21 de decembro de 2018.

²³ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 18/05/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº97 de 24 de maio de 2018.

²⁴ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 06/07/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº155 de 16 de agosto de 2018.

política de gasto 23. Neste sentido, como se pode observar, a Mancomunidade conta co 81% do seu orzamento para a devandita política de gasto.

En termos de financiamento por habitante, os datos sitúan ó Concello de Cerceda como o que conta con maior investimento (139,63€), seguido de Mesía (131,01€). Nun segundo chanzo atoparíanse os Concellos de Frades e Ordes (que suman os seus respectivos orzamentos e o da Mancomunidade, o que ofrece un financiamento de 86,03€ por habitante), Tordoia (con 84,55€) e Trazo (75,15€), en tanto que o Concello de Oroso é o que menor investimento por habitante conta en relación ós orzamentos aprobados (55,40€).

Polo que respecta ás achegas realizadas pola Deputación da Coruña e a Xunta de Galicia é preciso deterse no obxecto que teñen como achegas finalistas que son. Así, as achegas finalistas que realiza a Deputación da Coruña ós servizos sociais comunitarios municipais teñen como obxecto o apoio ó financiamento do servizo de axuda no fogar básico e a contratación dos equipos municipais diferentes e complementarios ó do persoal de referencia²⁵.

No referente ás achegas da Xunta de Galicia, as de natureza corrente, teñen por obxecto o cofinanciamento dos gastos derivados do funcionamento cotiá e desenvolvemento dos servizos sociais comunitarios municipais en cada exercicio orzamentario e o sistema empregado e a través do denominado Plan Concertado mediante o sistema de financiamento recollido no Decreto 99/2012.

As achegas da Deputación da Coruña para o financiamento dos servizos sociais comunitarios nos últimos anos tiveron unha evolución heteroxénea, tal e como se pode observar na seguinte táboa.

---

²⁵ O obxecto de financiamento do **Programa de financiamento dos Servizos Sociais Comunitarios Municipais (FOPPSS)** é “(...)o cofinanciamento dos gastos polos conceptos de salarios e seguridade social do persoal con perfís profesionais diferentes e complementarios ao do/a profesional de referencia (que se regula no artigo 37 do Decreto: persoal auxiliar administrativo, persoal técnico de grao medio e persoal técnico de grao superior) como do persoal auxiliar do servizo de axuda no fogar, o SAF básico, todo el (...)” (base 3 das bases de financiamento BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.) O obxecto de financiamento do **Programa FOAXCA** consiste no mantemento, programas e promoción de actividades contemplados na convocatoria véxase base 3 das Bases reguladoras do programa de subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de servizos sociais para o ano 2016. (BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.) O obxecto de financiamento do **Programa FO036A** é o impulso as entidades locais a través de “(...)axudas para gastos de mantemento, programas e promoción de actividades(...)” relacionadas coas políticas de envellecemento activo, seguindo a Base 3 das Bases reguladoras do Programa de Subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de programas de envellecemento activo para as persoas maiores no ano 2016 ((BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.)

Táboa 20. Achegas realizadas pola Deputación da Coruña ós concellos da comarca de Ordes en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018²⁶.

Concello	2016	2017	2018	Diferenza 2016 - 2018 (%)
Cerceda	64.088,21 €	48.488,21 €	103.786,00 €	62%
Frades	19.981,78 €	0,00 €	0,00 €	71%
Mesía	61.978,21 €	45.488,21 €	97.058,56 €	57%
Ordes	25.309,20 €	0,00 €	0,00 €	145%
Oroso	25.987,90 €	0,00 €	52.490,32 €	102%
Tordoia	65.490,31 €	51.502,50 €	58.324,00 €	-11%
Trazo	56.858,76 €	43.601,25 €	66.517,00 €	18%
Mancomunidade	141.723,61 €	120.815,01 €	96.042,40 €	-32%

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos das Resolucións: RP 2016/11712, RP 2016/8711, RP 2016/15377, RP 16525/ 2017 e RP núm. 2018/14387.

Con todo, tal como se facía na anterior táboa referida ó orzamento das entidades, é preciso analizar o efecto da Mancomunidade de Concellos da Comarca de Ordes.

Así, esta entidade recibe no ano 2016 financiamento pola liña da Deputación FOAXCA, ademais de asinar un convenio de colaboración por un valor de 121.745,87€ en concepto de cofinanciamento de persoal técnico, administrativo e de horas de SAF libre concorrencia dos Concellos de Ordes, Frades e Oroso.

No ano 2017, a Mancomunidade é financiada pola Deputación unicamente a través da sinatura do convenio de colaboración por un valor de 120.815,01€ en concepto de cofinanciamento de persoal técnico, administrativo e de horas de SAF libre concorrencia dos Concellos de Ordes, Frades e Oroso.

Finalmente, no ano 2018, a Mancomunidade non integra ó Concello de Oroso e, polo tanto, entra no programa de financiamento FOPPSS de xeito homoxéneo cos Concellos obxecto do programa como entidade local menor de 20.000 habitantes. Neste sentido, os conceptos financiados para os Concellos de Frades e Ordes son os anteriormente mencionados para outras anualidades (persoal

²⁶ Bases reguladoras do Programa de subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de servizos sociais para o ano 2016. BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.

RP 2016/11712 Resolución pola que se aproba a concesión definitiva das subvencións correspondentes ao programa FOAXCA 2016. BOP núm. 103, do mércores 1 de xuño de 2016.

Bases reguladoras do Programa de subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de programas de envellecemento activo para as persoas maiores no ano 2016. BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.

RP 2016/8711 Resolución pola que se aproba a concesión definitiva das subvencións correspondentes ao programa FO036A. BOP núm. 82, do luns 2 de maio de 2016.

Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2016. BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.

Resolución pola que se aproba o programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2016 (FOPPSS/2016). BOP núm. 39, do luns 29 de febreiro de 2016.

Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2017. BOP núm. 39, do venres 24 de febreiro de 2017.

RP 16525/ 2017 Resolución pola que se aproba o programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2017 (FOPPSS/2017). BOP núm. 99, do luns 29 de maio de 2017.

Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2017. BOP núm. 242, do venres 22 de decembro de 2017.

RP núm. 2018/14387 Resolución pola que se aproba o programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2018 (FOPPSS/2018). BOP núm. 81, do luns 30 de abril de 2017.

técnico, administrativo e horas de SAF libre concorrencia) , de tal xeito que na táboa é posible amosar a evolución en porcentaxe final entre os sistemas de financiamento do 2016 ó do 2018 para estes dous concellos.

A evolución no apoio económico da Deputación da Coruña ós servizos sociais comunitarios dos concellos da Comarca responde tanto a un cambio do sistema de financiamento da propia Deputación, como á nova fórmula empregada pola institución para o financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais.

Neste sentido, o novo sistema empregado pola Deputación da Coruña para o financiamento dos servizos sociais comunitarios baséase no apoio directo ós concellos no financiamento do persoal de servizos sociais comunitarios distinto do/a traballador/a social, conforme os módulos no que se encadra o persoal correspondente: persoal administrativo grupo C1 e C2, persoal técnico A2, persoal técnico A1 e o persoal auxiliar do Servizo de Axuda no Fogar en réxime de libre concorrencia (SAF libre concorrencia), segundo base 3 das Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2019²⁷.

A evolución, nos últimos tres anos, do cofinanciamento²⁸ dos servizos sociais comunitarios por parte da Xunta de Galicia mediante transferencias finalistas recóllese na táboa 21. Estas transferencias para o cofinanciamento dos gastos derivados do funcionamento cotiá e desenvolvemento dos servizos sociais comunitarios municipais inclúen o financiamento básico dos servizos sociais comunitarios básicos, o programa específico de atención á primeira infancia en centros e instalacións que posibiliten a conciliación da vida laboral e familiar, e a axuda no fogar a persoas valoradas como dependentes.

Neste sentido, é preciso incidir en que unha parte salientable do financiamento da Xunta de Galicia vai dirixido á prestación por parte dos Concellos de servizos derivados da Lei 39/2006, de Promoción da Autonomía Persoal e Atención ás persoas en situación de dependencia, concretamente os relacionados co Servizo de Axuda no Fogar na modalidade de atención ás persoas dependentes, cubrindo así as necesidades financeiras derivadas da competencia local que determina o artigo 11 da Orde do 22 de xaneiro de 2009 pola que se regula o servizo de axuda no fogar, no que se establece que o servizo de axuda no fogar será prestado polas entidades locais.

---

²⁷ BOP nº 5, do martes 5 de xaneiro de 2019.

²⁸ Resolución do 5 de abril de 2016 pola que se publican as contías das transferencias finalistas efectuadas no exercicio 2015 ao abeiro do Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento. DOG núm. 71, do xoves 14 de abril de 2016.

Resolución do 8 de maio de 2017 pola que se publican as contías das transferencias finalistas efectuadas no exercicio 2016 ao abeiro do Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento. DOG núm. 100, do luns 29 de maio de 2017.

Resolución do 30 de abril de 2018 pola que se publican as contías das transferencias finalistas efectuadas no exercicio 2017 ao abeiro do Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento. DOG núm. 105, do luns 4 de maio de 2018.

Táboa 21. Achegas realizadas pola Xunta de Galicia ós concellos da comarca de Ordes en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018.

Concello	2016	2017	2018	Diferenza 2016 - 2018 (%)
Cerceda	258.119,61 €	279.627,50 €	293.239,74 €	14%
Mancomunidade de Ordes	462.703,60 €	497.118,00 €	402.950,57 €	-13%
Mesía	133.975,90 €	132.298,66 €	116.775,09 €	-13%
Ordes	35.000,00 €	35.000,00 €	35.000,00 €	0%
Oroso	28.000,00 €	28.000,00 €	209.268,61 €	647%
Tordoia	118.809,35 €	128.367,14 €	142.622,86 €	20%
Trazo	141.099,90 €	159.037,91 €	158.431,39 €	12%

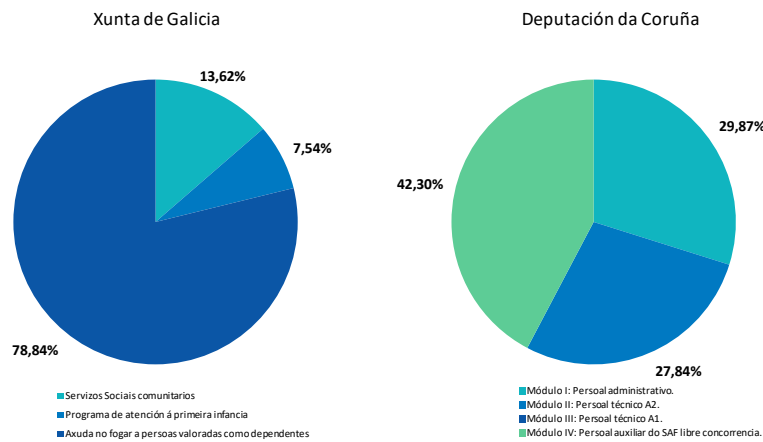
Fonte: Elaboración propia a partir de datos Xunta de Galicia.

A axuda no fogar a persoas valoradas como dependentes é a partida que, en termos xerais, presenta un incremento máis notable ó longo dos anos expostos, xa que o resto de obxectos de financiamento destas transferencias finalistas da Xunta de Galicia teñen unha tendencia estable. Con todo, o concepto de financiamento ás horas de axuda no fogar ás persoas valoradas como dependentes evoluciona á baixa no Concello de Mesía, en tanto que a evolución negativa da Mancomunidade céntrase no financiamento básico dos servizos sociais comunitarios ó saír da Mancomunidade o Concello de Oroso que, ó seu tempo, ve como o seu financiamento se incrementa de xeito substancial.

O financiamento do servizo de axuda no fogar, na modalidade de dependencia, é o obxecto de financiamento que presenta un maior peso nas achegas da Xunta de Galicia, en tanto que dende a Deputación, dentro dun equilibrio relativo entre tódolos conceptos cofinanciados, tamén salienta o cofinanciamento do SAF libre concorrencia.

Así, e segundo se observa no seguinte gráfico, o 78% do financiamento que reciben os concellos da Comarca de Ordes da Xunta de Galicia ten como destino o financiamento do servizo de axuda no fogar ás persoas valoradas como dependentes, e o 42% das achegas que reciben da Deputación da Coruña ten como finalidade o financiamento das horas prestadas polo persoal auxiliar do SAF libre concorrencia.

Gráfico 11. Finalidade das achegas recibidas polos concellos da comarca de Ordes da administración autonómica e provincial para o financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais. Ano 2018.

Fonte: Elaboración propia a partir de datos Deputación e Xunta de Galicia.

Cos datos amosados é posible evidenciar como o Servizo de Axuda no Fogar, tanto na modalidade de atención ás persoas dependentes como na modalidade de libre concorrencia, vai conformándose como o programa máis relevante que na actualidade están a xestionar os departamentos municipais de benestar.

B) Os recursos humanos nos Servizos Sociais municipais.

Os recursos humanos son a peza fundamental dos servizos sociais comunitarios municipais na súa función como porta de entrada o sistema público de servizos sociais.

Para o ano 2018, o número de profesionais que forman parte dos servizos sociais municipais na comarca de Ordes ascende a case 140 profesionais.

Na seguinte táboa recóllese a dotación de profesionais, segundo as súas categorías, que forman parte dos equipos das área de benestar e servizos sociais municipais da comarca:

Táboa 22. Número de profesionais segundo ocupación profesional e concello que forman parte dos equipos de servizos sociais na Comarca de Ordes. 2018.

Concello	Ocupación profesional				
	Traballador/a Social	Educador/a familiar	Animador/a Xerontolóxico	Administrativo/Auxiliar	Auxiliar SAF
Cerceda	2	1		1	32
Frades	1				
Mesía	1	1		0,5	13
Ordes	4	1			
Oroso	2	1			15
Tordoia	1	1	1	1	14

Concello	Ocupación profesional				
	Traballador/a Social	Educador/a familiar	Animador/a Xerontolóxico	Administrativo/Auxiliar	Auxiliar SAF
Cerceda	2	1		1	32
Trazo	1	1		0,5	18
Mancomunidade					38

Fonte: Elaboración propia a partir da información facilitada polos concellos.

Como se pode observar, a totalidade dos Concellos contan co profesional de referencia, o/a traballador/a social, así como é posible considerar que se atopa estendida a figura do persoal técnico complementario que tamén se atopa en tódolos Concellos agás no de Frades.

Con respecto ó persoal de apoio administrativo, a presenza de financiamento da Deputación é unha condición central para a súa incorporación para os departamentos de benestar locais, pero non é suficiente. Neste caso, é posible situar ó Concello de Frades que, a través da Mancomunidade, recibe financiamento para este posto de traballo, pero que ó longo do ano 2018 non foi incorporado. Este tamén é o caso do Concello de Oroso.

Con respecto ós Concellos que contan co apoio administrativo, é preciso mencionar os casos de Trazo e Mesía, cuxa adicación ó departamento de benestar considérase a tempo parcial. Con respecto á Mancomunidade, ó longo do ano 2018 o apoio administrativo era prestado por persoal técnico.

A normativa determina as dotacións mínimas de persoal que deben formar parte do servizo en base a unha definición de equipos profesionais en función da área social²⁹ na que se atope o concello. Segundo a clasificación do Decreto 99/2012 na que se atopan os concellos da comarca de Ordes, estes cobren a dotación mínima.

Con respecto ó persoal técnico complementario, é salientable a presenza de profesionais da educación social e/ou familiar, sendo salientable a consideración do Concello de Tordoia que integra dentro do equipo á figura da animadora xerontolóxica a raíz da intensidade das súas funcións en relación ás persoas maiores.

Respecto das dotacións de persoal auxiliar do servizo de axuda no fogar, se ben hai unha parte importante fixa hai outra, que vén derivada polo tipo de xestión, maioritariamente externalizado, do servizo presente nos concellos, que é variable e flexible en función das necesidades que vai presentando o propio servizo en termos de recursos humanos. Así, o número de persoal auxiliar do SAF non baixa das 117 profesionais, sendo de relevancia o feito de que este servizo atópase prestado pola Mancomunidade ós Concellos de Frades e Ordes.

²⁹ As áreas sociais establécense atendendo ás características dos concellos, referidas fundamentalmente ao tamaño, densidade e dispersión poboacional, configuración orográfica e ós índices de dependencia, envellecemento e discapacidade. As áreas sociais están definidas no Anexo I do Decreto 99/2012 e son unha ferramenta para a planificación de referencia das dotacións de servizos sociais comunitarios.

C)A actividade e os principais programas dos departamentos municipais de benestar. O Servizo de Axuda no Fogar.

O Programa de información e orientación en materia social, o Servizo de educación e apoio familiar, o Programa básico de inserción social, o Programa de fomento da cooperación e solidariedade social e o Programa de axuda no fogar (SAF) son os programas e servizos definidos no artigo 9 do Decreto 99/2012 a través dos cales os servizos sociais comunitarios municipais, como porta de entrada ó sistema galego de servizos sociais, prestarán mediante atención directa á cidadanía.

Como se pode observar, a complexidade é o factor que determina a actividade dos departamentos de benestar locais, polo que é preciso ter en conta este elemento á hora de xerar o dato primario relacionado coa poboación á que efectivamente se lle presta servizo dende os devanditos departamentos locais, ben sexa a través de intervencións directas, ben sexa a través da información ou asesoramento puntual tanto presencial como, por exemplo, telefónico.

Neste sentido, as dificultades de confiabilidade coas que contan os datos primarios relacionados coa actividade xeral dos departamentos de benestar, provoca que a explotación estatística do Sistema de Información de Usuarios de Servizos Sociais (SIUSS) dificulte albiscar toda a profundidade e amplitude do traballo realizado polos equipos técnicos.

Con todo, a efectos de realizar unha estimación sobre o número de persoas ós que se presta servizo público dende os Concellos, e tendo en conta as experiencias analizadas ó longo da elaboración do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña, é posible afirmar que na actualidade os departamentos municipais de benestar dos Concellos menores de 20.000 habitantes da provincia están a chegar a unha porcentaxe da poboación que supera o 20%, de tal xeito que para a comarca de Ordes é posible estimar que os departamentos de benestar municipais atenderon, aproximadamente, a máis de 7.300 persoas no ano 2017.

O programa de axuda no fogar, tanto pola súa importancia no financiamento como pola súa dotación de persoal, é o principal programa dos servizos sociais, tal e como se vén revelando ó longo desta diagnose.

O servizo de axuda no fogar (SAF) consiste en ofrecer un conxunto de atencións ás persoas ou unidades de convivencia no propio domicilio para facilitar o seu desenvolvemento e a permanencia no seu medio habitual, de acordo coa valoración técnica correspondente. O SAF é un servizo que se presta e se xestiona dende o ámbito municipal tanto na súa dimensión básica como na modalidade de atención ás persoas valoradas como dependentes, tal e como indica o artigo 11 da Orde do 22 de xaneiro de 2009 pola que se regula o servizo de axuda no fogar.

En base as competencias regulamentarias e de autoorganización de que dispoñen os concellos, estes teñen regulado³⁰ o servizo de axuda no fogar co obxectivo de garantir a equidade, calidade e

---

³⁰ Na sesión plenaria do 28 de abril de 2014 o Concello de Cerceda aproba a Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Cerceda, publicada no BOP Nº 154 de 14 de agosto de 2014. A Ordenanza municipal reguladora do servizo de axuda no fogar do Concello de Mesía foi aprobada no Pleno do 4 de outubro de 2013 e publicada no BOP nº 231 de 4 de decembro de 2013. A Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Oroso publícase no BOP nº 4 de 5 de xaneiro de 2018. O Pleno do Concello de

intensidade homoxéneas do servizo de conformidade co marco autonómico³¹ que define e regula o servizo de axuda no fogar.

Na comarca de Ordes no ano 2018, o servizo de axuda no fogar prestouse a 425 persoas a través de máis de 118.000 horas de servizo. Na seguinte táboa recóllense o número de horas prestadas por cada un dos concellos así como o número de usuarios/as beneficiarios deste servizo nas súas diferentes modalidades, libre concorrencia e dependencia dos que se dispón de datos.

Táboa 23. Número de horas prestadas e usuarios/as atendidos/as segundo a modalidade de SAF libre concorrencia e dependencia nos concellos da comarca de Ordes. 2018.

Concello	Modalidade libre concorrencia		Modalidade dependencia	
	Nº de horas prestadas	Nº de usuarios/as atendidos/as	Nº de horas prestadas	Nº de usuarios/as atendidos/as
Cerceda	4.648,00	54	24.574,00	58
Mesía	2.457,00	11	11.706,00	25
Mesía	2.973,00	24	1.839,00	33
Ordes	1.427,00	9	22.950,00	57
Oroso	1.836,00	9	15.153,00	41
Tordoia	1.736,00	11	12.513,00	36
Trazo	1.621,00	20	13.430,00	37
Total	16.698,00	138	102.165,00	287

Fonte: Elaboración propia a partir da información facilitada polos concellos.

En base ós/ás usuarios/as atendidos/as polo servizo pódese determinar a taxa de cobertura que está a ter este servizo nos diferentes concellos da Comarca.

Tordoia na sesión do día 28 de abril de 2014 aproba a Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Tordoia, BOP nº 199 de 17 de outubro de 2014. O Pleno do Concello de Trazo na sesión do 27 de decembro de 2013 aproba o Regulamento municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Trazo e se publica no BOP nº74 de 21 de abril de 2014. O BOP nº 113 de 16 de xuño de 2014 recolle a publicación da Ordenanza do servizo de axuda no fogar da Mancomunidade de Ordes.

³¹ Lei 13/2008, do 3 de decembro de servizos sociais de Galicia, no capítulo II, define o servizo de axuda no fogar e no seu artigo 11.f) establece que é función dos servizos sociais comunitarios básicos a xestión da axuda no fogar.

Orde do 22 de xaneiro de 2009 pola que se regula o servizo de axuda no fogar responde a necesidade de establecer un marco regulador de carácter básico dos contidos, formas de prestación e aspectos procedementais e organizativos de axuda no fogar ó abeiro da entrada en vigor da Lei 39/2006, do 14 de decembro, de Promoción da Autonomía Persoal e Atención ás persoas en situación de dependencia.

Decreto 254/2011, do 23 de decembro, polo que se regula o réxime de rexistro, autorización, acreditación e a inspección dos servizos sociais en Galicia, que establece como requisito xeral dos centros e programas de servizos sociais, dispoñer dunhas normas de funcionamento que garanta o respecto ao dereito das persoas usuarias e establezan as condicións da prestación e desenvolvemento dos servizos no seu artigo 7.b).

Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento que establece na súa disposición derradeira primeira a necesidade de que as corporacións locais adapten a súa normativa municipal, neste caso en materia de axuda no fogar. Igual que acontece co Decreto 149/2013, do 5 de setembro, polo que se define a carteira de servizos sociais para a promoción da autonomía persoal e a atención ás persoas en situación de dependencia e se determina o sistema de participación das persoas usuarias no financiamento do seu custo.

Táboa 24. Ratio de cobertura do servizo de SAF segundo as modalidades de libre concorrencia e dependencia nos concellos da comarca de Ordes. 2018.

Concello	Modalidade libre concorrencia		Modalidade dependencia		Taxa de cobertura SAF (%)
	Nº de usuarios/as atendidos/a	Taxa de cobertura libre concorrencia(%)	Nº de usuarios/as atendidos/as	Taxa de cobertura dependencia(%)	
Cerceda	54	3,7%	58	3,8%	7,4%
Frades	11	1,5%	25	3,4%	4,9%
Mesía	24	2,9%	33	3,8%	6,6%
Ordes	9	0,3%	57	1,9%	2,2%
Oroso	9	0,8%	41	3,5%	4,3%
Tordoia	11	0,9%	36	2,8%	3,7%
Trazo	20	2,0%	37	3,6%	5,6%
Total comarca	138	1,48	287	2,99	4,47

Fonte: Elaboración propia a partir de datos cedidos polos Concellos.

A taxa de cobertura das dúas modalidades conxuntas do SAF supera o 4,4% da poboación maior de 65 anos da Comarca. As cifras locais, aínda que amosan diferenzas importantes, roldando entre a taxa combinada de Cerceda do 7,4% e a de Ordes co 2,2%

Esta taxa de cobertura do SAF é posible descompoñela para as modalidades de dependencia e de libre concorrencia. Neste sentido, en termos xerais, a modalidade de dependencia supera amplamente á de libre concorrencia en número de persoas usuarias atendidas seguindo a liña xa marcada polo número de horas de servizo prestadas analizada con anterioridade, se ben en Concellos como Cerceda esta diferenza é mínima.

Con todo, é posible mencionar que nos Concellos de Ordes, Oroso ou Tordoia, a modalidade de SAF de Libre Concorrencia é limitada con respecto ó SAF dependencia.

Tamén é preciso mencionar as dificultades que na actualidade están a ter os Concellos para prestar o servizo en ámbalas modalidades, con independencia do seu sistema de xestión. Neste sentido, a ausencia de persoal coa formación requirida é un problema para os diferentes prestadores, de tal xeito que esta situación pode supoñer o non aproveitamento das posibilidades de financiamento existentes para o servizo. Ademais, no caso de xestión directa por parte dos Concellos, salienta a dificultade para contar ou utilizar ferramentas como as bolsas de traballo para a cobertura de incapacidades ou vacacións do persoal habitual, o cal vai en detrimento do número de usuarios/as atendidos/as ou de horas de servizo prestadas.

O SAF na comarca de Ordes, a pesar de chegar a 425 usuarios/as no 2018 nas dúas modalidades, contaba con lista de agarda, prevendo os equipos técnicos unha expansión do servizo a medio prazo.

Polo que respecta á prestación do servizo de axuda no fogar na modalidade de libre concorrencia, esta evoluciona nos últimos anos atendendo á táboa seguinte.

Táboa 25. Número de horas prestadas do SAF libre concorrència nos concellos da comarca de Ordes 2016 - 2018.

Concello	2016	2017	2018
Cereda	5.315,00	4.671,00	4.648,00
Frades	1.340,00	1.560,50	2.457,00
Mesía	2.209,00	1.611,00	2.973,00
Ordes	1.829,00	1.514,25	1.427,00
Oroso	1.040,00	1.556,50	1.836,00
Tordoia	1.527,00	1.768,00	1.736,00
Trazo	2.209,00	1.611,00	1.621,00

Fonte: Elaboración propia a partir da información facilitada polos concellos e a Deputación da Coruña.

Os datos correspondentes ós Concellos da Comarca indican que no ano 2018 se prestaron 16.698 horas en SAF libre concorrència, evolucionando en conxunto de xeito positivo dende as 15.469 horas do ano 2016.

A nivel local pódese observar unha evolución dispar dos servizos. Así, en tanto Frades (83,4%), Oroso (76,5%), Mesía (34,6%) ou Tordoia (13,7%) contan cunha evolución positiva aínda que diferente en intensidade; Concellos como Cereda (-12,5%), Ordes (-22%) ou Trazo (-26,6%) reducen o seu servizo, tamén con intensidades diferentes. É dicir, a heteroxeneidade no uso do SAF Libre Concorrència é unha característica da Comarca.

Neste sentido, se ben en boa parte dos Concellos o principal uso do SAF Libre Concorrència é como porta de entrada ós servizos da dependencia atendendo ás esperas do proceso de valoración da mesma, este uso límitase, por exemplo, no caso de Ordes, onde se está a prestar o servizo con criterios máis restritivos.

Con todo, o SAF é un servizo de elevada esixencia en termos de servucción que, na actualidade, está a xerar unha salientable tensión tanto nos departamentos de benestar como nos Concellos dende múltiples puntos de vista.

Non se pode esquecer o apoio financeiro que a Deputación da Coruña esta a prestar ó servizo de axuda no fogar na modalidade de libre concorrència dentro do Programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais (FOPPSS). Como xa se indicou con anterioridade, este programa, que responde á competencia determinada ó abeiro do Decreto 99/2012 que regula os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento, evolucionou nos últimos anos e, na actualidade, no caso do SAF financia os custos correspondentes ó persoal auxiliar do devandito servizo, establecéndose, para elo, unha achega³² de 12,00€ por hora prestada de servizo.

A seguinte táboa amosa a evolución do financiamento da Deputación da Coruña ós concellos da comarca para o servizo de axuda no fogar na modalidade de libre concorrència.

³² A achega para o financiamento do persoal auxiliar do SAF libre concorrència, establecido na base 4 das Bases Reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais, pasou de ser unha achega fixa de 17.643,83€ o primeiro ano de vixencia do Programa no 2017 (BOP nº 39 de 24 de febreiro de 2017) a unha achega calculada en función das horas previstas de prestación do servizo sobre a base de 12,00€ por hora prestada de servizo.

Táboa 26. Importe das achegas realizadas pola Deputación da Coruña para o financiamento do SAF libre concorrencia nos concellos da comarca de Ordes. 2016 - 2019.

Concello	2016	2017	2018	2019
Cerceda	17.643,83 €	17.643,83 €	50.902,40 €	76.323,15 €
Frades	17.643,83 €	17.643,83 €	16.087,20 €	23.514,35 €
Mesía	17.643,83 €	17.643,83 €	41.414,04 €	43.465,29 €
Ordes	17.643,83 €	17.643,83 €	21.955,20 €	21.955,20 €
Oroso	17.643,83 €	17.643,83 €	12.490,32 €	25.524,03 €
Tordoia	17.643,83 €	17.643,83 €	18.324,00 €	22.801,31 €
Trazo	17.643,83 €	17.643,83 €	26.517,00 €	26.517,00 €

Fonte: Resolucións pola que se aproba o Programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais (FOPSS) os anos 2016, 2017, 2018 e 2019.

No período analizado obsérvase unha salientable evolución dos volumes de financiamento do SAF libre concorrencia como consecuencia do paso da modalidade de financiamento de carácter lineal dos anos 2016 e 2017 ó sistema de financiamento por horas de prestación de servizo. Esta evolución oscila entre o incremento do 333% do Concello de Cerceda ou o 146% de Mesía ó do 24% do Concello de Ordes.

Estas evolucións dispares responden ás previsións de horas de servizo que estiman os equipos municipais, de tal xeito que o troco de sistema por parte da Deputación supuxo un incremento das posibilidades de financiamento que, en termos xerais, se acompaña dunha evolución positiva da prestación do servizo, a pesar de que como se ten mencionado, verificanse tanto as dificultades dos Concellos para a execución efectiva das horas de SAF libre concorrencia financiadas pola Deputación (caso de Ordes ou Trazo, por exemplo), como a superación das horas inicialmente financiadas (caso de Frades, Oroso ou Tordoia, por exemplo)

Como se mencionou con anterioridade, unha parte importante da composición dos equipos de benestar dos Concellos vencéllase ó servizo de axuda no fogar nas súas diferentes modalidades. Así, e para realizar a análise do volume de profesionais do SAF, é preciso ter en conta tanto a presenza necesaria de diferentes ocupacións como os sistemas de xestión que os Concellos empregan á hora da prestación do servizo.

Táboa 27. Tipo de xestión do servizo de axuda no fogar nos concellos da comarca de Ordes en función da súa modalidade e número de persoal encargado da coordinación e da prestación directa do servizo. 2018.

Concello	Modalidade de SAF	Tipo de xestión	Persoal de coordinación	Persoal auxiliar	Custo /hora
Cerceda	<i>Libre concorrencia</i>	Externalizada	3	32	15,47 €
	<i>Dependencia</i>				
Mancomunidad de Ordes (Ordes e Frades)	<i>Libre concorrencia</i>	Externalizada	3	38	13,73 €
	<i>Dependencia</i>				
Mesía	<i>Libre concorrencia</i>	Directa	1	13	13,00 €
	<i>Dependencia</i>				13,29 €
Oroso	<i>Libre concorrencia</i>	Externalizada	2	15	16,00 €
	<i>Dependencia</i>				16,10 €

Concello	Modalidade de SAF	Tipo de xestión	Persoal de coordinación	Persoal auxiliar	Custo /hora
Tordoia	<i>Libre concorrencia</i>	Directa	1	14	12,89 €
	<i>Dependencia</i>				
Trazo	<i>Libre concorrencia</i>	Externalizada	2	18	12,75 €
	<i>Dependencia</i>				

Fonte: Elaboración propia a partir da información facilitada polos Concellos e RUEPSS

Na actualidade, como se menciona con anterioridade, o SAF está a contar cun número mínimo de 130 auxiliares, o cal supón un elevado impacto en termos de emprego e en termos de esixencia e tensión xerada polo servizo ós Concellos. Ademais, esta cifra complétase cos equipos técnicos encargados da coordinación do servizo que, ó contar con prestadores externos, supón a presenza destes técnicos de coordinación tanto no equipo municipal como no equipo do prestador.

En canto ós sistemas de xestión, salienta a presenza da externalización como sistema maioritario de xestión, utilizándose a xestión directa nos Concellos de Tordoia e Mesía onde se está a contar cun equipo de 14 e 13 auxiliares respectivamente.

Con respecto ós custos, se ben o promedio observado se sitúa nos 14€/hora, a amplitude é importante roldando dende os 16,10€ da dependencia de Oroso, ós 12,75€/hora do servizo externalizado de Trazo.

3.3 EXTRACTO DA SITUACIÓN DOS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE ORDES.

Os servizos sociais na Comarca de Ordes atópanse integrados por un limitado número de entidades de diferente titularidade, con especial peso das entidades públicas e das privadas, en tanto que as entidades de carácter social especialízanse en temas de carácter comunitario, salientando dentro destas a presenza dunha entidade social especificamente dirixida ó traballo con persoas con dificultades de saúde mental, elemento este que achega unha importante riqueza ó ecosistema de entidades da Comarca.

En relación ós equipamentos de benestar presentes na Comarca, salienta a importancia dos relacionados coa atención á primeira infancia (un total de 9) e de atención á dependencia (un total de 6). Neste sentido, os equipamentos de atención á infancia céntranse nos Concellos de Ordes e Oroso, atopándose tamén presentes no resto de Concellos agás nos de Frades e Mesía que non contan con este tipo de servizo. Ademais, tamén é nos Concellos de Oroso e Ordes onde se localizan dous dos tres centros de día existentes na Comarca, sendo o terceiro o centro público de xestión consorciada de Cerceda.

Os equipamentos de atención ás persoas maiores e dependentes melloraron, de xeito limitado, a cobertura que prestan á cidadanía da comarca ó longo dos últimos anos, mellora que se consegue tanto polo incremento de centro e prazas, no caso dos equipamentos de atención residencial, como pola apertura de centros de atención non residencial. O incremento da cobertura destes

equipamentos aínda presenta diferenzas con respecto ós obxectivos establecidos no *Mapa galego de equipamentos e servizos sociais*, cuantificándose estas en 385 prazas en equipamentos de carácter residencial e 100 en prazas en centros de día.

A Comarca de Ordes conta con 9 centros adicados á atención á primeira infancia e un total de 340 prazas autorizadas. Dos 7 centros, 4 son de titularidade pública (cunha oferta total de 214 prazas), e 3 son centros privados (86 prazas). A actual oferta de prazas en centros de atención á primeira infancia, de 340 prazas autorizadas, fáltanlle 14 prazas para acadar a taxa de escolarización, do 33%, para nenas e nenos menores de 3 anos que definiu a Unión Europea para o ano 2010.

As políticas de benestar nos concellos da comarca, segundo a asignación de créditos iniciais do programa de “Servizos Sociais e promoción social” dos orzamentos municipais do ano 2018, contan cun peso heteroxéneo na Comarca, que vai dende o 15,10% do Concello de Mesía ó 5,93% de Oroso. Un elemento importante neste aspecto márcao a presenza da Mancomunidade, que para o ano 2018 incorpora ós Concellos de Ordes e Frades, e que destina máis do 81% do seu orzamento ás políticas de benestar.

Esta heteroxeneidade nos pesos das políticas de benestar nos orzamentos aprobados reflíctese no investimento por habitante onde, xa incorporados os orzamentos da Mancomunidade, o abano vai dos 139,63€ de Cerceda ós 55,40€ de Oroso. É dicir, os diferentes pesos e investimentos por habitante observados na Comarca determinan a existencia de axendas locais do benestar heteroxéneas e de diferente peso.

Ó longo dos últimos anos, o apoio financeiro da Xunta de Galicia incrementa basicamente pola partida que financia as horas prestadas polo servizo de axuda no fogar na modalidade de dependencia, tendo en conta as evolucións presentes en Concellos como pode ser Mesía ou o caso de Oroso a raíz da súa saída da Mancomunidade.

No caso da Deputación da Coruña, o cambio no sistema de financiamento empregado pola institución, enmarcada no POS, contribúe a que o apoio económico se basee no financiamento do persoal técnico complementario e do persoal administrativo así como á actividade do persoal do Servizo de Axuda no Fogar na modalidade de libre concorrência.

Dentro deste aspecto, resulta destacable a posta a disposición por parte da Deputación de recursos económicos para que os concellos doten os seus equipos municipais de persoal que complementa e reforta os programas que se desenvolven, así como de persoal administrativo, está a ter un salientable impacto positivo na dotación de persoal dos Concellos. Con todo, se ben a existencia de recursos económicos é un elemento necesario para a dotación de persoal esta non é a única variable a ter en consideración, xa que os elementos operativos e procedimentais propios das dinámicas dos departamentos municipais inciden de xeito directo nesta dotación.

O sistema de financiamento da Deputación da Coruña supón un incremento das facilidades para a contratación de persoal técnico complementario, verificándose a presenza deste en tódolos Concellos agás no caso de Frades. Con respecto ó persoal de apoio administrativo, este amosa unha

extensión máis limitada, observándose casos onde a adicación exclusiva ó departamento de benestar se ve matizada (Mesía ou Trazo), en tanto que tamén se observan casos onde variables diferentes á presenza de financiamento ou da necesidade técnica se impoñen retardando a selección deste tipo de persoal (Oroso).

Neste sentido, amósase preciso avanzar na plena adicación do persoal administrativo ó departamento de benestar, no caso de que este se financie por parte da Deputación, en tanto que tamén se considera que unha menor temporalidade do sistema de financiamento contribuiría a facilitar as operativas administrativas locais, posibilitando, así, a mellora da composición dos equipos profesionais dos servizos sociais comunitarios municipais, tanto coa dotación de profesionais complementarios como con profesionais de apoio administrativo.

Se ben os servizos sociais comunitarios encárganse de desenvolver múltiples e variados programas, o programa de axuda no fogar estase consolidando como aquel que ten un maior impacto ben sexa polas horas de servizo que se prestan, polas persoas usuarias do mesmo, ou polo número de profesionais que participan na súa prestación. Por elo, é salientable que a actividade dos servizos de benestar locais se focalice na prestación do SAF, nas súas diferentes modalidades, converténdose este servizo no centro neurálxico das actividades de benestar locais, sobre todo nos Concellos de menor tamaño.

Así, pódese afirmar que o SAF é o servizo que xera nos departamentos de benestar unha maior carga de traballo nos equipos técnicos e, fundamentalmente, na figura do/a traballador/a social quen acaba especializándose en todo o relacionado coa tramitación de recursos, a xestión administrativa e a coordinación do servizo. É dicir, a pesar da existencia de salientables esforzos para o traballo conxunto cos centros educativos ou cos centros de saúde en accións de carácter comunitario ou preventivo (Cerceda, Tordoia ou Ordes, por exemplo), conséntase que o SAF é o centro da maior parte da actividade dos departamentos de benestar.

Debido a esta realidade, considérase preciso contar cunha programación complementaria estable para cubrir a oferta de programas e servizos necesarios en diferentes ámbitos de actuación, dende o traballo conxunto coas escolas/institutos relacionados con aspectos como a prevencións de adiccións ou como o relacionado coas persoas maiores incidindo en accións que contribúan á rexeneración da vida comunitaria, á loita contra a soidade ou á recuperación de hábitos sociais. Neste sentido, é preciso ter en conta o substrato de traballo conxunto con entidades asociativas locais que se leva a cabo nos Concellos de menor tamaño, sendo de especial referencia o caso de Frades.

Como se menciona con anterioridade, na actualidade o programa de referencia dos servizos de benestar locais está a ser o SAF, que está dar servizo a 425 persoas usuarias na Comarca con máis de 118.000 horas entre as dúas modalidades. Neste sentido, a intensidade do traballo do SAF está a xerar salientables tensións nos Concellos, polo que na actualidade a xestión municipal de ámbalas modalidades do SAF está a chegar a un tope operativo.

Polo que respecta ós custos/hora analizados, estes establécense nun promedio xeral achegado ós 14€/hora, de tal xeito que boa parte do custo da modalidade da libre concorrencia vese cuberta polo

financiamento da Deputación da Coruña establecido en 12,00€/hora. Con todo, a suficiencia financeira municipal para a axeitada xestión de ámbalas modalidades do SAF é un elemento a ter en conta unha axeitada planificación do servizo.

Como se vén de observar o SAF é un servizo que implica unha enorme carga de recursos técnicos, financeiros e de coordinación e, neste contexto, constátase a incipiente utilización de ferramentas de control de xestión e seguimento do servizo, co obxectivo de favorecer as condicións de traballo dos profesionais responsables da coordinación do servizo así como de mellorar na propia coordinación e xestión do servizo que se presta.

Ademais, con respecto á xestión do SAF Libre Concorrenza, e dentro da heteroxeneidade local en relación ó seu uso e á intensidade do mesmo, é preciso salienta a existencia tanto de evolucións no servizo que superan o financiamento da Deputación, como a existencia de posibilidades de financiamento por parte da Deputación superiores ás capacidades de xestión e prestación efectiva de horas de servizo por parte dos Concellos. É dicir, na liña do mencionado con anterioridade en relación á contratación de recursos humanos, a existencia de financiamento é unha condición central, pero non única, para a expansión do servizo de libre concorrenza, sendo preciso a consideración integral do proceso de servucción para a súa mellora.

O propio SAF preséntase como unha oportunidade que permite a detonación doutras intervencións relacionadas coa persoa usuaria e o seu contexto como a mellora da vivenda, as relacións familiares ou con outro tipo de aspectos que poden redundar na mellora da autonomía das persoas usuarias e dos seus contextos familiares. Este aspecto estase a traballar de xeito limitado dende Concellos, polo que se considera unha importante vía para a evolución do servizo na liña de ampliar o abano de programas de benestar e a profundidade dos mesmos.

Así, entendese como unha necesidade o aproveitamento do coñecemento que xera a prestación do SAF que permita convertelo en accións estruturadas de intervención integral sobre o contexto das persoas usuarias e, para elo, e preciso poñer medios a disposición dos equipos municipais que, por unha parte, complementa os perfís dos propios equipos, e por outra, lles facilite este traballo.

Para elo, tamén e necesario contar con equipos de auxiliares suficientes e ben formados que posibiliten unha prestación de calidade do servizo. Nestes momentos na Comarca de Ordes, a pesar das accións formativas desenvolvidas, evidénciase a falta de profesionais formados/as en servizos de atención sociosanitaria que está a dificultar a prestación de máis horas de SAF tanto na modalidade de dependencia como na de libre concorrenza en tódolos concellos. Sería, polo tanto, necesario mellorar a cobertura das necesidades de formación e actualización das profesionais do SAF en activo e propiciar espazos para a formación de novas profesionais.

4. Conclusións e Recomendacións.

Ó longo do presente documento foron analizados, en tres apartados diferentes, os principais aspectos relacionados coa evolución demográfica, co contexto socioeconómico, e coa situación dos servizos sociais e dos principais programas das políticas locais de benestar; amosando así un panorama integral resultante do estudo conxunto (I) das persoas, (II) das súas condicións de vida, e (III) da actividade dos servizos de benestar.

O último punto da Diagnose da Comarca de Ordes vén conformada pola formulación das principais conclusións extraídas da análise dos anteriores apartados, así como pola elaboración de diferentes propostas para a mellora e ampliación do alcance e profundidade das actividades dos departamentos locais de benestar.

Estas conclusións e recomendacións terán como viero xeral a procura da mellora da calidade de vida da poboación e, máis concretamente, da mellora da autonomía individual e relacional das persoas, de tal xeito que se enmarquen e sexan coherentes coas liñas xerais que o Plan de Acción diseña para a actividade de Área de Benestar da Deputación da Coruña. É dicir, as recomendacións propostas para a Comarca de Ordes non só son coherentes cun deseño xeral a nivel provincial, senón que contribúen a este deseño trasladando de xeito *abaixo – arriba* tanto as necesidades locais como as circunstancias puntuais que se presentan no desenvolvemento cotiá das tarefas dos departamentos locais, e que inflúen de xeito determinante no rendemento das políticas locais de benestar e, polo tanto, na súa capacidade de resposta fronte ás situacións sociais.

Neste sentido, ó longo dos últimos anos a Deputación da Coruña evoluciona no seu sistema de apoio ós Concellos de menos de 20.000 habitantes. Esta evolución insírese na emerxencia do POS+ como principal ferramenta de colaboración financeira xeral, en tanto que tamén presenta no relativo ás políticas de benestar unha fonda evolución das ferramentas de apoio financeiro.

Así, tanto o contido do apoio como os volumes financiados evolucionaron de xeito significativo a partir do ano 2017, sempre dentro da modalidade incentivadora, sendo minoría os programas de apoio técnico directo ós Concellos, aspecto este no que a continuación se fará fincapé atendendo á realidade territorial.

Deste xeito, na procura de seguir avanzando e mellorando no apoio integral que a Área de Benestar da Deputación presta ós Concellos, e tendo como referencia o principio de autonomía local, a continuación preséntanse as principais conclusións e recomendacións xurdidas para a Comarca de

Ordes no seo dos traballos de elaboración do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña..

4.1 AS PRINCIPAIS CONCLUSIÓN S .

A) A evolución demográfica

A análise da demografía levada a cabo ó longo do documento reflicte unha caída da poboación de Comarca nos últimos 20 anos dun 3%, supoñendo unha estabilidade en cifras que superan os 35.000 habitantes, pero que veñen caendo paulatinamente dende os máis de 38.000.

Esta evolución é preciso matizala atendendo á realidade dos Concellos, xa que se poden observar dúas dinámicas na Comarca substancialmente diferentes. Así, en tanto o Concello de Ordes medra un 6% debido á súa condición de centralidade comarcal, e o Concello de Oroso medra un espectacular 57% a raíz da localización de Sigüeiro como núcleo de recepción de poboación que traballa en Santiago de Compostela; o resto dos Concellos está a perder poboación en porcentaxes que oscilan entre o 34% de Tordoia e o 12% de Cerceda.

A evolución da poboación na Comarca vén determinada polos datos do saldo vexetativo, que amosa unha importante tendencia negativa dende mediados dos anos 80 do século pasado e que é negativo en tódolos Concellos agás no de Oroso, cuxo saldo mantén unha importante vitalidade.

Con todo, este dato do saldo vexetativo vese equilibrado polo saldo migratorio que, a pesar de que dende os anos 10 deste século fica estable en datos negativos (se ben a intensidade da súa caída matízase dende o 2013 ata a actualidade), dende finais do século pasado amosa unha importante vitalidade positiva. Neste sentido, obsérvase como a Comarca atrae poboación, fenómeno que é propio dos Concellos de Ordes e de Oroso que, como se menciona con anterioridade, amosan unha evolución positiva nas súas cifras demográficas.

Deste xeito, a dinámica propia dos Concellos de Ordes e, sobre todo, do Concello de Oroso, é quen de compensar en grande medida a evolución negativa xeral dos datos do resto dos Concellos, se ben é preciso reiterar que en tanto esta evolución ratifica a posición de centralidade comarcal de Ordes, no caso de Oroso estase a falar dunha dinámica diferente relacionada coa situación de Sigüeiro e a influencia de Santiago de Compostela.

A caída xeneralizada da poboación reflíctese a nivel parroquial, xa que só 7 das 75 parroquias que compoñen a Comarca amosan unha evolución positiva entre os anos 2000 e 2017, das cales 4 pertencen ós Concellos de Ordes e Oroso, dúas pertencen a Cerceda (sendo unha delas o núcleo urbano) e a última corresponde ó Concello de Trazo.

Neste sentido, coas excepcións mencionadas, a dinámica xeral do territorio é á capilarización da perda de poboación, salientando a existencia de numerosas parroquias que superan o 30% de caída de poboación, sobre todo no Concello de Tordoia, e incluso observándose caídas superiores ó 40%.

É dicir, alén dos datos xerais que amosan certa estabilidade na poboación da Comarca, son múltiples os núcleos que se ven afectados polo despoboamento e polo fenómeno da *demontanasia*, sobre todo nos Concellos de Frades, Mesía e Tordoia, aínda que este fenómeno tamén é observable en núcleos do Concello de Oroso, polo que se están a complementar as dinámicas de concentración da poboación e despoboamento dos núcleos máis rurais do territorio.

Esta dinámica á baixa da poboación é reafirmada polas proxeccións oficiais, que indican que no ano 2030 a poboación da Comarca reducirase ata os 32.371 habitantes, o que supón unha caída do 12% dende a actualidade e un 15% dende o ano 1998. Ademais, estas mesmas proxeccións afirman un rol protagonista do grupo de mulleres maiores de 85 anos que, se ben non é o de maior volume, supera o 4% do total da poboación, co que isto comporta para o deseño das políticas de benestar locais, sobre todo en contornas de elevada dispersión.

A prestación de servizos de benestar, e o deseño dos mesmos dende os departamentos municipais, atópase intimamente vencellada coa realidade demográfica local, de tal xeito que na Comarca de Ordes é posible detectar unha dobre liña de evolución dos mesmos.

A primeira dela relaciónase coa emerxencia da resposta local ós dereitos subxectivos da dependencia en termos xerais, que se plasman sobre todo nos requirimentos operativos dos Servizos de Axuda no Fogar municipais e na súa intervención tanto relacionada coa propia dependencia como coa modalidade de libre concorrencia. Con todo, este é o exemplo máis salientable dunha serie de servizos e programas relacionados coa atención ás persoas maiores que, na actualidade están a demandar máis recursos por parte dos Concellos.

A segunda delas atópase relacionada coa resposta local a outro tipo de necesidades non directamente vencelladas coa atención á dependencia ou ás persoas maiores. Neste sentido, boa parte dos Concellos teñen actividades relacionadas coa conciliación da vida familiar e laboral que van alén da xestión de equipamentos como, por exemplo, poden ser os campamentos de verán ou o servizo de madrugadores (Bos días Cole de Oroso, por exemplo); outro tipo de actividades nas que os Concellos están a colaborar son as relacionadas coa prevención a través dos centros educativos que, neste caso, amósanse irregulares e descontinuas xa que é posible observar casos de éxito como podían ser os Concellos de Oroso, Cerceda ou de Ordes que, en virtude de diferentes condicionantes, están a reducirse nos últimos tempos nos últimos dous casos.

Dentro deste último aspecto, é preciso mencionar que o vencello entre os departamentos municipais de benestar e os centros educativos non sempre se relaciona directamente co tamaño do Concello xa que, por exemplo, o incremento de posibilidades que vén determinado por este feito pode ser substituído pola fluidez das relacións de proximidade. Este é o caso do Concello de Tordoia, por exemplo, que capta recursos específicos para adicalos a accións de prevención cos centros educativos e coas familias.

Ademais, tamén salienta a existencia na Comarca de programas relacionados especificamente co fomento da natalidade, como pode ser o caso de Mesía onde se atopa operativo un apoio de 300€ ás familias por nacemento. Con todo, estas medidas de apoio directo, alén do alivio inmediato que supoñen para as economías familiares, deben vir complementadas por unha estratexia conxunta de fomento e ampliación de iniciativas económicas e do mercado laboral (promoción económica e emprego) e de desenvolvemento de servizos e programas de benestar.

A amplitude de accións lideradas polos departamentos de benestar municipais incide directamente na mellora da calidade de vida da poboación e, polo tanto, nas posibilidades de xerar territorios integralmente atractivos, aínda que o elemento fundamental é a xeración de actividade económica coa suficiente capacidade como para reter/atraer poboación e, polo tanto, incidir no devalo demográfico que actualmente determina a situación xeral da maior parte dos Concellos da Comarca de Ordes. Desta dinámica foxen os Concellos de Oroso e Ordes que, como se comentou, responden a situacións diferentes en relación ós seus núcleos urbanos pero que, en relación ós seus núcleos máis rurais, tamén se ven inmersos na dinámica xeral da Comarca.

Neste sentido, os Concellos de Cerceda, a Mancomunidade de Ordes (Concello de Ordes e Frades), Oroso, ou Tordoia contan con diferentes ferramentas de promoción económica e emprego como poden ser as bolsas de emprego ou programas específicos como pode ser o Programa Integrado + Emprego no que se atopan integrados Cerceda, Tordoia e Trazo. Así, se ben a relación entre as políticas de benestar locais e as de promoción económica e emprego considérase un elemento a reforzar e ampliar, sobre todo tendo en conta a realidade do complexo industrial situado en Cerceda relacionado coa Central Térmica de Meirama e a súa repercusión en termos de emprego tanto na actualidade como no futuro, existe un substrato de colaboración entre os diferentes equipos técnicos e, como se pode observar, unha tradición de colaboración supralocal.

Con todo, dentro desta lóxica de reforzo e ampliación das políticas de promoción económica na liña do benestar considérase que existen marxes na mellora das bolsas de emprego como ferramentas efectivas de intermediación, así como na utilización de ferramentas da contratación pública socialmente responsable por parte dos Concellos.

Así mesmo, na liña do incremento da colaboración entre as políticas de promoción económica locais e das políticas de benestar, atópanse os equipamentos fomentados pola Consellería de Política Social para a atención de proximidade á primeira infancia e ás persoas maiores como son as Casas Niño e as Casas do Maior. Na actualidade, o Concello de Frades conta con 2 Casas Niño de axeitado funcionamento, e o Concello de Trazo conta cunha Casa do Maior, pero é preciso ter en conta a sostibilidade económica a medio prazo destas iniciativas para que sexan efectivas non só en relación ós coidados que ofrecen, senón tamén á posibilidade de xeración de dinámicas económicas de proximidade a medio prazo.

Dentro deste concepto das economías de benestar de proximidade, os equipamentos e os servizos relacionados cos coidados contan cun protagonismo salientable, sendo preciso mencionar que na Comarca atópanse activas un total de 7 Escolas Infantís (4 de titularidade pública e 2 de titularidade privada) e 2 PAI (de titularidade pública) cun total de 340 prazas. Con respecto á atención ás persoas

maiores de proximidade (Centros de Día) existen un total de 3 Centros, sendo o público o localizado en Cerceda, en tanto que os de Oroso e de Ordes son de titularidade privada, ascendendo a un total de 92 prazas das cales 40 son de titularidade pública.

En relación ás prazas residenciais de atención ás persoas maiores, na actualidade existen 3 Centros activos, sendo público o localizado en Cerceda, en tanto que os de Ordes e Oroso son de titularidade social e privada respectivamente, ascendendo a un total de 95 prazas das cales 22 son de titularidade pública.

Como se pode observar, dentro desta relación de equipamentos non é posible atopar ningún relacionado coa atención ás persoas con discapacidade, a pesar da existencia dunha entidade social (Asociación Andaina pro saúde mental) no Concello de Oroso que actúa especificamente con este colectivo dentro do relacionado coa discapacidade intelectual e que xestiona un Centro de Rehabilitación Psicosocial e Laboral no Concello de Ordes autorizado pola Consellería de Sanidade. Así, este é un dos principais baleiros detectados na Comarca que relaciona directamente ós coidados coa capacidade de xeración de economías de proximidade e, polo tanto, dinamización laboral e económica, a raíz da presenza de equipamentos de referencia con persoal de elevada especialización técnica.

Outro dos elementos a ter en conta á hora de analizar as economías do benestar é a presenza de servizos ou programas de elevada capacidade de xeración de empregos. Neste caso, o programa máis salientable é o SAF que, tanto nas súas modalidades de libre concorrència como de dependencia, está a xerar na actualidade emprego para un mínimo de 130 persoas auxiliares nos Concellos da Comarca a través dos seus diferentes prestadores (tanto públicos como privados).

Neste sentido, a pesar da existencia de accións formativas puntuais lideradas polos Concellos, o SAF considérase un xacemento de emprego de importante volume, sobre todo en termos de proximidade, para o cal é preciso seguir facendo esforzos á hora de xerar accións formativas. Ademais, tendo en conta a realidade do principal colectivo obxectivo destas accións formativas, é preciso xerar itinerarios que engloben dende a obtención dos requirimentos académicos necesarios para acceder ó Certificado de Profesionalidade, ata a obtención do propio Certificado.

Finalmente, dende unha perspectiva integral de fortalecemento da dinámica demográfica, considérase básico o traballo de reforzo dos servizos de benestar, sobre todo atendendo á importante dispersión xeográfica da poboación e á inexistencia de servizos relacionados coas persoas con discapacidade; a ampliación da oferta de equipamentos e servizos de conciliación da vida familiar e laboral tanto para a primeira infancia como para as persoas maiores de carácter non residencial e de proximidade; a mellora na formación e inserción laboral de calidade das ocupacións relacionadas coa prestación de servizos de benestar; así como avanzar na construción de *coalicións internas* municipais entre os departamentos de benestar, promoción económica ou asesorías xurídicas, por exemplo, que relacionen os diferentes servizos municipais co obxectivo de fortalecer iniciativas de xeración de oportunidades laborais de proximidade e de mellora da inclusión laboral.

B) O avellentamento e a soidade.

Tal como se comenta, a Comarca presenta unha evolución á baixa na súa poboación no período analizado, focalizándose esta evolución en tódolos Concellos coas excepcións dos Concellos de Ordes e de Oroso, se ben por motivacións diferentes.

Esta evolución da poboación ten como complemento o incremento paulatino da idade media e, polo tanto, o proceso de avellentamento. Así, a Comarca xa superaba a idade media de Galicia e da provincia a principios de século, mantendo na actualidade unha diferenza situada ó redor de 1 ano na idade media da poboación.

Con todo, é preciso mencionar que esta diferenza atópase influída, á alza, pola situación de Concellos como o de Tordoia, Trazo ou Mesía que superan o 30% de persoas maiores de 65 anos, en tanto que tamén é influída á baixa, neste caso, por Concellos como Ordes e, sobre todo, Oroso que conta cunha importante porcentaxe de persoas menores de 20 anos.

É dicir, como se mencionaba con anterioridade, obsérvanse dúas situacións diferentes na Comarca en relación ó avellentamento xa que, se ben é posible incluír a case a totalidade do territorio dentro da liña xeral de Galicia e da provincia, esta situación non é aplicable ós núcleos urbanos de Ordes e, sobre todo, de Oroso, de salientable dinamismo demográfico, a pesar de que en termos xerais se debe indicar que os índices de avellentamento e sobre avellentamento para a Comarca presentan proxeccións de futuro superiores ós de Galicia e da provincia.

Este contexto e as previsións de futuro determinan que, nas proxeccións oficiais para o ano 2030, os grupos de poboación de maior volume sexan os de persoas con 55 anos e máis, con especial incidencia das mulleres de 85 anos e máis, co que isto comporta tanto para a presenza de necesidades sociais como da reposta ás mesmas por parte dos equipos de benestar.

O avellentamento é un aspecto da realidade demográfica que afecta na actualidade, sobre todo, ós núcleos máis rurais da Comarca que, como se mencionaba con anterioridade, son os que máis están a sufrir o devalo demográfico e incluso a desertización. Así, nos núcleos urbanos estase a producir un proceso de concentración da poboación de menor idade, ficando nos núcleos rurais as persoas de maior idade, co cal a curto prazo o fenómeno do avellentamento e da dispersión atópanse vencellados, determinando os requirimentos das medidas deseñadas para dar cobertura a este perfil da poboación.

O vencello entre ruralidade e avellentamento (e, por extensión a medio prazo, a soidade) é claro a curto e medio prazo, pero este non é único xa que nos núcleos urbanos de Ordes ou de Sigüeiro tamén se están a producir casos de soidade de persoas maiores, así como outro tipo de casos que vencellan a soidade coa inexistencia de redes sociais de apoio e que teñen como derivada a presenza da exclusión social. Con todo, os enfoques recomendados para a actuación con estes colectivos son de carácter proactivo e familiar, se ben estes enfoques baten cunha realidade xeral da actuación dos departamentos locais marcada pola elevada intensidade operativa da reactividade e a tramitación de recursos, sobre todo nos Concellos de menor poboación.

Así, dentro das medidas que na actualidade se están a poñer en práctica que poden incidir en materia de avellentamento e soidade atópanse as relacionadas coa teleasistencia e o SAF, consideradas como ferramentas básicas para paliar a soidade. Neste sentido, tamén se recoñece a importante potencialidade que teñen os programas de voluntariado, aínda que na actualidade considérase un elemento no que mellorar a nivel de deseño dos propios programas e de coordinación e traballo coas persoas voluntarias, se ben este programa ten na actuación da Cruz Vermella en Ordes unha importante e recoñecida experiencia que debe ser ampliado ó traballo de acompañamento, complementando ó voluntariado que na actualidade desenvolve a Mancomunidade e que se está a centrar en aspectos relacionados coa cultura.

Este recoñecemento por parte dos equipos de benestar locais das limitacións no traballo co voluntariado tamén se estende ás relacións coas diferentes entidades sociais que teñen a súa localización na Comarca, ou que prestan servizos na mesma. Así, alén de experiencias puntuais de éxito como é o caso mencionado da Cruz Vermella, recoñécese que a mellora na coordinación e nos fluxos de información coas entidades suporía ampliar as ferramentas das políticas locais de benestar, incrementando o seu alcance e incluso mellorando o deseño de medidas, co que isto comportaría en termos de mellora xeral do rendemento a medio prazo das actuacións preventivas.

Dentro desta mesma liña de traballo, atópase a necesidade de incrementar o traballo conxunto coas entidades asociativas territoriais de importante implantación na Comarca, aproveitando o financiamento que Concellos como o de Frades destina ás mesmas e abrindo a posibilidade de establecer traballos conxuntos en relación á detección de necesidades de benestar, codeseño de accións, captación de usuarios/as ou xeración de información local de valor.

Outro dos elementos a ter en conta de cara á mellora xeral da calidade de vida, na liña da xeración de redes coas entidades sociais, é a xeración de actuacións conxuntas con Centros de Saúde e con Centros Educativos. Estas relacións son heteroxéneas xa que, se ben se bota en falla unha maior coordinación cos equipos de saúde para xerar actividades coordinadas ou complementarias de carácter sociosanitario, esta realidade xeral ten matices locais, como pode ser o caso da colaboración entre o servizo de pediatría de Ordes e as actividades de formación lideradas polo Concello; o traballo conxunto entre o Concello de Trazo e o Centro de Saúde en relación ó alcoholismo, por exemplo; ou a colaboración entre o Centro de Saúde de Tordoia co departamento de benestar que se estende a ámbitos que van dende a atención temperá ata, por exemplo, o deseño de menús saudables para o PAI como resposta ós malos hábitos detectados nos nenos e nenas.

Así, conséntase a presenza de prácticas de colaboración de valor, de tal xeito que existe un substrato para a ampliación destas iniciativas cara eidos como pode ser, por exemplo, a soidade e os coidados ás persoas coidadoras.

Con respecto ás actividades en relación ós Centros Educativos, se ben se verifica a presenza de actividades relacionadas co benestar, coa igualdade ou coa prevención, esta presenza considérase descontínua, sobre todo nos Concellos de menor poboación, co cal detéctase unha significativa heteroxeneidade na Comarca con respecto a estes programas a pesar de que é preciso poñer en

valor actuacións como as do Concello de Cerceda, do Concello de Tordoia ou de Ordes de tal xeito que, tal como se indicaba con anterioridade, existe unha importante bagaxe de traballo conxunto.

Ademais, dende un punto de vista da complementariedade, e aproveitando a existencia de diferentes actividades tanto relacionadas coas persoas maiores como coas escolas, os equipos técnicos municipais reflicten a existencia dunha elevada potencialidade para o desenvolvemento de programas de carácter interxeneracional cos que, ademais de mellorar a socialización das persoas maiores, se poidan desenvolver actividades de transmisión de tradicións culturais. Ademais, esta ampliación do perímetro das actuacións para as persoas maiores é posible estendela ás actividades deseñadas polas Concellerías de Cultura ou Deportes, por exemplo, de tal xeito que se incrementen os efectos das mesmas tanto dende o punto de vista sectorial (recuperación de costumes, camiños, oficios...) como dende o punto de vista de reforzo das relacións comunitarias, co que isto comporta en termos da loita contra a soidade.

Un dos elementos importantes á hora de estudar a resposta ó avellentamento é a través da situación actual dos equipamentos especificamente adicados ó coidado das persoas maiores nas súas diferentes modalidades, tanto de carácter residencial como non residencial.

Neste caso, a pesar da existencia de equipamentos na comarca, verifícase un déficit de prazas non residenciais de proximidade de titularidade pública, entendidos como equipamentos de especial interese que inciden tanto na mellora da calidade de vida das persoas usuarias e das persoas cuidadoras, como na xeración de economías de proximidade.

Finalmente, tendo en conta a emerxencia xeral do problema da soidade, considérase necesario reflexionar sobre a ausencia de programas específicos neste sentido nos Concellos da Comarca, aínda que se utilizan diferentes ferramentas (tanto formais como informais) para a súa detección e para o seu tratamento. Así, a vitalidade das redes informais e comunitarias para a transmisión da información sobre a situación das persoas en soidade é un aspecto clave, se ben é preciso potenciar esta vitalidade con programas específicos que relacionen axentes de proximidade (establecementos de hostalaría, comercios de proximidade, parroquias...) de xeito complementario á colaboración institucional cos Centros de Saúde, completando un mapa de *antenas* que permitan a detección destas situacións e o traballo con elas cunha axeitada temporalización sen agardar á cronificación.

C) As múltiples exclusións.

A Comarca de Ordes forma parte da Área Suroriental da Coruña (que comprende as Comarcas de Ordes, Terra de Melide e Arzúa), utilizada polas fontes oficiais á hora de analizar a taxa de risco de pobreza ou cohesión social, amosando os datos que o 14,69% da poboación da devandita Área se

atopa en risco de pobreza³³ (Estratexia Europa 2020 para o ano 2016), o que supón que máis de 5.500 persoas se atopan nesta situación.

A evolución da taxa de risco de pobreza presenta unha salientable caída nos últimos anos, pasando de máis do 23% no ano 2011 ó chan do 14,69 mencionado no 2016, aínda que no 2017 obsérvase un incremento ata superar o 16%. Con todo, coa excepción do ano 2011, os datos xerais da Área amósanse inferiores ós de Galicia e ós da provincia, observando un salientable diferencial dende o ano 2015 de máis de 6 puntos con Galicia que, se ben se tende a reducir, mantense no ano 2017 en máis de 3 puntos.

Xa atendendo á realidade comarcal, é posible observar uns datos de renda dispoñible bruta por habitante inferiores ós de Galicia e da provincia. A diferenza coa renda galega é de máis de 1.800€ anuais, en tanto que a diferenza coa renda provincial supera os 2.700€ para o ano 2015, reducíndose esta diferenza de xeito moi limitado no período 2010 – 2015 a pesar de que a renda da Comarca se incrementa nun 3%.

A nivel municipal os Concellos con maior capacidade son os de Oroso e Cerceda que, aínda que superan os datos dos restantes Concellos, manteñen un diferencial negativo de case 1.000€ e de máis de 1.100€ coa renda galega para o 2015.

En relación ós Concellos de menor capacidade, o Concello de Tordoia é o que conta cunha menor renda e mantén unha diferenza de máis de 3.300€ co dato galego, en tanto que nun segundo grupo localízanse os Concellos de Mesía e Frades que manteñen diferenzas de máis de 2.300€ e de máis de 2.500€ co dato galego respectivamente, e un terceiro grupo atópanse os Concellos de Ordes e Trazo cuxas diferenzas son de máis de 1.800€ e de máis de 1.900€ respectivamente.

A evolución na renda dispoñible dos Concellos é heteroxénea xa que, se ben existe un grupo de Concellos que evolucionan á alza entre o 2010 e o 2015, encabezados por Cerceda cuxo dato medra un 11%, pero seguido por Trazo, Tordoia e Mesía que medran un 9%, 8% e 7% respectivamente; tamén se pode observar outro grupo de Concellos cuxa renda diminúe un 1% (caso de Ordes e Oroso), en tanto que o Concello de Frades amosa unha redución do 3% na renda bruta dispoñible dos seus habitantes.

Os datos oficiais tamén permiten a análise a nivel comarcal e local do peso das prestacións na renda dispoñible, observando que estas prestacións teñen un peso semellante na Comarca con respecto ó dato galego (un 32% en ámbolos casos) e superior ó dato da provincia, que conta cun 31% para o ano 2015.

A nivel municipal a maior parte dos Concellos sitúase en datos comprendidos entre o 36% do Concello de Cerceda e o 31% do Concello de Ordes, se ben é preciso salientar o dato de Oroso que, co seu 24% presenta un salientable diferencial positivo e, por outra banda, o caso de Tordoia co 41%. Así, se ben o peso das prestacións sobre a renda é substancial en todo o territorio, en casos como o

---

³³ Os datos do ano 2017 contemplan como esta cifra ascende ó 16,54%, en tanto que Galicia conta co 20,26% e a provincia co 18,65%.

de Tordoia é un factor central para a comprensión da situación económica xeral, sendo un indicador que medra en tódolos Concellos no período 2010 – 2015.

O contexto socioeconómico comarcal vén marcado pola presenza de Ordes como centralidade e vila de servizos, en tanto que os restantes Concellos salientan pola súa actividade relacionada co sector primario e, no caso de Cerceda, co sector industrial a raíz da presenza de importantes entidades que, con todo, non están a xerar un efecto multiplicador que capilarice no territorio. Neste sentido, ó longo do período 2011 – 2018 a afiliación á Seguridade Social sofre un descenso do 1,6% que afecta, sobre todo, ó réxime de autónomos que baixa un 9%. Ademais, como se menciona, no conxunto da Comarca ten un peso especial o sector agro gandeiro que, complementado co sector servizos, superan o 80% do total das empresas, salientando dentro do sector servizos o relacionado co comercio de proximidade e hostalaría, en tanto que é preciso mencionar que o sector agro gandeiro se atopa en claro descenso.

Incidindo no relacionado coa afiliación á Seguridade Social e cos seus efectos, o número de persoas que están a percibir pensións contributivas sitúase no 2017 nas 9.887 persoas, cun importe medio de 735,64€ mensuais, fronte ós 896€ de Galicia e os 927€ do conxunto da provincia.

Ás exclusións de carácter económico vencelladas co ámbito laboral e coa renda únenselle outro tipo de exclusións relacionadas coa emerxencia das situacións de dependencia derivadas do intenso avellentamento e coa necesidade de coidados.

Neste sentido, un dos elementos máis salientables relacionado coas necesidades de coidados é o impacto que a intensa feminización dos mesmos ten sobre as persoas, sobre o seu emprego/empregabilidade e sobre as súas carreiras profesionais, sobre todo atendendo ás súas cotizacións e á xeración de dereitos relacionados coa xubilación. Así, outra das exclusións máis importantes que se está a observar é a relacionada coa das persoas coidadoras, que ten efectos inmediatos a través da ruptura das súas relacións laborais actuais e das relacións sociais no seu contexto, e que ten efectos diferidos sobre as pensións de xubilación, o que incrementa as posibilidades de risco de pobreza no futuro.

Outra das exclusións máis salientables é a relacionada coa presenza das discapacidades, tanto polas propias persoas con discapacidade que no 2017 eran 2.541 persoas na Comarca, como polas persoas coidadoras, sendo preciso mencionar que na Comarca non se atopan centros dirixidos a cubrir as necesidades destes colectivos co que isto comporta en termos de transporte cara os centros localizados en comarcas veciñas.

Tamén é preciso mencionar o caso das exclusións vencelladas coas adicións de especial incidencia entre a mocidade, entre as que salientan as relacionadas coas tecnoloxías, co repuntamento das drogadiccións e co alcoholismo, para as cales en termos xerais non hai programas estables nos centros educativos liderados dende os departamentos de benestar locais, senón accións puntuais nas que os centros colaboran cos departamentos de benestar e coas entidades sociais, salientando neste campo, por exemplo, o traballo en relación á igualdade do Concello de Cerceda ou do Concello de

Oroso no Programa Aleida-Oroso en colaboración co terceiro sector e co financiamento da Obra Social da entidade financeira La Caixa.

Con todo, en termos xerais, os equipos técnicos de benestar aluden á necesidade de deseñar e implementar nos centros educativos programas amplos e estables relacionados coa prevención, nos que se integren ás familias a través das ANPAS, co obxectivo de incrementar o impacto dos mesmos e a extensión das modificacións da conduta dende o ámbito dos menores ó ámbito familiar.

Finalmente, débese facer unha reflexión sobre a existencia de outro tipo de exclusións como, por exemplo, o das mulleres que exercen a prostitución. Neste sentido, e tendo en conta as múltiples e diferentes arestas desta situación que van dende a presenza de redes internacionais de tráfico de persoas ata as prácticas de inmigración ilegal ou explotación laboral, é preciso dotarse de programas específicos para a atención a estas mulleres na liña da integración sociolaboral efectiva e do acompañamento neste proceso.

D) Os coidados.

Na liña do mencionado, é preciso reiterar que a Comarca conta cunha importante presenza de diferentes tipos de equipamentos de servizos sociais, salientando tanto o relacionado coa atención á primeira infancia e coa atención ás persoas maiores con prazas de carácter residencial e non residencial.

Ademais, nos últimos anos esta dotación estase a incrementar coas Casas Niño do Concello de Frades e a Casa do Maior aberta recentemente no Concello de Trazo, aínda que este último equipamento está a contar co problema engadido do transporte especializado que limita as súas capacidades a pesar do interese que entre os equipos técnicos locais esperta este equipamento.

Na actualidade, en relación á atención á primeira infancia, atópanse activos un total de 9 equipamentos (7 escolas infantís e 2 PAI) localizados en tódolos Concellos agás nos de Mesía e Frades que, como se mencionou, conta con dúas Casas Niño e que a curto prazo agarda compartir a xestión dun novo PAI. Das 7 Escolas Infantís localizadas na Comarca, 3 situadas nos Concellos de Ordes e Oroso son de titularidade privada, o que amosa tanto a insuficiencia nestes Concellos da oferta pública como as dificultades futuras debido, no caso do Concello de Ordes, á previsión de peche dun equipamento privado agravando así a insuficiencia da oferta. Neste mesmo sentido, detéctanse problemas de oferta en Concellos como o de Trazo, de tal xeito que é preciso habilitar medidas para o incremento do servizo tales como a remodelación do equipamento para incrementar o número de prazas, sendo preciso valorar tamén outro tipo de alternativas relacionadas co incremento das horas efectivas da prestación do mesmo que resolvan o problema sen comprometer unha sobredotación do servizo.

Con respecto ós equipamentos para a atención ás persoas maiores de carácter residencial a oferta é de 3 centros (de titularidade pública, privada e de iniciativa social) en Cerceda, Ordes e Oroso que suman un total de 95 prazas. En relación ás prazas de carácter non residencial, a oferta tamén é de 3

equipamentos (un de titularidade pública e dous de titularidade privada) situados nos mesmos Concellos que ofertan un total de 92 prazas.

Neste sentido, tal como se menciona ó longo do documento, verificase un salientable déficit de prazas que, se ben afecta tanto á atención á primeira infancia (co que isto comporta para a conciliación da vida familiar e laboral) como ás persoas maiores, ten no relativo ás prazas residenciais e non residenciais para as persoas maiores o seu maior punto feble, sobre todo tendo en conta que nas prazas non residenciais só 40 son de titularidade pública e nas residenciais esta cantidade redúcese a 22, cos efectos que esta limitación da oferta pública ten en termos de equidade.

Ademais, tal como se reflicte con anterioridade, é de especial importancia a ausencia de equipamentos de proximidade dedicados especificamente á atención ó colectivo de persoas con discapacidade (tendo en conta amplitude e necesidades específicas deste colectivo e das súas diferentes circunstancias). Esta ausencia, conxuntamente coa dispersión da poboación na Comarca supón a necesidade de importantes desprazamentos para estas persoas agravando así a súa situación e as tensións derivadas da familiarización dos coidados que, na actualidade, é a ferramenta básica de atención.

Con todo, a ausencia de equipamentos específicos non supón a ausencia de entidades sociais que traballen co colectivos de persoas con discapacidade, salientando neste punto a presenza de entidades como Andaina (de actuación específica na atención á saúde mental) que, situada en Sigüeiro, está a actuar de xeito intenso xestionando un Centro de Rehabilitación Psicosocial e Laboral autorizado pola Consellería de Sanidade en Ordes.

Neste sentido, atendendo ó liderado da iniciativa social nas actividades destinadas ó colectivo de persoas con discapacidade e á xestión do equipamento de carácter sanitario xa mencionado, a relación entre entidades públicas e sociais amósase como un dos grandes potenciais da Comarca na liña da creación de redes comarcais de entidades para o benestar co que isto comporta en termos de ampliación das capacidades conxuntas de deseño de medidas de benestar ou de profundidade das mesmas.

A elevada importancia da iniciativa social na política de coidados a nivel local e comarcal supón que a política de benestar debe prestar especial atención á colaboración con estas iniciativas dende un duplo punto de vista conformando un escenario de interdependencia. En primeiro lugar mellorando a intensidade dos fluxos de información entre entidades e equipos municipais, co obxectivo de avanzar no deseño de medidas conxuntas e, polo tanto, de ampliar tanto o abano de medidas como a súa profundidade. En segundo lugar, dende a mellora da estabilidade do funcionamento dos equipamentos das iniciativas sociais, tanto máis canto estes equipamentos se están a focalizar no colectivo das persoas con discapacidade para os cales o sector público non está a dar respostas de proximidade.

Así, na procura desta estabilidade local e da sustentabilidade das iniciativas sociais, dos equipamentos que estas xestionan e dos seus equipos técnicos, amósase preciso non só que os Concellos avancen na colaboración, senón que esta filosofía da estabilidade se estenda ós programas

de colaboración sostidos dende ámbitos como a Deputación da Coruña, co que isto supón á hora de multiplicar a potencialidade das redes comarcais e das políticas locais de benestar a través de iniciativas innovadoras.

Outro dos elementos centrais das políticas de benestar en relación ós coidados ás persoas no ámbito local é, sen dúbida, o SAF nas súas dúas modalidades (dependencia e libre concorrencia). Este servizo, que é dunha salientable intensidade en recursos económicos e humanos, na actualidade está a chegar a máis de 425 fogares na Comarca con máis de 118.000 horas de servizo, e dando emprego directo a máis de 130 profesionais auxiliares, co cal o servizo conxuga á perfección a potencialidade de creación de postos de traballo de proximidade coa atención individualizada a un elevado número de usuarios/as.

Esta elevada importancia cuantitativa do SAF supón unha elevada tensión en termos de servucción para os Concellos, para a cal se utilizan as formas de xestión directa e indirecta. Neste sentido, é salientable a amplitude dos custos/hora mencionados dende os equipos técnicos de benestar, que van dende os 16,25€/hora do servizo de libre concorrencia de Oroso ós 12,89€/hora tamén da libre concorrencia de Tordoia, así como a heteroxeneidade na presenza de ferramentas informatizadas de xestión do propio servizo.

Con todo, a pesar da importancia do SAF e da súa elevada potencialidade, é preciso facer fincapé no esforzo que os equipos locais de benestar están a asumir para evitar a *hiperfocalización* da política de benestar local en torno ó devandito SAF, respondendo así a unha variedade de necesidades sociais. Estes son os casos, por exemplo, do Concello de Tordoia coas intensas relacións establecidas cos centros educativos e co centro de saúde que chegan ata o codeseño de menús infantís saudables; do Concello de Oroso co seu programa de madrugadores “Bos días Cole” ou cos Martes Saudables onde se informa ás persoas maiores do uso axeitado da medicación; do Concello de Cerceda coa iniciativa do programa “Acción Social” en Radio Cerceda; ou coa colaboración entre a Mancomunidade e Cruz Vermella a través de múltiples accións salientando o importante programa de voluntariado.

De tódolos xeitos, un dos aspectos relacionados cos coidados nos que é preciso incidir é na atención ás persoas coidadoras. Neste sentido, nos Concellos detéctase a importancia do traballo organizado coas persoas coidadoras tanto a nivel formativo como a nivel de asistencia de carácter psicolóxico individual ou grupal, pero este é un eido no que aínda non se está a afondar con intensidade, pero para o cal se pode aproveitar tanto a fertilidade do ecosistema do TSAS (sobre todo en relación co colectivo de persoas con discapacidade), como as propias actividades desenvolvidas dende os Concellos (en eidos como a cultura ou o deporte, por exemplo) xerando efectos multiplicadores e maiores posibilidades de inclusión relacional das persoas coidadoras.

E) Os equipos locais de benestar.

A evolución das modalidades de financiamento que a Sección de Benestar da Deputación da Coruña pon a disposición dos Concellos menores de 20.000 habitantes supón unha variación nas posibilidades dos servizos a raíz dun dobre efecto.

Por unha banda, o financiamento do profesional de apoio administrativo e de persoal técnico complementario ó/á traballador/s social de referencia permite completar dende un punto de vista integral ó equipo inicial, permitindo tanto unha maior axilidade administrativa e unha mellor atención inicial ó público, como unha atención multidisciplinar ós diferentes casos, achegando tamén posibilidades de ampliar o abano de servizos ofrecidos dende os Concellos.

Por outra banda, a fonda variación do financiamento do SAF da modalidade de libre concorrncia supón un incremento no ingreso dos Concellos e, polo tanto, unha maior capacidade á hora da prestación deste servizo que, como se puido observar, aínda non é posible avaliar e que tamén depende doutros factores individuais de cada Concello como pode ser o referente á existencia de sistemas de xestión informatizados ou o rendemento dos equipos propios ou de prestadores externos.

A evolución do financiamento da Deputación da Coruña, vencéllase coa maior capacidade dos Concellos á hora de incrementar os seus equipos técnicos e administrativos dos departamentos de benestar, así como coas posibilidades do SAF básico. Neste sentido, é preciso mencionar a presenza na Comarca da Mancomunidade de Concellos que, en termos do financiamento da Deputación da Coruña da Área de Benestar, está composta polos Concellos de Ordes e Frades e que conta con competencias en servizos sociais así como coa xestión do SAF dos Concellos mencionados.

Así, na actualidade a Deputación está a financiar, no caso da Mancomunidade, o posto de A2 correspondente á coordinación do programa de Educación Familiar desenvolvido pola propia Mancomunidade, así como 2 postos de auxiliar administrativo. Con respecto a estes postos, un deles, que debería prestar servizo no Concello de Frades, non se atopa cuberto no 2018 e 2019, agardándose a súa cobertura para finais do devandito 2019. O segundo destes postos de apoio administrativo atópase cuberto na actualidade. As funcións deste apoio administrativo financiadas pola Deputación atópanse desenvolvidas pola Coordinadora do equipo de Servizos Sociais da Mancomunidade, conxuntamente coas súas funcións iniciais de Traballadora Social. Neste sentido, salientase a necesidade de contar con apoio administrativo específico xa que como se pode observar, este é limitado e, no caso do Concello de Frades, inexistente.

En relación ó Concello de Tordoia, o financiamento da Deputación engloba ó posto de A2 coordinadora do programa de Educación Familiar e ó apoio administrativo, situación tamén extensible a Trazo e a Cerceda, en tanto que Oroso non conta con apoio administrativo a pesar da existencia de financiamento debido a razóns de carácter xurídico.

No Concello de Mesía a Deputación está a financiar 1 posto de A2, que efectivamente corresponde á coordinación do programa de Educación Familiar, así como 2 postos de apoio administrativo dos que se verifica a colaboración a tempo parcial co Departamento de Benestar municipal dun deles.

Con respecto á prestación do SAF de Libre Concorrenca, a evolución da modalidade de financiamento da Deputación non vai seguida dunha evolución ascendente homoxénea en tódolos Concellos da Comarca, reiterando así a existencia de elementos de xestión que inciden directamente no rendemento do servizo.

Así, a pesar de que en termos xerais o número de horas prestadas de Libre Concorrenca polos Concellos ascende un 8% pasando no 2018 as 16.700 horas, esta evolución responde sobre todo ós casos de Tordoia (que incrementa un 14%), de Mesía (incrementa un 35%) pero, sobre todo, ós de Oroso (que incrementa un 77%) e de Frades (que incrementa un 83%).

Con respecto ós restantes Concellos, Cerceda reduce o seu servizo nun 13%, en tanto que Ordes e Trazo redúceno nun 22% en un 27% respectivamente. Con todo, a previsión a curto prazo destes Concellos é a unha importante expansión do servizo, se ben en termos xerais é preciso ter en conta que ó se vencellar a Libre Concorrenca coa atención ás persoas que están no proceso de valoración da dependencia e aínda non reciben os servizos da Lei de Dependencia, os factores que inciden nas horas efectivamente prestadas do SAF Libre Concorrenca son múltiples.

Na actualidade os equipos SAF que prestan servizo na Comarca superan as 130 auxiliares, o que amosa a intensidade en recursos humanos do servizo, así como a súa intensidade en termos de xestión xa que se están a superar os 425 fogares nos que se presta servizo. Así, os equipos técnicos consideran que a xestión do SAF (de ámbalas modalidades) está a supoñer un reto salientable, chegándose en diferentes Concellos a un tope operativo relacionado coas capacidades económicas, coa capacidade técnica e coa presenza de persoas capacitadas no territorio que integren os equipos dos diferentes prestadores. Neste sentido, débese salientar a presenza da externalización como sistema de xestión en numerosos Concellos da Comarca (agás en Tordoia e Mesía), así como a elevada consideración coa que conta na actualidade a prestación no Concello de Oroso onde se introduce o concepto *axente do cambio* para aludir á función das profesionais auxiliares, ampliando o perímetro inicial do traballo destas profesionais cara novas funcións que superan as tradicionais.

Dentro deste mesmo aspecto, débese facer especial referencia á necesidade de ampliar os esforzos na formación de persoas que integren os equipos SAF. Así, as accións formativas lideradas pola iniciativa pública municipal para fomentar a obtención dos certificados de profesionalidade esixidos para o traballo no SAF, son fragmentadas e puntuais, polo que se ben poden resolver situacións puntuais de demanda de recursos humanos capacitados, esta necesidade segue a existir. De tódolos xeitos, de cara á cobertura das necesidades do servizo, tamén é preciso ter en conta a importante flexibilidade horaria inherente ó SAF así como a temporalidade das contratacións, elementos estes que dificultan a atracción de profesionais formadas e o seu asentamento no sector a medio prazo, co que isto comporta á hora de limitar a potencialidade que ten este sector á hora de xerar emprego de proximidade.

Como se mencionaba con anterioridade, o elemento que está a determinar a carga de traballo dos equipos de benestar é o relacionado coa atención ás persoas maiores e coa dependencia, así como coa xestión de ámbalas modalidades do SAF, o que dá nun escenario de *hiperfocalización* no que

sobre todo se insiren os Concellos de menor volume e de equipos máis limitados, a pesar dos esforzos que se están a facer por parte dos equipos técnicos.

Así, amósase preciso incidir tanto na estabilidade do financiamento para a dotación dos equipos, como no seu incremento e na mellora do apoio que estes reciban dende a óptica da multidisciplinaria, co obxectivo tanto de ampliar o alcance das accións como de mellorar a súa profundidade, favorecendo a existencia de exemplos de transversalidade interna que multipliquen o efecto dos programas emprendidos, e evitando prácticas de *hiperfocalización* na xestión do SAF que reducirían a capacidade de resposta local ás novas e emerxentes necesidades sociais de colectivos diferentes ó das persoas maiores.

Ademais, finalmente, sobre todo tendo en conta o peso que as entidades sociais teñen a raíz da xestión de equipamentos sanitarios de referencia para o traballo co colectivo de persoas con discapacidade, salienta a necesidade de mellorar o traballo co TSAS da Comarca. Neste sentido, ademais de ser preciso emprender de xeito xeral en tódolos Concellos prácticas de contratación pública socialmente responsable seguindo exemplos xa presentes na provincia, é preciso intensificar as relacións entre os equipos técnicos dos Concellos e das entidades. Estas relacións terían un efecto multiplicador das accións lideradas polos departamentos de benestar dos Concellos, ofrecendo a posibilidade de chegar a novos potenciais usuarios/as a raíz da mellora, por exemplo, dos sistemas de difusión e captación, e xerando complementariedades que incrementen a información obtida polos equipos técnicos para mellorar a profundidade dos programas relacionados, por exemplo, co colectivo de persoas con discapacidade.

4.2 AS PRINCIPAIS RECOMENDACIÓNS.

A) A evolución demográfica

Atendendo ó exposto nos apartados adicados á evolución demográfica, é posible observar dúas realidades diferenciadas na Comarca. Nunha delas, que corresponde a tódolos Concellos agás ós núcleos urbanos de Ordes e de Sigüeiro, en Oroso, a caída da poboación é un elemento característico que, incluso en diferentes Concellos e parroquias, poden levar á presenza do fenómeno da *demotanasia*, xa que a nivel municipal caídas superiores ó 25% - 30% da poboación en Concellos menores de 3.000 habitantes pódense considerar como situacións de fonda preocupación, sobre todo de se considerar en relación ó elevado avellentamento.

Na segunda realidade, correspondente ós núcleos urbanos de Ordes e de Sigüeiro, obsérvase unha tendencia ó incremento da poboación, se ben con intensidades diferentes. Así, o núcleo urbano de Ordes convértese en centralidade comarcal, atraendo poboación e amosando unha importante capacidade para equilibrar as cifras de caída do resto do territorio do propio Concello. Con respecto a Sigüeiro, a súa realidade vencéllase non á dinámica comarcal, senón á súa localización próxima a Santiago de Compostela a través da N-550, de tal xeito que, conxuntamente cos equipamentos

industriais instalados nas súas proximidades, convértese nun polo de atracción de poboación en idade laboral, co que isto comporta á hora de diferenciar as necesidades de benestar das restantes parroquias do propio Concello de Oroso.

Neste sentido, a pesar da existencia na Comarca de polos de atracción demográfica como poden ser o caso de Ordes e de Sigüeiro, e da existencia dun polo industrial no Concello de Cerceda, a realidade da Comarca amosa que non é posible desvincular a evolución demográfica da evolución económica xeral do territorio, de tal xeito que o proceso de *demotanasia* no que se atopa inmerso parte do territorio rural galego vén determinado por un conxunto de razóns de carácter económico que afectan á vitalidade social e, polo tanto, á vitalidade demográfica que, como consecuencia, reséntese a través de múltiples síntomas como son, por exemplo, a emigración ou a presenza de constantes saldos vexetativos negativos.

Así, considérase que un dos fundamentos para a reversión da evolución demográfica observada é o vencello entre as estratexias locais de promoción económica e emprego e as estratexias de benestar da poboación, de tal xeito que non só se produza unha maximización do aproveitamento e expansión dos sectores económicos de proximidade, senón que os servizos de benestar se convertan en parte desta expansión de proximidade a través do seu desenvolvemento como complementos imprescindibles para a conciliación e a calidade de vida da poboación.

Dentro deste marco de interpretación é preciso atender á potencialidade que o benestar ten como xerador de economías de proximidade, debendo facer referencia á elevada complementariedade existente entre as titularidades pública, privada e social dos diferentes equipamentos, así como ás necesidades de servizos intensos en recursos humanos como é o SAF. A resposta ós retos e ás necesidades dos servizos e das entidades xestoras comportarán, dende este punto de vista, un paso adiante para a xeración de economías de proximidade e para a dinamización socioeconómica do territorio.

Ademais, é preciso ter en conta a necesidade de que os departamentos de benestar municipais expandan a súa actuación rachando coa *hiperfocalización* mencionada que afecta, sobre todo ós Concellos de menor volume, e asentando prácticas de colaboración estables con centros educativos ou entidades asociativas locais, de tal xeito que sexa posible retomar un traballo de carácter comunitario que será parte indispensable para a mellora da calidade de vida xeral da poboación e para a xeración de novas dinámicas de integración que fagan ó territorio atractivo.

Recomendación 1. Xeración de estratexias compartidas entre os Departamentos de Promoción Económica e Emprego locais cos de Benestar.

Esta recomendación responde á dinámica dos Concellos que presentan unhas maiores dificultades á hora de establecer medidas conxuntas entre os departamentos de promoción económica e emprego e o de benestar, na liña de fomentar as economías do benestar e, en termos xerais, o desenvolvemento local co obxectivo de loitar contra o despoboamento.

Neste sentido, a nivel Comarcal obsérvanse prácticas de colaboración entre as políticas de promoción económica e as de benestar como, por exemplo, no caso de Cerceda a través da súa Bolsa de Traballo ou do Programa +emprego que se leva con Tordoia, nos casos de Oroso, Frades e Ordes coa orientación laboral e axente de emprego que depende da Mancomunidade e que tamén conta con Bolsa de Traballo, así como no caso de Mesía que tamén conta con Bolsa de Traballo.

Con todo, en termos xerais, as relacións entre as políticas de promoción económica e emprego e as de benestar local considéranse susceptibles de seren máis intensas tanto dende un punto de vista formal, xerando espazos de encontro entre os diferentes equipos técnicos, como dende un punto de vista informal, aproveitando a proximidade e o limitado tamaño dos Concellos para xerar actuacións en rede sen necesidade de incrementar as esixencias de carácter formal. Neste sentido, esta última é unha opción para os Concellos onde as políticas de benestar e as de promoción económica e emprego non contan con estratexias compartidas ou espazos de encontro salientables.

Como se menciona ó longo do documento, a Comarca conta con centralidades (os Concellos de Ordes, Oroso e Cerceda) que a constitúen nun núcleo propio de xeración de economías de proximidade xa que contan con sectores tractores de elevada intensidade en recursos humanos, salientando o sector industrial e as empresas auxiliares do mesmo no caso de Cerceda. Neste sentido, é preciso afondar no desenvolvemento destes sectores así como doutros de carácter complementario que dean continuidade ó pulo territorial na liña de impedir o devalo poboacional, capilarizando este desenvolvemento a nivel territorial e espallándoo por todo o territorio.

Nesta liña, é preciso focalizar a atención sobre as repercusións que o proceso de descarbonización da economía ten sobre as instalacións térmicas de Meirama, afectando ó Concello de Cerceda, pero tamén a toda a economía comarcal. Esta é situación para a cal se deben xerar alternativas de valor e de proximidade que eviten a desaparición de actividade económica como consecuencia do mencionado proceso global.

Este desenvolvemento socioeconómico debe ser harmónico, para o cal se recomenda a introdución da visión do benestar como elemento consubstancial na acción municipal. Esta visión, que dará na creación de *coalicións internas de benestar*, suporá tanto a introdución da necesaria planificación dos servizos de benestar (servizos de conciliación, servizos de transporte público...) para dar resposta á creación de novas iniciativas económicas que reterán/atraerán persoal, ó mesmo tempo que estes servizos de benestar serán identificados como fontes de ocupacións cualificadas que redundarán na retención/atracción de poboación.

Dentro destas *coalicións internas de benestar*, como se menciona con anterioridade, salientan ferramentas como as bolsas de traballo municipais que poñan en relación ás entidades demandantes de recursos humanos e ás persoas demandantes de emprego. Esta é a liña presente a través da Mancomunidade de Concellos da Comarca de Ordes en Concellos como Oroso, Frades ou Ordes, en tanto que Mesía conta con Bolsa de Traballo propia e Concellos como Cerceda ou

Tordoia comparten programas de fomento do emprego (a pesar de que este último non conta con Bolsa de Traballo), aínda que en termos xerais é preciso un afondamento na ferramenta e a mellora da intensidade dos traballos de difusión e intermediación, así como a súa implantación en Concellos como o de Trazo.

Así, é preciso aproveitar o caudal de información xerado polas Bolsas (tanto a nivel de oferta como de demanda) para planificar actividades de formación ou fomentar a creación de iniciativas empresariais locais que dean resposta ás demandas sociais non cubertas na liña da xeración de economías do benestar.

Ademais, é preciso incluír dentro desta planificación xerada a raíz das coalicións internas de benestar, a necesidade de potenciar os programas de conciliación, como son os relacionados cos servizos de madrugadores presentes en diferentes Concellos ou, dun xeito máis amplo, os equipamentos de conciliación relacionados coa atención á primeira infancia que, no caso de Ordes, presentan insuficiencias salientables, e que en casos como Cerceda ou Trazo se está a valorar a súa ampliación, en tanto que en Mesía prevese abrir en breve un PAI compartido con Frades.

Nesta mesma liña, e tendo en conta a multifuncionalidade das diferentes recomendacións, é preciso ampliar as actividades de conciliación relacionadas coa atención á primeira infancia, dotándoas de contidos relacionados coa transmisión de valores comunitarios ou coa mellora do coñecemento da contorna, de tal xeito que poidan ser núcleos de xeración de novos vencellos, así como de realización de actividades interxeneracionais.

Dentro da relación entre a dinamización económica do territorio (ou a continuación da mesma) e as políticas de benestar, o SAF é un servizo de elevado impacto en termos de creación de postos de traballo e de indubidable valor social. Na actualidade, o SAF xestionado polos Concellos está a xerar ó redor de 130 postos de traballo de proximidade, co cal non é posible abstraerse da importancia deste servizo a nivel laboral, debendo avanzar tanto para consolidar este servizo como para mellorar as condicións xerais do mesmo garantindo así que sexa considerado atractivo a nivel laboral.

Dentro desta lóxica, é preciso facer referencia ás ferramentas que na actualidade están a disposición das administracións locais á hora de incidir na dinamización económica local. Neste sentido, a lexislación vixente a través da utilización de cláusulas sociais, laborais e medioambientais, así como da reserva de contratos³⁴, permite mellorar a colaboración cos centros especiais de emprego, dos cales na Comarca atópanse un no Concello de Frades, o cal contribúe á xeración de economías de proximidade de especial valor para colectivos específicos.

---

³⁴ Disposición adicional 4ª da Lei 9/2017, do 8 de novembro, de contratos do sector público, pola que se traspoñen ó ordenamento xurídico español as Directivas do Parlamento Europeo e do Consello 2014/23/UE e 2014/24/UE, de 26 de febreiro do 2014.

Recomendación 2. Mellora da oferta comarcal de formación dirixida á atención ás persoas.

Na liña de considerar os equipamentos e os servizos de benestar como centros de xeración de economías de proximidade (ademais da súa obvia función inicial de atención ás persoas usuarias), estes equipamentos actúan como centros de atracción de persoal formado.

Así, alén da consideración de que os IES da Comarca non contan con formación profesional relacionada coa familia dos servizos socioculturais e á comunidade, é preciso realizar unha reflexión sobre a necesidade de afondar nas accións formativas iniciadas dende os Concellos para, entre outros elementos, incrementar a oferta de persoas co certificado de profesionalidade que habilita para exercer no SAF que, atendendo ó criterio dos equipos locais de benestar, está a ver unha importante expansión que continuará a medio prazo.

Neste sentido, son diferentes as accións formativas que non están a xerar os efectos esperados por falta de alumnado como é o caso, por exemplo, das emprendidas nos programas integrados polos Concellos de Carral, Cerceda e Tordoia que, sen custo para o alumnado, non acadaron as persoas matriculadas inicialmente contempladas. Estas iniciativas de formación levadas adiante tamén dende a Mancomunidade, tamén son desenvolvidas, por exemplo, por entidades prestadoras externas de SAF con contratos en vigor na Comarca e, con todo, non se acada o obxectivo de contar con suficientes persoas formadas como para integrarse nos equipos SAF.

Así, é preciso mellorar a oferta comarcal de formación a través da súa ampliación para contar coas persoas que, na actualidade, non teñen a ESO e, polo tanto, puideren acceder á obtención do certificado de profesionalidade. Deste xeito, a través desta ampliación poderase incrementar o público obxectivo das accións formativas específicas para a atención ás persoas dependentes, facilitando o acceso a colectivos que ata o intre foran excluídos.

Ademais, ferramentas como os obradoiros de emprego demostraron ser de importante utilidade polo que é preciso incidir nelas mellorando a selección de perfís e garantindo que os/as profesionais formados/as accedan ós postos de traballo ofertados polos diferentes prestadores.

Como se pode observar, estas accións xerarán persoal formado para a súa inserción nos equipamentos de benestar que se localizan na Comarca, o cal redundará, como se menciona con anterioridade, tanto na mellora da prestación de servizos, como na xeración de economías de proximidade para a atracción/retención de poboación.

Recomendación 3. Establecemento dun programa de actuación conxunta entre os departamentos de benestar locais, os CEIP, os IES da Comarca e as ANPA.

Tal como se menciona ó longo do documento, os equipos técnicos dos Concellos consideran o traballo en rede coas institucións educativas un aspecto no que é preciso mellorar e do cal depende o éxito de numerosas accións de carácter multisectorial. Con todo, a pesar deste

recoñecemento, tamén é preciso mencionar a existencia dunha importante experiencia en Concellos como Cerceda ou Ordes en relación ó traballo de benestar cos centros educativos.

Esta mellora recomendada supón afondar nesta experiencia acumulada polos Concellos mencionados e avanzar con respecto a un modelo de traballo entre os departamentos de benestar locais e os centros educativos de carácter reactivo, pasando a traballar proactivamente, é dicir, establecendo programacións conxuntas estables que, como se indica, poidan responder a diferentes propósitos que van, por exemplo, dende a loita contra as adiccións, ás actividades de carácter interxeneracional, e que deben ser ampliadas ós Concellos de menor volume poboacional e menor capacidade potenciando así o activo co que contan estes Concellos, que é o da proximidade e do contacto constante entre os diferentes profesionais, as familias e o alumnado.

Así, co foco posto na xeración de accións en rede entre os centros escolares e os departamentos locais de benestar, detéctase un amplo espazo de traballo no eido das relacións comunitarias interxeneracionais.

Dentro deste campo, aínda que no marco dun programa de colaboración máis amplo, débense aproveitar as potencialidades que a proximidade xera para o deseño de actividades conxuntas de transmisión de tradicións, oficios, lendas ou toponimias e camiños tradicionais entre as persoas maiores usuarias das actividades de benestar e o alumnado dos CEIP e dos IES.

Estas experiencias poden ser recollidas e recompiladas polo seu elevado interese en termos de difusión en múltiples formatos, tanto entre o público xeral como entre profesionais especializados/as, xerando material de interese para publicacións de carácter académico.

Ademais, esta colaboración entre os departamentos de benestar locais e os CEIP e as ANPA debe ser expandida a outros eidos, entre os cales salienta a posibilidade de deseñar programas de nutrición saudable de proximidade en equidade, accións estas que inciden na xeración de economías locais e que ó mesmo tempo trasladan ó alumnado a posibilidade de almorzar de xeito saudable e equitativo, loitando así contra os casos de risco de pobreza infantil. Neste sentido, é preciso aproveitar o caudal de coñecemento que na actualidade está a acumular o Concello de Tordoia a raíz da colaboración entre o PAI, o departamento de benestar e o Centro de Saúde para a creación de menús saudables.

Ademais, como exemplos de colaboración entre os Concellos e os centros educativos en relación á mobilidade están os Camiños Seguros ou Pedibús, iniciativas levadas adiante en diferentes Concellos que vencella as prácticas comunitarias cun amplo concepto do benestar onde se unen tanto a devandita mobilidade como as prácticas saudables.

Unha derivada salientable do traballo conxunto cos centros educativos é a posibilidade que se abre para os equipos técnicos de xerar novos ámbitos de actuación, tal como é o caso do traballo con colectivos de persoas inmigradas. Neste sentido, recoñécese a necesidade de mellorar o traballo con estes colectivos.

Finalmente, na liña de ampliar o abano de servizos ofertados dende os departamentos de benestar, e en relación coas familias e coa infancia, considérase de especial interese redeseñar e expandir as iniciativas relacionadas coas Escolas de Familia que, en diferentes Concellos, son consideradas de éxito, pero que precisan unha actualización metodolóxica e chegar a maior cantidade de potenciais usuarios/as para mellorar no establecemento/reforzo de redes de socialización, favorecendo a intensificación da vida comunitaria.

Recomendación 4. Establecemento dun programa de actuación conxunta entre os departamentos de benestar locais, os Centros de Saúde e os IES .

Na liña do mencionado con respecto á colaboración entre os departamentos de benestar e as institucións educativas, os equipos técnicos municipais recoñecen o traballo conxunto cos Centros de Saúde como outro dos elementos a mellorar, sempre tendo en conta a existencia de experiencias de éxito como a mencionada en relación ó Concello de Tordoia e a implicación do Centro de Saúde para a elaboración de menús no PAI.

Dentro das posibilidades que abre o establecemento de redes de actuación cos Centros de Saúde, e na lóxica de xeración/rexeneración de hábitos comunitarios que fagan máis atractivo o territorio para a atracción/retención de poboación, atópase o deseño (baixo criterios sanitarios) de actividades relacionadas coa activación física das persoas maiores aproveitando camiños tradicionais e roteiros recuperados, o deseño de obradoiros relacionados coa nutrición saudable, ou o deseño de actividades de información e orientación sobre saúde sexual nos IES.

Neste sentido, a formulación desta recomendación céntrase no incremento do alcance da colaboración entre centros educativos e departamentos de benestar a través da achega do enfoque sociosanitario por medio da colaboración cos Centros de Saúde que, sobre todo nos IES, debe incorporar un importante elemento de saúde sexual.

Ademais, tamén é posible deseñar protocolos de actuación para a detección e actuación en casos de soidade, casos de saúde mental ou casos de adiccións. Así, dun xeito complementario co SAF, a colaboración co sector saúde debe contemplar a redacción de protocolos conxuntos en situacións de emerxencia sanitaria nos domicilios para as persoas auxiliares do devandito SAF.

Recomendación 5. Programa de estabilidade das entidades sociais e das actividades das entidades asociativas radicadas na Comarca.

Ó longo do documento salientase a febleza da presenza de entidades sociais enmarcadas dentro do TSAS na Comarca e, concretamente, daquelas que xestionan centros ou equipamentos que presten servizos a colectivos con especiais necesidades, a pesar de que é preciso mencionar a existencia dunha intensa actividade relacionada coa implementación de accións por parte das entidades sociais operativas na Comarca, en tanto que tamén é preciso recoñecer o traballo da

asociación Andaina que xestiona un Centro de Rehabilitación Psicosocial e Laboral no Concello de Ordes autorizado pola Consellería de Sanidade.

Ademais, tamén é preciso salientar a ampla actividade desenvolvida pola Cruz Vermella de Ordes en relación ás persoas en vulnerabilidade extrema, en relación ás persoas inmigrantes, en relación ás persoas maiores ou a través de accións relacionadas coa interculturalidade e coa saúde. Esta actuación ten como un dos seus alicerces a ampla rede de persoas voluntarias coa que conta esta entidade social, estimada en máis de 60 persoas, co cal non é só unha referencia senón que o seu traballo e o seu liderado en determinados temas convértea nunha parte central da rede de entidades que traballan en benestar na Comarca.

Neste sentido, a existencia de entidades sociais operativas, e a xestión de equipamentos, é un activo de cara a multiplicar os efectos das políticas de benestar, de cara a chegar a novas necesidades sociais e, na liña do defendido neste apartado, de cara a xerar ocupacións de valor e, polo tanto, economías do benestar atendendo a un escenario de interdependencia no que se sitúa, por exemplo, o caso de Cruz Vermella xa mencionado.

Así, non só é preciso que os equipos municipais melloren o seu coñecemento e coordinación coas entidades sociais, e cos servizos que estas ofrecen nos seus equipamentos e na súa actividade xeral co obxectivo de asentir unha actuación conxunta en forma de *rede*, senón que é preciso avanzar cara fórmulas de estabilidade da actividade destas entidades.

Esta estabilidade debe partir, tanto das propias entidades locais como de institucións superiores ós Concellos que teñen entre as súas liñas de actuación a colaboración e o cofinanciamento de entidades sociais. Esta estabilidade debe colaborar para garantir o funcionamento cotiá das entidades e dos seus equipamentos, de elevado interese social local e comarcal, e debe ser o elemento que una ós diferentes actores para a xeración de actividades conxuntas e complementarias.

Ademais, na liña da mellora da colaboración entre Administracións locais e tecido asociativo en clave de benestar, a intensidade dos fluxos de comunicación non só se debe circunscribir ás entidades do TSAS, senón que debe ser ampliada a outras entidades asociativas de carácter cultural, deportivo... Dende este punto de vista, a mellora da comunicación coas entidades asociativas tanto a nivel sectorial como territorial mellorará o deseño e a implementación das accións de benestar, multiplicando o seu efecto e chegando a máis potenciais usuarios/as.

É dicir, a nivel local é preciso contar cunha estrutura de gobernanza informal que dea capacidade ó equipo de benestar de integrar achegas das entidades para a mellora do deseño das actividades, ó tempo que se conte con elas para a difusión e implementación. Do mesmo xeito, as actividades das entidades asociativas deben ser deseñadas atendendo ás prioridades do benestar e da inclusión e deben contar co apoio dos equipos técnicos municipais á hora da súa implementación.

Esta gobernanza xerará maiores capacidades para as accións de benestar, maior riqueza no deseño e maiores posibilidades de mellorar a calidade de vida das persoas, sobre todo tendo atendendo ás circunstancias daquelas que viven en contornas de elevada dispersión.

Como se pode comprobar, dende o liderado local dos departamentos de benestar é posible incidir tanto na dinamización de sectores económicos de elevado impacto laboral, como na creación de estratexias de mellora da vida comunitaria, favorecendo o establecemento de redes de actores que traballen no territorio para a mellora do benestar e a calidade de vida da poboación, e favorecendo de xeito directo e indirecto a capacidade de atracción/retención de poboación na Comarca.

B) A soidade e o avellentamento.

Os datos demográficos analizados abren a porta a un escenario para a poboación da Comarca no que se compaxina o decrecemento e o avellentamento xeneralizado, co ascenso puntual en determinados núcleos de poboación que vén seguido tamén dun ascenso das cohortes de idade máis novas que observable en Ordes e, sobre todo, en Sigüeiro.

Este escenario xeral determina un dobre foco de atención para as políticas de benestar xa que, ademais de centrarse na atención ás persoas maiores, con todo o que comporta atendendo ás liñas do presente documento, é preciso centrarse en servizos de benestar dirixidos á conciliación da vida familiar e laboral non só xa para o fomento e o impulso da demografía, senón para a resposta efectiva a necesidades actuais, tal como acontece en casos como o de Ordes coa insuficiencia en equipamentos de atención á primeira infancia.

Con todo, o marco xeral a nivel comarcal é dunha poboación avellentada e, atendendo á distribución no territorio, de importante dispersión en múltiples núcleos de poboación que se atopan en proceso de desertización, o cal supón a complementariedade en numerosas ocasións dos fenómenos do avellentamento co da soidade a raíz do illamento físico e da ausencia de desprazamentos fóra do núcleo diseminado no que estas persoas habitan.

Dende as políticas de benestar, na actualidade, estase traballando de xeito directo ou indirecto en relación á soidade e ó avellentamento dende un duplo punto de vista. Dende o punto de vista dos coidados, salienta pola súa elevada capilaridade e impacto o SAF que, nas súas dúas modalidades, chega a un elevado número de fogares e de persoas maiores.

Ademais, tamén salientan programas como o Xantar na Casa do Consorcio Galego de Servizos de Igualdade e Benestar ou a Teleasistencia que, tanto en relación á dependencia como o propio da Deputación da Coruña, son ferramentas moi utilizadas e valoradas tecnicamente para o seu uso en situacións de soidade.

Dende o punto de vista comunitario, os Concellos están traballando na xeración dunha salientable oferta de actividades relacionadas coa activación (física, memoria...) ás que subxacen obxectivos implícitos/explicitos de revitalización relacional para as persoas usuarias, aínda que a profundidade

destas accións é fragmentada, de tal xeito que se amosa preciso potencialas e actualizalas, á vez que dotalas de ferramentas complementarias que minimicen o efecto negativo que servizos como o transporte público (ou a ausencia do mesmo) teñen á hora de incidir na vida social das persoas.

Neste sentido, é preciso mencionar que, sobre todo tendo en conta a evolución no perfil das persoas maiores, débese traballar na integración das actividades especificamente deseñadas para este colectivo como poden ser as relacionadas coa cultura ou coa activación física, coas restantes actividades ordinarias planificadas polo Concello. Así, a través da inclusión na programación local da óptica do benestar é posible superar a excesiva focalización nas persoas maiores, xerando sinerxias entre diferentes tipos de colectivos obxectivo, mellorando a socialización interxeneracional e ampliando o abano da oferta para atraer a usuarios/as ós que non se estaba a chegar.

Recomendación 6. Actualización e ampliación das actividades levadas a cabo con persoas maiores.

Na actualidade as actividades relacionadas co envellecemento activo ou, en termos xerais, dirixidas ás persoas maiores, son un elemento común a tódolos Concellos da Comarca que amosan, como se mencionou con anterioridade, non só unha importante vitalidade, éxito e demanda entre os colectivos obxectivo, senón a súa validez tanto dende o punto de vista da actividade levada a cabo, como dende os obxectivos implícitos de mellorar a socialización das persoas maiores e xerar motivacións para saíren dos fogares e se relacionaren, con todo o que isto implica en termos de activación psicolóxica.

Con todo, é posible introducir novos elementos dentro do deseño das programacións co obxectivo de avanzar na súa actualización e incremento da profundidade das mesmas. Así, por exemplo, é posible mellorar no deseño de actividades interxeneracionais tanto a través do contacto entre a programación de accións para as persoas maiores cos centros educativos, como a través da programación de accións para persoas maiores que se vencellen con entidades sociais ou veciñais na que se integre de xeito explícito á mocidade ou á infancia.

Este é un exemplo de posibilidades de ampliación do alcance das actividades dirixidas ás persoas maiores que, en termos xerais, deben ser obxecto de actualización metodolóxica e de innovación.

Ademais, é preciso indicar que a curto/medio prazo vai haber un troco substancial dos perfís de persoas maiores usuarias destas actividades, emerxendo un tipo de persoa maior activa, usuaria da tecnoloxía e con inquedanzas de carácter cultural; características estas ás que se deben adaptar as programacións actuais para manter a súa vitalidade e éxito aproveitando, por exemplo, o coñecemento e a rede de participantes e asistentes xerada en actividades como pode ser o programa Camiños de Coñecemento e Experiencia – Proxecto de Democratización do Coñecemento que se desenvolve dende a USC dentro do Programa Universitario de Miores de IV Ciclo que foi desenvolvido no Concello de Ordes.

Así, ábrese a posibilidade de introducir a óptica do benestar nas actividades desenvolvidas relacionadas co sendeirismo, coas novas tecnoloxías, ou coa organización de viaxes e excursións,

potenciando o seu contido cultural, de recuperación etnográfica e, na liña do mencionado con anterioridade, aproveitando para a introdución da óptica interxeneracional.

Recomendación 7. Deseño e implantación de programas de prevención do deterioro cognitivo e de traballo con familiares cuidadores.

Na actualidade existen experiencias de Concellos da provincia que se forneceron de programas de prevención do deterioro cognitivo de elevado éxito e que non se atopan implantados na Comarca. Estas experiencias están a ser lideradas tanto polas administracións locais como por entidades sociais que veñen traballando ó longo dos últimos anos nestas iniciativas.

Neste sentido, considérase de interese o deseño e a implantación de programas específicos de prevención do deterioro cognitivo a través da detección e realización de actividades de estimulación cognitiva, activación física e activación social das persoas, tendo en conta a prestación de servizos auxiliares como é o caso do transporte adaptado.

Ademais, tamén se considera de interese o deseño de programas de apoio a familiares de persoas afectadas polo Alzheimer e outras demencias que, tanto a nivel de apoio psicolóxico individual, como a nivel grupal, ofrezan ás persoas usuarias a posibilidade de compartir experiencias ou de asistir a xornadas de formación, sempre tendo en conta a necesidade de contar con servizos auxiliares de apoio. Dentro destas actividades, considérase necesario a implicación de profesionais da terapia ocupacional, así como actividades de formación, na liña do Programa Neneiras que se implementa no Concello de Frades en colaboración coa Consellería de Políticas Social e a ONG Mesturas, pero non se limiten a estas actividades de formación, superándoas e avanzando cara actividades grupais de lecer.

Con todo, estes programas de apoio ós familiares e persoas cuidadoras non se deben circunscribir unicamente ó deseño de actividades específicas para este colectivo, senón que esta especificidade debe ser complementaria coa súa inclusión noutro tipo de actividades xerais deseñadas polo Concello (actividades culturais, deportivas, sendeirismo, lecer...) que deben contar coa posibilidade de acceder a servizos auxiliares para o coidado das persoas dependentes.

O elevado interese destes programas supón a necesidade de realizar un esforzo en termos de difusión dos mesmos para a captación de usuarios/as ou persoas interesadas. Neste sentido, ademais das ferramentas habituais de difusión municipal e outras innovadoras (como poden ser as liñas municipais de whatsapp, por exemplo), recoméndase a transmisión da información relacionada co programa a través das diferentes actividades deseñadas especificamente para persoas maiores polos Concellos, complementando isto coa utilización de establecementos de proximidade (hostalaría, centros de saúde, farmacias, pequeno comercio...) como rede de transmisión de información, así como coa difusión a través das entidades asociativas locais.

Finalmente, para a operativización desta recomendación considérase preciso establecer unha reflexión sobre a posibilidade de localizar un equipo específico de xeito central a nivel comarcal,

ou sobre outro tipo de posibilidades como pode ser, por exemplo, a liña de traballo do Proxecto RedMay (programa europeo Interreg V A España-Portugal encabezado pola Consellería de Política Social, a Universidade de Vigo e a Cámara municipal de Braga) a través de unidades móbiles que complementen estes servizos de información e prevención de demencias con outros relacionados coa podoloxía e oftalmoloxía, tal como actúa o devandito proxecto en diferentes Concellos da provincia.

Recomendación 8. Establecemento dun programa de actuación conxunta entre os departamentos de benestar locais, os CEIP, os IES, as entidades asociativas e as ANPA.

O programa, que nos apartados anteriores tiña o obxectivo de establecer vencellos comunitarios e interxeneracionais entre as persoas maiores asistentes ás actividades de benestar e o alumnado dos CEIP e IES, ten á súa vez o obxectivo de, dende o mesmo punto de vista comunitario, contribuír ó reforzo das relacións sociais entre as persoas maiores, polo que é unha ferramenta de salientable utilidade á hora tanto de incidir no avellentamento activo como á hora de incidir na soidade.

Neste sentido, este programa debe ser ampliado incluíndo experiencias que, tanto desenvolvidas polos Concellos como polas entidades asociativas ou culturais en activo a nivel municipal ou parroquial, son de especial interese pola potencialidade interxeneracional que teñen. Esta é a liña que, por exemplo, está a manter o Concello de Tordoia onde as ANPAS convidan ás persoas maiores que participan nas actividades de avellentamento activo do Concello ás actividades realizadas na escola fomentando a relación avós-netos e que pode ser aproveitada, por exemplo, ampliando actividades como a I Ensarillada do Concello de Frades onde se dá o encontro de grupos folclóricos das parroquias do Concello.

Así, como se mencionaba con anterioridade, de cara á mellora e consolidación das redes comunitarias nas que se integran as persoas maiores, así como para facilitar a transmisión de cultura e valores, considérase de interese potenciar a transmisión destas experiencias ó alumnado dos CEIP e dos IES coa colaboración das ANPAS, facilitando deste xeito a integración de pais e nais nestas experiencias.

Neste sentido, é posible aproveitar o coñecemento xurdido nos Obradoiros de Memoria que os Concellos teñen como unha das súas principais actividades, así como outras actividades especificamente desenvolvidas polas persoas maiores, de cara ó seu pulo e ampliación sempre dende o punto de vista da integración na programación xeral dos Concellos e do incremento da colaboración cos centros educativos.

Deste xeito, os obradoiros e actuacións multisectoriais mencionadas xerarán novas redes de socialización das persoas maiores, elemento este que para ser maximizado debe ir acompañado dun especial esforzo de difusión das iniciativas e captación de usuarios/as, superando os colectivos que tradicionalmente asisten de xeito asiduo ás diferentes actividades de benestar.

Con todo, a pesar de que a capilaridade das actividades municipais é salientable, sobre todo das relacionadas co lecer, é preciso indicar que o perfil de asistente ás mesmas non responde ó da persoa en situación de soidade, para o cal é preciso deseñar novos programas específicos.

Recomendación 9. Deseño dun programa específico de detección e intervención coas persoas en situación de soidade.

Na actualidade estanse a desenvolver programas específicos de detección e intervención coas persoas en soidade, aínda que estes se levan adiante sobre todo en grandes cidades, como é o caso da Coruña.

No contexto da Comarca é posible identificar, por unha banda, contornas amplamente urbanizadas como é o caso dos núcleos urbanos de Sigüeiro ou Ordes, por exemplo, en tanto que tamén é posible identificar amplas zonas de carácter rural que na actualidade se están a ver afectadas por un intenso proceso de desertización demográfica. Neste sentido, alén dos contextos, é preciso deseñar programas que sigan a liña da revitalización e utilización das redes comunitarias co obxectivo de obter información e previr situacións problemáticas.

Así, os programas de detección e intervención coas persoas en soidade deben ser deseñados tendo en conta a existencia e vitalidade local das redes comunitarias e veciñais coas que colaborar para levalos adiante. Neste sentido, en contornas rurais máis avellentadas estase a observar un proceso de esmorecemento destas redes comunitarias e veciñais no que é preciso incidir co obxectivo de *utilizalas* para mellorar a calidade de vida e a autonomía relacional das persoas.

En contornas urbanas as redes comunitarias son diferentes, vencellando a soidade non ó illamento físico, senón ó illamento social. Con todo, o programa de detección e intervención en situacións de soidade debe colaborar con actores comunitarios colaboradores que actúen a xeito de *antenas* (bares, quioscos, farmacias, Centro de Saúde, parroquia, asociacións locais...), e detecten a presenza de persoas en soidade e as súas principais problemáticas para, a continuación, informar ós departamentos de benestar locais que, a través de ferramentas de carácter comunitario, ou dos servizos propios do Concello (caso do SAF, ou do programa de Telesistencia), ou a través das entidades sociais mediante voluntariado ou accións específicas das propias entidades, traballará para a revitalización das redes sociais destas persoas evitando así a soidade e os posibles efectos negativos da mesma.

Este mesmo programa operará a xeito de prevención en casos, por exemplo, como o das persoas cuidadoras de dependentes. Así, estas persoas que contan con servizo de SAF, serán informadas de todo tipo de actividades de lecer e respiro para evitar que a intensidade e extensión no tempo das tarefas de coidado leven aparelado a desaparición das súas redes relacionais. Con todo, para este colectivo, as accións deseñadas dende os departamentos de benestar locais deben contar con servizos paralelos de coidado que cubran as súas tarefas familiares.

Ademais, este programa atópase intimamente relacionado con outros programas xa existentes, como pode ser o Xantar na Casa xestionado polo Consorcio Galego de Servizos de Igualdade e Benestar, que deben ser intensificados xa que operan a xeito de dupla ferramenta contra o illamento a través da xeración de menús saudables, individualizados e de calidade.

Finalmente, é preciso facer unha especial reflexión sobre as actividades relacionadas co voluntariado que, como se indica con anterioridade, son unha ferramenta importante para potenciar as accións de benestar co liderado público e que nos Concellos da Comarca son considerados como un elemento de benestar que é preciso potenciar na liña da actividade que está a desenvolver Cruz Vermella que, na actualidade, conta con máis de 60 persoas voluntarias estables para os seus programas.

Así, estes programas de voluntariado poden incrementar as ferramentas tanto relacionadas coa detección de situacións de soidade como de minoración dos seus efectos a raíz non só da mera compañía prestada ás persoas usuarias, senón da incorporación destas persoas usuarias a redes de socialización que os leven a, progresivamente, deixar a soidade.

Neste sentido, a creación de redes de voluntariado estable, aproveitando a experiencia coa que contan entidades sociais coas que xa se está a colaborar na Comarca como pode ser o caso de Cruz Vermella, de Andaina ou das asociacións de mulleres como as de Tordoia-Pedralonga ou de Anxeriz; e a súa focalización en axentes de elevado coñecemento de proximidade (farmacias, bares, comercio de proximidade, quioscos...) potencia a capacidade das mencionadas *antenas* e amplía o seu efecto a numerosos eidos nos que traballar, converténdose nunha potente ferramenta multipropósito das políticas locais de benestar.

Dentro desta lóxica de actuación é preciso incluír a experiencia coa que conta, por exemplo, o Concello de Frades na colaboración financeira con entidades culturais, deportivas e asociativas en xeral, de tal xeito que esta colaboración sexa posible ampliala cara a transmisión de información municipal por parte das entidades ós seus círculos e captación de posibles usuarios/as, así como á captación e transmisión de información por parte das entidades ós servizos de benestar sobre situacións individuais de necesidade susceptibles de intervención.

Recomendación 10. Actualización e ampliación do programa de Teleasistencia da Deputación da Coruña.

Os equipos técnicos dos Concellos do Ordes recoñecen que o programa de Teleasistencia da Deputación da Coruña, non só é unha ferramenta de importante eficacia á hora de loitar contra a soidade, senón que é moi valorada polas persoas usuarias polo seu funcionamento, así como polos propios equipos técnicos.

Con todo, é posible mellorar o rendemento deste programa dende varias ópticas diferentes. En primeiro lugar, , a través da ampliación da resposta ás situacións de soidade. Na actualidade estanse a detectar casos onde o illamento físico nos núcleos rurais e a soidade se complementan,

non existindo nas proximidades dos/as usuarios/as fogares habitados que sexan susceptibles de recolleren as chaves dos fogares dos/as usuarios/as.

Neste sentido, e tendo en conta que esta situación previsiblemente se verá incrementada, é preciso incorporar ó programa protocolos de colaboración con Protección Civil, coa Policía Local, cos servizos de emerxencia sanitaria ou coa Garda Civil, alén dos propios equipos de benestar municipal, para contar coas devanditas chaves dos domicilios das persoas usuarias que teñan problemas á hora de atopar fogares nas súas proximidades onde depositaren as chaves.

En segundo lugar, é preciso incidir na difusión do programa para mellorar o coñecemento social do mesmo e incrementar a súa demanda. Neste sentido, na liña do xa mencionado con anterioridade, un elemento fundamental para a mellora da difusión dos programas é a colaboración coas entidades asociativas, de tal xeito que poidan operar a xeito de altofalantes e, no caso de teleasistencia, transmitir a importancia do programa para a mellora da calidade de vida e da seguridade das persoas, sobre todo en casos de soidade e illamento.

Esta recomendación, atendendo á ampliación de medidas dixitais de seguridade coas que conta o vixente Programa de Teleasistencia da Deputación da Coruña, atópase na liña do traballo do Proxecto RedMay (programa europeo Interreg V A España-Portugal encabezado pola Consellería de Política Social, a Universidade de Vigo e a Cámara municipal de Braga) e das súas intervencións relacionadas coa implantación de medios tecnolóxicos para mellorar a permanencia das persoas maiores nos fogares a través da mellora da seguridade (Fogar dixital). Como se pode observar, este é un eido no que se está a traballar dende diferentes entidades e iniciativas, xerando unha fiestra de oportunidade a través da creación de sinerxias que deben ser aproveitadas dende o local para a mellora efectiva das condicións de vida da poboación con necesidades especiais.

Recomendación 11. Deseño e implantación de sistemas de transporte público local.

Na actualidade, os equipos de benestar dos Concellos da Comarca consideran que un dos principais elementos que incide na calidade de vida, no benestar e na soidade, sobre todo das persoas maiores que residen en núcleos rurais, é a situación do transporte público de proximidade, considerada como unha das grandes eivas xerais.

Así, a pesar de que os núcleos que se atopan dentro do ámbito da N-550 (A Coruña – Santiago de Compostela) contan cos servizos das grandes liñas de transporte, os núcleos afastados destas vías atópanse nunha situación de limitación no servizo recibido, sendo a situación dos núcleos rurais e parroquias máis diseminadas de illamento e ausencia de servizo de transporte público.

Polo tanto, considérase preciso a actuación local dende un dobre punto de vista en relación á mobilidade.

En primeiro lugar, deseñando sistemas de transporte local para conectar as parroquias e núcleos rurais coas centralidades, difundido a súa existencia e fomentando o seu uso entre a poboación.

En segundo lugar, mellorando a conectividade dos sistemas locais coas grandes rutas. Neste sentido é preciso ter en conta os fluxos, horarios as centralidades que supoñen os diferentes equipamentos de referencia situados en Sigüeiro, en Ordes ou en Cerceda. Así, na Comarca, cóntase tanto con diferentes equipamentos de carácter empresarial e comercial que atraen importantes cantidades de persoas traballadoras e usuarios/as que se constitúen como auténticas centralidades e nós de comunicación con necesidades propias ós que é preciso responder.

Ademais, estes sistemas de transporte local, e o deseño da rede de conectividade co sistema supralocal, deben ser deseñados atendendo a múltiples criterios que van dende a mellora da interacción social das persoas maiores que residen en núcleos rurais (facilitando visitas ós Centros de Saúde ou a organismos oficiais, por exemplo), da mocidade que reside en núcleos urbanos ou rurais (facilitando a mobilidade en relación á escola ou ó lecer), ou das persoas en idade activa (facilitando a mobilidade para acceder ás centralidades laborais).

Finalmente, dentro deste programa, tamén é preciso iniciar accións de información/sensibilización/concienciación sobre o axeitado uso de vehículos sen carné que, en colaboración coas autoridades de seguridade viaria, protección civil e tráfico, incidan sobre o colectivo obxectivo de persoas maiores.

C) As múltiples exclusións.

Ó longo da diagnose e das conclusións foron expostas diferentes formas de exclusión que afectan á poboación na Comarca, salientando tanto aquelas de carácter económico relacionadas coa disposición de rendas como as que teñen un carácter relacional vencelladas coa soidade, coa discapacidade ou as xeradas coas diferentes adicións.

Neste sentido, e directamente vencellado coa dinamización económica que, como se mencionou, é un elemento fundamental á hora de xerar capacidade de atracción dos territorios para a fixación de poboación e na loita contra a exclusión social derivada do risco de pobreza, nos Concellos da Comarca amósase como prioritario o establecemento de coalicións entre os departamentos de benestar e os de promoción económica e emprego ou desenvolvemento local, coa finalidade de conectar ámbalas políticas públicas co obxectivo de incidir sobre a xeración de economías de proximidade e, polo tanto, para xerar postos de traballo que garantan rendas suficientes para a poboación.

Esta liña de traballo non só é central nos Concellos que presentan maior capacidade, como poden ser os de Oroso ou Cerceda (é preciso lembrar a incidencia do sector industrial neste Concello, a pesar de que este impacto non supoña un diferencial positivo con respecto ó dato galego de renda bruta dispoñible, aínda que marca un diferencial relevante con respecto ós Concellos da contorna), senón que é indispensable nos Concellos de menor volume e capacidade, cuxa situación a nivel económico e demográfico é máis crítica.

Neste sentido, como se vén comentando, é importante o feito de que boa parte dos Concellos da Comarca colaboren a través da Mancomunidade no servizo de orientación laboral, ou manteñan proxectos supralocais de fomento do emprego; en tanto que tamén é salientable a presenza de ferramentas como as bolsas de traballo municipais, o cal amosa a existencia dun substrato de relevancia nas políticas locais de promoción económica sobre o que é posible afondar sempre tendo en conta a priorización das economías do benestar.

Outro dos aspectos relacionados coas múltiples exclusións nos que é preciso afondar, pero que conta con salientables exemplos na Comarca, é o relacionado coas actividades de prevención nos centros educativos. Así, en termos xerais, é preciso mellorar na programación conxunta entre Concellos e centros educativos en relación coas actividades de prevención tendo en conta a experiencia de Concellos como Cerceda, Tordoia ou Ordes, de importante percorrido e de traballo colaborativo, ampliando estas actividades cara as familias, elemento este que se constitúe como un reto.

Esta ampliación do traballo en relación coas exclusións incorpora ó colectivo de persoas con discapacidade que, como se mencionaba con anterioridade, só conta cun equipamento específico autorizado pola Consellería de Sanidade e xestionado por Andaina. Con todo, e tendo en conta esta limitación de partida, é posible afondar na relación entre os Concellos e as entidades sociais tanto a nivel de coñecemento e coordinación, como a nivel de contratación pública, aspecto que melloraría a estabilidade das actuacións garantíndoas a medio prazo.

Un aspecto que é preciso ter en conta na loita contra a exclusión é a presenza na Comarca de colectivos de mulleres que exercen a prostitución, sendo este un dos baleiros que é preciso reforzar mellorando a coordinación coas diferentes administracións, pero sempre garantindo a finalidade da integración sociolaboral efectiva das persoas e a disposición de acompañamento no proceso.

Finalmente é salientable a existencia de programas de carácter intercultural realizados por entidades sociais (Cruz Vermella) nos centros educativos con máis de 500 participantes. Así, considérase este outro campo no que é preciso afondar na liña establecida, favorecendo o coñecemento entre a sociedade comarcal dos diferentes colectivos de persoas inmigrantes.

Recomendación 12. A proactividade na intermediación como centro das Bolsas de Traballo locais.

Con anterioridade mencionábase a necesidade de xerar *coalicións* entre os departamentos de benestar e os de promoción económica e emprego municipais co obxectivo de integrar as axendas do benestar e da dinamización económica para avanzar no proceso de atracción/retención de poboación.

Una das derivadas máis salientables da potencialidade desta *coalición* é a incidencia sobre os colectivos en risco de pobreza ou exclusión social, cos que é posible traballar non unicamente en termos de elaboración de itinerarios formativos, senón superando a inserción laboral a través de programas específicos integrándoos en ferramentas máis amplas e de maior alcance.

Como se menciona, existen experiencias en diferentes Concellos da Comarca da provincia e da Comarca que, con profundidades diferentes, poñen en marcha ferramentas como as Bolsas de Traballo, deseñadas para axudar ás persoas en situación de desemprego, ás que busquen o seu primeiro emprego ou ás que desexen mellorar a súa situación laboral actual.

Neste sentido, o éxito das Bolsas de Traballo no seu traballo de intermediación efectiva radica na proactividade do mesmo co obxectivo de se converter a referencia local-comarcal na conexión entre as demandas das persoas usuarias e as ofertas de emprego por parte das empresas localizadas na contorna.

Este modelo de intermediación laboral supera ás ferramentas habituais de incidencia local nos mercados laborais centrados unicamente na formación ou na difusión de ofertas de traballo do sector privado, sendo preciso incorporar as experiencias da xestión das Bolsas actualmente activas na Comarca para a súa mellora conxunta.

A intermediación laboral debe ser complementada co apoio á xeración de novas iniciativas económicas de proximidade, aspecto no cal é interesante incluír as posibilidades abertas pola Xunta de Galicia en relación a equipamentos de benestar como poden ser as Casas Niño ou as Casas do Maior. Así, obsérvase como a través das *coalicións internas de benestar* se poden xerar ou maximizar o aproveitamento de oportunidades que vencellen a dinamización económica, a loita contra a exclusión e a xeración de economías do benestar de proximidade.

Recomendación 13. Fomento dunha contratación pública socialmente responsable.

A introdución tanto das cláusulas sociais, laborais e medioambientais así como a utilización da reserva de contratos³⁵ nas licitacións públicas está a converterse nunha ferramenta para que a contratación pública incida na dinamización dos sectores económicos de proximidade e na mellora da inclusión laboral de determinados colectivos con necesidades especiais, sempre dentro do respecto ó principio de seguridade xurídica.

Esta utilización é posible se previamente existe unha extensión das coalicións internas mencionadas con anterioridade entre os departamentos de benestar e promoción económica locais, ós departamentos de carácter xurídico e financeiro, de tal xeito que o Concello utilice un completo abano de alternativas no apoio das políticas de benestar.

A introdución destas ferramentas é posible, e na provincia existen diferentes experiencias de éxito, en licitacións tales como as relacionadas coa recollida e xestión de RSU, por exemplo, de elevada contía económica e de importante intensidade en termos de persoal requirido.

---

³⁵ Disposición adicional cuarta da Lei 9/2017, do 8 de novembro, de Contratos do Sector Público, pola que se traspoñen ó ordenamento xurídico español as Directivas do Parlamento Europeo e do Consello 2014/23/UE e 2014/24/UE, de 26 de febreiro de 2014.

Con todo, na liña do mencionado con anterioridade, o uso das cláusulas sociais e a reserva de contratos por parte das administracións debe atender á normativa vixente, garantindo a seguridade xurídica dos procedementos de contratación.

Recomendación 14. Deseño e implementación dun programa comarcal de prevención de adiccións entre a infancia e mocidade.

Na actualidade estanse a espallar ou repuntar diferentes adiccións entre a mocidade. Algunhas delas, como as relacionadas co consumo de alcohol, contan cun importante asentamento social que, en determinados casos, se agrava a raíz do fenómeno do botellón en lugares localizados. Outro tipo de adiccións son máis novidosas e, polo tanto, máis difíciles de identificar e de traballar con elas. Trátase, por exemplo, das adiccións ás novas tecnoloxías e ós teléfonos móbiles que, na mocidade, poden derivar en diferentes tipos de acoso. Ademais, outra derivada das adiccións de carácter tecnolóxico na mocidade é a relacionada coas apostas e co xogo, tanto nas casas de apostas como a través dos *smartphones*.

Así, en termos xerais, se ben se constata a presenza dunha salientable experiencia en varios Concellos en relación a estes proxectos de colaboración cos centros educativos, estas experiencias non son extrapolables a todo o territorio, e non son estables nin continuas no tempo como se recoñece por parte dos diferentes equipos técnicos municipais, dificultando a posibilidade de establecer medicións e avaliacións dos seus efectos, así como impedindo o seguimento e garantía de éxito das mesmas.

Deste xeito, considérase necesario o deseño dun programa estable de información e prevención sobre diferentes tipos de adiccións, con especial fincapé nas de carácter tecnolóxico e nas súas derivadas relacionadas co acoso e coa ludomanía. Este programa debería ser complementario coas diferentes accións que se desenvolven, de xeito puntual, por parte dos propios CEIP ou IES, de tal xeito que o deseño territorializado achegará unha maior riqueza e unha maior adaptación ás circunstancias locais aproveitando, neste sentido, a experiencia coa que contan, por exemplo, os Concellos de Ordes, de Cerceda, o de Tordoia a raíz da súa intensa colaboración cos centros educativos.

Este programa, a liderar dende os departamentos de benestar locais, debe contar tanto cos centros educativos como coas ANPAS, considerando fundamental para o seu éxito a implicación das familias, para as que se desenvolverán accións específicas de información e sensibilización.

Ademais, é preciso complementar estes programas con outras accións levadas adiante en relación coa igualdade ou coa sexualidade, completando un abano de actividades de prevención de elevado impacto.

Como se pode comprobar, o traballo conxunto entre as institucións educativas e os departamentos municipais de benestar é básico á hora de establecer estratexias de prevención. A potencialidade desta colaboración tamén abre portas para o desenvolvemento de programas relacionados coa

nutrición infantil saudable que poden ser *refocalizados* atendendo á prioridade de loitar contra a exclusión social e a pobreza infantil dende a garantía da equidade.

Recomendación 15. Deseño de programas de nutrición saudable de proximidade en equidade nos CEIP e nos IES da Comarca.

Na actualidade, unha das principais derivadas da desigualdade económica provocada, en grande medida, pola recente crise económica, é a relacionada coa pobreza e o risco de exclusión infantil.

Este risco de exclusión infantil afecta á nutrición dos nenos e nenas, que en vez de caracterizarse polo consumo de alimentos saudables, se centra en consumo de procesados de baixo valor nutricional e baixo custo, afectando polo tanto ó seu desenvolvemento físico e mental, ó mesmo tempo que incide de xeito substancial no seu desenvolvemento académico.

Para paliar este fenómeno é posible o desenvolvemento dun programa de almorzos saudables de proximidade que, co obxectivo explícito de fomentar o consumo de alimentos de proximidade non procesados, tamén conta co obxectivo implícito de garantir o axeitado almorzo de todo o alumnado dos CEIP ou dos IES sen establecer diferenzas entre eles.

Este programa, a liderar dende os departamentos de benestar locais, suporía a posta en contacto de (I) produtores, (II) persoal especializado en nutrición, (III) cociñas e/ou servizos de alimentación dos centros educativos, (IV) profesorado, (V) alumnado, e (VI) ANPAS; para o cal se debe contar co apoio tanto das diferentes concellerías municipais (con especial atención a promoción económica e emprego pola súa relación cos produtores de proximidade), así como da dirección dos centros educativos. Neste sentido, é preciso aproveitar a experiencia coa que conta o Concello de Tordoia a raíz da colaboración entre o departamento de benestar local, o centro de saúde e o PAI para a elaboración de menús saudables.

Recomendación 16. Deseño de programas de fomento do coñecemento da multiculturalidade e inclusión das persoas inmigrantes.

A Comarca do Ordes conta cunha comunidade de persoas inmigrantes coa que é preciso traballar dende diferentes puntos de vista para mellorar a súa inclusión e o seu benestar, contribuíndo así a crear territorios atractivos nos que as persoas residan con calidade de vida e reforzando o traballo que na actualidade se está a desenvolver neste sentido por parte de Cruz Vermella nos centros educativos.

Neste sentido, na actualidade bótanse en falla incrementar a profundidade destas accións, aproveitando o caudal de coñecemento xerado pola actividade de Cruz Vermella, para ampliar este programa de traballo coas persoas inmigrantes. Deste xeito, na liña de establecer liñas de colaboración estables con centros educativos e entidades sociais e asociativas, é preciso que

dentro desta colaboración se inclúan accións específicas relacionadas co fomento da multiculturalidade (sobre todo nas Escolas Infantís, CEIP e IES, así como nas entidades asociativas sectoriais ou territoriais) e coa difusión e mellora do coñecemento da realidade das persoas inmigrantes, sempre co obxectivo de fomentar a mellora da calidade de vida e a loita contra a exclusión.

Así, considérase interesante avanzar dende a óptica da atención de carácter individual cara a óptica grupal e comunitaria, deseñando accións que, complementando ás xa presentes nos programas en activo, contribúan tanto á mellor inclusión dos colectivos de inmigrantes na sociedade, como á mellora do coñecemento que a sociedade de acollida ten sobre a realidade sociocultural dos lugares de orixe destes colectivos.

Ademais, estas accións deben ser complementarias ás propias de información, asesoramento e orientación de carácter xurídico, así como ó deseño de proxectos individualizados de inserción social, con especial énfase no eido laboral e no coñecemento dos idiomas oficiais de Galicia.

Recomendación 17. Deseño dun programa de inclusión para traballadoras da prostitución.

Un dos aspectos máis salientables que, na actualidade, non están a ser atendidos polos equipos locais de benestar debido á súa profundidade, é o relacionado co traballo coas traballadoras da prostitución para o fomento da súa inclusión social a través, entre outros aspectos, da súa inclusión laboral.

Como se menciona con anterioridade, este ámbito de traballo é dunha salientable profundidade xa que se atopan puntos de fricción con aspectos como a inmigración ilegal, as redes de tratamento de persoas ou a explotación sexual, que superan o alcance das políticas locais de benestar, pero que teñen unha elevada incidencia sobre a realidade social e sobre a situación deste colectivo de mulleres.

Deste xeito, é preciso deseñar un programa específico de atención ás mulleres que se atopan dentro da prostitución que, de xeito integral, poida ofrecer recursos (xurídicos, psicolóxicos, formativos, laborais...) co obxectivo de mellorar a súa situación e atopar alternativas que favorezan a súa inclusión social e a súa autonomía individual.

Dentro deste programa debe ter un lugar primordial o acompañamento técnico de carácter psicolóxico individual e grupal, evitando as situacións de soidade fronte ós retos e minimizando a posibilidade de reincidencia nas situacións previas. Ademais, dentro deste acompañamento debe ser contemplado o asesoramento completo en materia xurídica, que vaia dende a posibilidade de regularización de documentación en caso de persoas inmigrantes, ata a inclusión en programas supralocais de protección individual.

Ó longo das diferentes recomendacións vencelladas coa loita contra as diferentes exclusións é posible incidir na potencialidade coa que contan as actuacións en rede, así como o elevado interese

das accións *multipropósito* deseñadas para os CEIP e os IES, de tal xeito que estas accións xeren efectos en diferentes campos estratéxicos para as políticas de benestar locais e que, grazas á xeración da confianza entre os actores, abran posibilidades de novas actuacións posteriores.

D) Os coidados.

Un dos alicerces das políticas de benestar locais é o relacionado cos coidados ás persoas, tendo en conta a necesaria complementariedade entre as diferentes formas de coidados entre as que salientan, pola súa potencialidade, os coidados no fogar prestados a través do SAF; os coidados prestados a través de equipamentos especializados de proximidade como poden ser os Centros de Atención ás Persoas Maiores, as Escolas Infantís ou os Centros de Día e Centros Ocupacionais para persoas con discapacidade ou necesidades especiais; os coidados prestados a través de prazas de carácter residencial; ou os coidados prestados a través das redes familiares.

Neste sentido, é preciso salientar a situación na Comarca das prazas de atención non residencial ás persoas maiores, focalizando a atención nas de carácter público, é dicir, nos Centros de Día que, como equipamentos de proximidade, están a prestar servizo na Comarca e que, na actualidade, se reducen a un equipamento situado no Concello de Cerceda. Esta oferta de prazas supón unha infradotación con respecto ás ratios establecidas, o cal vai en detrimento da capacidade de prestación de servizo ás persoas usuarias, da capacidade en termos de servizo de conciliación para as familias, ou da capacidade de xeración de postos de traballo e, polo tanto, economías de benestar de proximidade.

Ademais, con respecto ás prazas para persoas maiores de carácter non residencial, atópase a recente apertura de unha Casa do Maior no Concello de Trazo, equipamentos considerados de enorme interese dende os equipos municipais de benestar, sobre todo atendendo á súa focalización en persoas dependentes valoradas con Grao I e II.

Con respecto ás prazas de carácter residencial para a atención ás persoas maiores a oferta é dun total de 95 prazas en 3 centros de titularidade pública, privada e de iniciativa social situados en Cerceda, Ordes e Oroso, o cal tamén supón infradotación nestes equipamentos.

Esta infradotación tamén se ve representada no que respecta ós equipamentos para colectivos de persoas con discapacidade, do cal xa foi referida a existencia dun Centro de Rehabilitación xestionado por Andaina autorizado pola Consellería de Sanidade

De xeito complementario cos equipamentos de atención ás persoas maiores e á discapacidade, sitúanse os centros de atención á primeira infancia, básicos para as medidas de conciliación da vida familiar e laboral e, polo tanto, para a xeración de sinerxias coa dinamización económica de proximidade do territorio. Neste sentido, na actualidade o servizo conta con equipamentos en tódolos Concellos (incluíndo o PAI previsto no Concello de Mesía) reforzándose con dúas Casas Niño no Concello de Frades, aínda que é posible observar infradotación no caso do Concello de Ordes e do

Concello de Trazo, aínda que neste último caso esta infradotación do servizo identifícase máis coa limitación do horario ca coa limitación das prazas existentes.

Outra das grandes ferramentas das políticas locais relacionadas cos coidados é o SAF que, tanto na súa modalidade de dependencia como na de libre concorrencia, conta cun salientable impacto na Comarca. Así, no ano 2018 o SAF chega a 425 fogares prestando máis de 118.000 horas de servizo por parte de 130 profesionais auxiliares, o cal amosa non unicamente a intensidade do servizo, senón a elevada capilaridade do mesmo, sobre todo tendo en conta o perfil medio do/a usuario/a (persoas maiores) e a evolución da poboación.

Con todo, un dos elementos que na actualidade está a marcar a actuación do SAF municipal ou libre concorrencia, é a necesidade de cubrir as elevadas esperas derivadas do proceso de tramitación e valoración da dependencia e conseguinte prestación posterior dos seus abanos de servizos. Así, esta realidade seguida en boa parte dos Concellos supón que o SAF básico non sexa utilizada con criterios proactivos, senón como recurso previo á dependencia para persoas *de facto* dependentes pero que se atopan inmersas no proceso administrativo de valoración e tramitación de servizos.

Neste sentido, e co obxectivo de mellorar na prestación do SAF tendo en conta a previsión de expansión atendendo ás necesidades da poboación, considérase preciso acometer diferentes medidas.

Recomendación 18. Posta a disposición dos Concellos da Comarca de ferramentas para a mellora do SAF.

Tal como se mencionaba nas conclusións, o SAF é unha das principais ferramentas coas que contan os Concellos da Comarca para traballar nos coidados das persoas, sobre todo tendo en conta a situación de infradotación na Comarca de prazas non residenciais de atención ás persoas maiores, polo que é preciso focalizar a atención nas necesidades do servizo, que van alén da expansión cuantitativa do mesmo.

Así, os Concellos están a xestionar o servizo utilizando os sistemas directo, mixto e indirecto, sendo o sistema directo para ámbalas modalidades de SAF unicamente utilizado nos Concellos de Tordoia e de Mesía.

Neste sentido, nos Concellos que utilizan a xestión directa do SAF verifícase a heteroxeneidade na utilización de ferramentas informáticas para o apoio á xestión do mesmo, sendo este un elemento importante á hora de mellorar a eficacia/eficiencia do servizo sobre todo en casos dun cadro de auxiliares salientable.

Ademais, outro elemento a ter en conta é a elevada tensión operativa que está a supoñer o SAF para os equipos técnicos municipais. Esta tensión supón que, sobre todo se plasma nos Concellos que teñen xestión directa, a coordinación do SAF supoña unha elevada carga chegando a un tope operativo nas posibilidades de prestación de horas do propio servizo.

Deste xeito, a introdución de ferramentas para a mellora da xestión do SAF permitirá unha maior organización e capacidade por parte dos equipos técnicos. Ó mesmo tempo, no caso dos Concellos que optan pola externalización de todo ou parte do servizo, é preciso avanzar na mellora do asesoramento xurídico para o deseño das licitacións, así como do proceso de seguimento posterior da actividade do prestador externo.

Neste mesmo sentido, a presenza dunha asesoría xurídica especializada en benestar a nivel supralocal, ademais de apoiar nas funcións indicadas, tamén colaborará no deseño de bolsas de traballo para o SAF local, ferramenta coa que non tódolos Concellos contan na actualidade, servindo estas para axilizar o proceso de cobertura de baixas e vacacións do persoal propio. Ademais, o necesario apoio xurídico especializado en benestar redundaría nunha mellor e utilización destas ferramentas, achegando seguridade xurídica no caso de se daren discrepancias de interpretación da normativa vixente.

Como se pode observar, a recomendación céntrase no fortalecemento das capacidades dos equipos técnicos municipais para o deseño, planificación, control e avaliación do SAF, co obxectivo de avanzar na mellora do servizo como parte fundamental da política de benestar local.

Recomendación 19. Deseño dun Plan de Formación territorializado con especificidade para o SAF.

A elevada intensidade do SAF en recursos humanos, así como a variación dos casos individuais ós que se enfrontan no seu traballo diario tanto os equipos técnicos como as profesionais auxiliares, fan preciso o deseño de accións formativas específicas que permitan a actualización constante das persoas ás esixencias do traballo.

Ademais, é preciso ter en conta un elemento que, en numerosas ocasións non é ponderado con suficiencia. Trátase da elevada esixencia emocional á que se enfrontan as persoas profesionais dos equipos de benestar e que, con respecto ás auxiliares do SAF, viven en primeira persoa situacións de elevada tensión. Este elemento é preciso afrontalo a través de técnicas psicolóxicas co obxectivo de mellorar a saúde laboral e diminuír o risco do *profesional queimado/a*.

Finalmente, as accións formativas comarcais presenciais para as profesionais do SAF levan implícito o establecemento de relacións entre estas profesionais, co cal se xeran dinámicas positivas de valor para o desempeño do servizo.

Recomendación 20. Deseño de protocolos de actuación para intervencións derivadas do SAF.

O SAF é un servizo que na Comarca está a chegar a 425 fogares no ano 2018, polo que a súa elevada capilaridade convérteo nunha fonte de información dun enorme valor para os departamentos locais de benestar. Neste sentido, é preciso aproveitar este caudal para xerar novas intervencións que superen a atención directa ó/á usuario/a e que se focalicen, entre outras,

na valoración da (I) necesidade de realizar obras de rehabilitación, accesibilidade ou mellora da habitabilidade das vivendas; e (II) a necesidade de realizar intervencións coas familias e coas persoas cuidadoras principais en materia de formación, respiro ou apoio psicolóxico a nivel individual e grupal.

A actuación dos departamentos de benestar municipais nestes aspectos é fragmentada, polo que é preciso crear procedementos para a intervención e homoxeneizala, sobre todo tendo en conta a importancia das devanditas actuacións.

Así, recoméndase o deseño de protocolos internos de actuación dos diferentes departamentos municipais (SAF, equipo técnico de benestar, urbanismo...) en relación á redacción (de ser preciso) de proxectos de obras de mellora da habitabilidade dos fogares e de solicitude de apoio económico (de ser o caso); en tanto que tamén se recomenda tal, como se menciona con anterioridade, a expansión dos programas de atención ás persoas cuidadoras ou de intermediación en conflitos familiares, de acontecer.

Neste sentido, é importante salientar que na Comarca é preciso avanzar na mellora da habitabilidade das vivendas e da adaptación das súas estruturas e servizos, así como da súa accesibilidade, atendendo sobre todo ás necesidades das persoas maiores. Esta liña de actuación, que ten no SAF unha fonte de información básica, segue o traballo do Proxecto RedMay (programa europeo Interreg V A España-Portugal encabezado pola Consellería de Política Social, a Universidade de Vigo e a Cámara municipal de Braga) e das súas intervencións relacionadas coa creación de contornas amigables – housing para as persoas maiores.

Recomendación 21. Deseño dun proxecto piloto para a mellora do SAF a través da Terapia Ocupacional.

Como se vén comentando, o SAF é un servizo que na actualidade está a ocupar un volume importante de recursos municipais, chegando a numerosos fogares da Comarca e amosando a posibilidade de xerar novas intervencións con maior profundidade, sobre todo tendo en conta o profundo proceso de avellentamento do territorio.

Este é o obxecto do proxecto piloto que se recomenda acometer na Comarca, dotando ós equipos SAF do profesional da Terapia Ocupacional que, para cada fogar, elabore un estudo de adaptación funcional e prevención de caídas. Estas funcións serán complementadas con obradoiros de memoria descentralizados onde o profesional da Terapia Ocupacional, en coordinación co resto do equipo de benestar, realizará actividades de reactivación e de prevención.

Este tipo de obradoiros terá dúas modalidades básicas. Os realizados en lugares públicos (centros sociais ou sociocomunitarios, por exemplo) ós que acudirán as persoas que non teñan dificultades de mobilidade ou que conten con posibilidade de transporte. Por outra parte, deseñarase unha metodoloxía específica para realizar estes obradoiros en fogares de persoas con dificultades de

mobilidade, xuntando en función das posibilidades, a vecinos/as da do núcleo favorecendo a socialización e o contacto.

Ademais, os profesionais da Terapia Ocupacional formarán ás persoas integrantes do SAF da Comarca para mellorar as súas habilidades e coñecemento, así como asesorarán ás persoas usuarias na adquisición de axudas técnicas.

E) Os equipos e a continuidade das políticas de benestar.

Un dos aspectos fundamentais nas políticas de benestar locais é o relacionado coa súa continuidade no tempo e, polo tanto, a súa estabilidade. Esta continuidade das actuacións, que é a fonte dos efectos que se procuran, non se acada sen contar coa continuidade dos equipos que as xestionan e implementan.

Como se puido comprobar, unha parte salientable dos recursos que os Concellos da Comarca menores de 20.000 habitantes utilizan para financiar as políticas de benestar procede da Deputación da Coruña que, a través da convocatoria anual, achega recursos ós Concellos para financiar parte dos equipos e parte do custo do SAF libre concorrencia. Con todo, este sistema de financiamento, alén de evolucionar de xeito substancial ó longo dos últimos anos, segue a ser de carácter anual, aspecto este que pode limitar a continuidade procurada nas políticas de benestar locais a través da introdución de elementos de discontinuidade nos equipos.

Neste sentido, un dos aspectos que inflúen, a nivel xeral, na presenza de retencions locais á hora de realizar a contratación efectiva de profesionais unha vez garantida o financiamento anual, é precisamente esta temporalidade, de tal xeito que avanzar na superación do marco temporal supón avanzar na cobertura definitiva dos equipos.

Ademais, na análise da situación dos equipos municipais salienta a presenza de persoal técnico complementario ó do/a Traballador/a Social. Neste sentido, a posta a disposición por parte da Deputación da Coruña de financiamento para cubrir estes perfís está a ser axeitado ó contribuír á multidisciplinidade dos equipos e, polo tanto, á xeración de novas intervencións en campos de actuación de interese como é o relacionado cos centros educativos, por exemplo. Con todo, ó mesmo tempo, verifícase a necesidade de estabilizar a oferta de financiamento relacionado co persoal técnico complementario, en tanto que en termos xerais é preciso o establecemento de sistemas de apoio técnico de carácter supralocal que dean resposta ás necesidades dos Concellos de menor volume e que suporán unha expansión do abano de actividades de benestar e unha maior profundidade nas actualmente desenvolvidas.

Con respecto ó persoal de apoio administrativo, a necesidade técnica do mesmo recoñecida por parte dos equipos técnicos fan preciso a continuidade do seu financiamento e a súa mellora en termos de estabilidade e plurianualidade, ó que deben ir vencelladas medidas para que este persoal preste servizo en apoio ás políticas de benestar, sempre tendo en conta a realidade dos Concellos de menor capacidade que precisan profesionais multidisciplinares.

Así, dentro dun marco xeral avance na estabilidade do apoio técnico e financeiro que a Deputación da Coruña presta ós Concellos e ás entidades da Comarca, é preciso incidir nas seguintes recomendacións.

Recomendación 22. Reforzo da posta a disposición dos Concellos da posibilidade de contar con perfís complementarios.

Na actualidade, os Concellos da Comarca menores de 20.000 habitantes aproveitan o financiamento da Deputación para a integración de persoal técnico complementario ó do/a Traballador/a Social. Así, en tódolos Concellos da Comarca financiados polo FOPPSS atópase presente persoal técnico e administrativo financiado pola Deputación da Coruña a pesar de que se verifican dificultades relacionadas coa anualidade do modelo.

Debido a estas dificultades, considérase que este apoio financeiro debe superar o horizonte temporal anual, camiñando na liña da estabilidade plurianual, co obxectivo non unicamente de reforzar a continuidade dos programas, senón de garantir a seguridade no fluxo financeiro para os Concellos, evitando así posibles dúbidas ou reticencias xurdidas dos departamentos municipais xurídicos ou económicos.

Ademais, é preciso mencionar que este novo modelo de financiamento debe ir en apoio do incremento da multidisciplinidade nos equipos de benestar locais, sobre todo en institucións como a Mancomunidade, cuxo tamaño e volume de profesionais supón a posibilidade de avanzar contando con, por exemplo, profesionais da psicoloxía, da pedagogía, ou da terapia ocupacional.

De xeito complementario a estes perfís, é posible observar a existencia de Concellos que contan con experiencias de incorporación ás actividades de benestar de perfís de animadores sociocomunitarios ou socioculturais. Esta incorporación considérase de valor xa que abre un novo campo de actuación para o benestar a través do traballo directo con entidades asociativas, mellorando a capilarización destas actividades e, polo tanto, incrementando o seu impacto ó tempo que se mellora a captación de información.

De tódolos xeitos, alén da mellora do sistema de financiamento actual dende a óptica da estabilidade plurianual, considérase preciso mellorar a coordinación comarcal e provincial da actuación dos perfís financiados, o cal redundará nun maior rendemento institucional e nunha maior integración das actividades.

Recomendación 23. Financiamento das actividades de benestar.

Como se pode comprobar, na actualidade o modelo de apoio financeiro da Deputación ós Concellos específico para as políticas de benestar locais céntrase no equipo e na actuación do SAF de libre concorrencia. Por outra banda, dentro do POS+ inclúese o financiamento que en modelos

de colaboración previos se destinaba a actividades relacionadas, por exemplo, co avellentamento activo.

Con todo, estes dous sistemas de financiamento (o POS+ e o Programa anual para o Financiamento dos Servizos Comunitarios Municipais – FOPPSS-), aínda que complementarios, xeran lóxicas de actuación diferenciadas relacionadas coa súa condicionalidade. Así, en tanto o POS+ reforza a autonomía local outorgándolle á axenda municipal unha elevada capacidade de distribución dos fondos, o FOPPSS é un programa condicional de carácter sectorial. É dicir, é o maior ou menor peso da axenda local de benestar a que incide na asignación definitiva dos fondos do POS+ ás políticas de benestar, en tanto que a propia natureza do FOPPSS garante a súa finalidade.

Neste sentido, no marco do avance na estabilidade e plurianualidade do actual modelo de colaboración entre a Área de Benestar da Deputación da Coruña e os Concellos proposta, é preciso incrementar esta colaboración a través da inclusión do financiamento de actividades de benestar que vaian alén das xa recoñecidas no POS+ ou das que se poidan implementar de xeito directo por parte da Deputación.

Así, recoméndase incluír no novo modelo financiamento actividades que sexan de especial interese na Comarca de Ordes como son as relacionadas coa xeración de sinerxias entre benestar e promoción económica e emprego, co deseño de actividades encamiñadas á mocidade e á prevención de adicións, na expansión dos programas para o traballo con persoas coidadoras, na análise das posibilidades de implantar e coordinar os sistemas locais de transporte público, ou na mellora das actividades desenvolvidas en relación co tecido asociativo local, aspectos estes nos que se recoñecen salientables baleiros na actualidade e que de seren potenciados xerarán efectos multiplicadores das actividades de benestar mellorando a calidade de vida da poboación dende un punto de vista integral.

Recomendación 24. Programa de formación de benestar.

Dentro do Plan de Acción de Servizos Sociais contemplarase a necesaria elaboración dun Programa de Formación específico en materia de benestar de carácter territorializado que dea resposta ás necesidades de actualización dos equipos dos departamentos, e dentro do cal se insira de xeito específico a realidade do SAF como programa central cunha especial atención, como se menciona con anterioridade, ó traballo das profesionais auxiliares.

Este Programa de Formación en benestar terá como principal obxectivo a actualización das ferramentas e metodoloxías coas que actúan os equipos, favorecendo a interdisciplinidade, e poñendo especial atención a aspectos como a xestión do SAF, o avellentamento, o enfoque sociosanitario ou que incidan en ocos recoñecidos como son os relacionados, por exemplo, co traballo coa mocidade, coa inmigración ou coas persoas coidadoras, aspectos que están a marcar o presente das políticas de benestar nos Concellos de Ordes.

O Programa de Formación en Benestar será complementado coa dotación, a nivel central, dun centro de recursos metodolóxicos e experiencias comparadas, completando así á formación presencial tradicional e poñendo a disposición dos equipos técnicos un abano de medios para a actualización e adaptación dos sistemas de traballo.

4.3 CONSIDERACIÓNS FINAIS.

O conxunto de recomendacións deseñadas para a mellora das políticas de benestar locais dos Concellos da Comarca de Ordes insírense nun abano máis amplo recollido no Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña.

Este Plan de Acción, na liña de mellorar na estabilidade e de incrementar o apoio da Deputación ós Concellos, asume unha actuación de carácter integral que pretende mellorar a autonomía local, mellorar e incrementar os programas de actuación locais e o seu alcance dentro dunha estratexia de actuación a medio prazo que incida, dende unha lóxica integrada e común, en diferentes grandes realidades sociais que están a determinar a actuación dos servizos locais.

Así, o Plan de Acción diseña actuacións a desenvolver a nivel central, empezando pola consolidación e avance do modelo de relación multinivel dende a óptica da estabilidade e da plurianualidade, e a nivel local en estreita coordinación cos equipos locais, para cuxo reforzo e apoio tamén se deseñan medidas específicas.

Neste sentido, a través destas medidas, así como dende un punto de vista multidisciplinar e de rede, preténdese incidir en grandes aspectos como o devalo demográfico, o avellentamento ou a soidade que, se ben son unha realidade, medrarán en incidencia nos anos vindeiros.

Ademais, préstase especial atención ás ferramentas de intervención dos equipos locais que, comezando polo Servizo de Axuda no Fogar e continuando pola introdución da perspectiva comarcal na dotación de equipos de apoio complementarios, serán potenciadas na liña de contribuír de xeito integral na mellora do benestar e da calidade de vida da poboación, así como a xerar territorios atractivos.

OS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE ORDES

Plan de Acción de Servizos Sociais

